

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Г.С. Іванишина, С.М. Голубка

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Монографія

Київ
2019

УДК 338.242
ББК 67.9(4укр)
І 19

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національної академії управління (протокол № 6 від 18.12.2018 р.)*

Рецензенти:

Черняк В.К., доктор економічних наук, професор, народний депутат України І-ІV скликань (м. Київ)

Павліха Н. В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Башияннин Г. І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, заслужений діяч науки і техніки України, Львівський торговельно-економічний університет (м. Львів)

І 19 Іванишина Г.С., Голубка С.М.

Інституціональне середовище розвитку пробірною наглядом в Україні: [моногр.] Г. С. Іванишина, С. М. Голубка. – К.: Національна академія управління, 2019. – 214 с.

ISBN 978-617-7386-24-6

У монографії розкрито актуалітети дослідження інституціональних засад розвитку пробірною наглядом в умовах трансформаційних змін в Україні.

Висвітлено понятійно-термінологічний апарат теми дослідження та обґрунтовано потребу застосування міждисциплінарного підходу при вивченні процесів регулювання і здійснення державного контролю за видобутком, виробництвом, використанням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виготовлених з них виробів.

Узагальнено зміст діяльності казенних підприємств пробірною контролю, акцентовано на інституційних проблемах їх ефективності та організаційної діяльності у системі пробірною контролю в Україні. Проаналізовано роль та вклад казенних підприємств пробірною контролю у розвиток національної економіки. Систематизовано нормативно-правові документи у сфері регулювання дорогоцінними металами, камінням та виробами з них.

Розроблено авторські підходи до формування наукової гіпотези державного регулювання у сфері пробірною наглядом, у межах якої сформовано концепт ефективного організаційно-економічного управління розвитком системи пробірною наглядом, що надасть можливість покращити соціально-економічну ситуацію в країні та сприятиме інституційно-інноваційній модернізації національної економіки.

Для фахівців, науковців, викладачів, магістрів та студентів, а також для всіх тих, хто цікавиться проблематикою розвитку сфери пробірною наглядом у системі національної економіки.

ISBN 978-617-7386-24-6

© Іванишина Г.С., Голубка С.М., 2019

© «Національна академія управління», 2019

NATIONAL ACADEMY OF MANAGEMENT

G. Ivanyshyna, S. Holubka

**THE INSTITUTIONAL
ENVIRONMENT FOR THE
DEVELOPMENT OF ASSAY
SUPERVISION IN UKRAINE**

Monograph

Kyiv
2019

Ivanyshyna G. S., Holubka S. M.

The institutional environment for the development of assay supervision in Ukraine: [monograph] G.S. Ivanyshyna, S.M. Holubka. – Kyiv: National Academy of Management, 2019. – 214 p.

The monograph reveals the actualities of the study of the institutional foundations for development of the assay supervision in the context of transformational changes in Ukraine.

The conceptual and terminological apparatus of the subject of research is highlighted and the need for application of the interdisciplinary approach is substantiated while studying the processes of regulation and implementation of the state control over extraction, production and use of precious metals, gem stones and products made from them.

The content of the state-owned enterprises activity has been summarized; the institutional problems of their effectiveness and organizational activity in the system of assay supervision in Ukraine have been indicated. The role and contribution of state-controlled enterprises in the development of the national economy has been analyzed. Normative legal documents in the sphere of regulation of treatment of precious metals, gem stones and products from them have been systematized.

Author's approaches to the formation of the scientific hypothesis of the state regulation of assay supervision in the institutional environment of Ukrainian reality, within which there has been formed the concept of effective organizational and economic management of the development of the system of the assay supervision, which will provide an opportunity to improve the socio-economic situation in the country and promote institutional and innovative modernization of the national economy.

This work is for specialists, scientists, lecturers, masters and students, as well as for all those who are interested in the issues of development of the field of assay supervision in the system of the national economy.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
------------------------	---

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЙНОСТІ	15
---	----

1.1. Теоретичні аспекти дослідження системи пробірного нагляду	15
1.2. Етапи організації контролю операцій з дорогоцінними металами	29
1.3. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання у сфері пробірного нагляду	42

<i>Висновки до розділу 1</i>	56
------------------------------------	----

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ	59
--	----

2.1. Інституціональна детермінанта розвитку сфери пробірного нагляду та механізми його регулювання	59
2.2. Розвиток національного ринку ювелірних виробів	81
2.3. Тенденції розвитку міжнародного ринку виробів з дорогоцінних металів	97

<i>Висновки до розділу 2</i>	110
------------------------------------	-----

РОЗДІЛ 3

ІННОВАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КАЗЕННИХ ПІДПРИЄМСТВ ПРОБІРНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	112
--	-----

3.1. Функції казенних підприємств пробірного контролю у сфері операцій з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням	112
---	-----

3.2. Аналіз діяльності казенних підприємств пробірного контролю	118
3.3. Оцінювання казенних підприємств пробірного контролю у системі національної економіки	129
<i>Висновки до розділу 3</i>	158

РОЗДІЛ 4

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ

У СФЕРІ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ

В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ ПОЛІ РИНКОВОЇ

ТРАНСФОРМАЦІЇ

159

4.1. Світовий досвід організації регулювання операцій

з дорогоцінними металами

159

4.2. Особливості державної політики забезпечення

ефективності пробірного нагляду

171

4.3. Пріоритети організації пробірного контролю в Україні

180

<i>Висновки до розділу 4</i>	191
------------------------------------	-----

ПІСЛЯМОВА

193

ДОДАТКИ

197

CONTENT

INTRODUCTION	12
SECTION 1	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF THE STUDY OF ASSAY SUPERVISION IN THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF UKRAINIAN REALITY	15
1.1. Theoretical aspects of the research of the system of assay supervision	15
1.2. Stages of the control management over the operations with precious metals	29
1.3. Regulatory legal support of the state regulation in the sphere of assay supervision	42
<i>Conclusion to Section 1</i>	56
SECTION 2	
INSTITUTIONAL ENVIRONMENT FOR THE DEVELOPMENT OF ASSAY SUPERVISION	59
2.1. The institutional determinant of the development of the field of assay supervision and mechanisms for its regulation	59
2.2. Development of the national jewelry market	81
2.3. Trends in the development of the international precious metals market	97
<i>Conclusion to Section 2</i>	110
SECTION 3	
INNOVATIVE AND INSTITUTIONAL BASES OF ACTIVITIES OF THE STATE ENTERPRISES OF ASSAY SUPERVISION IN UKRAINE	112
3.1. Functions of the state enterprises of assay supervision in the field of economic management	112

3.2. Analysis of the activities of the state enterprises of assay supervision	118	
3.3. Assessment of the state enterprises of assay supervision in the system of national economy	129	
<i>Conclusion to Section 3</i>	158	
SECTION 4		
IMPROVEMENT OF THE REGULATION IN THE SPHERE OF ASSAY SUPERVISION IN THE INSTITUTIONAL FIELD OF MARKET TRANSFORMATION		159
4.1. World experience in organization of the regulation of operations with precious metals	159	
4.2. Specific features of the state policy of ensuring the effectiveness of assay supervision	171	
4.3. Priorities for organizing assay supervision in Ukraine	180	
<i>Conclusion to Section 4</i>	191	
CONCLUDING REMARKS	193	
APPENDICES	197	

ПЕРЕДМОВА

У процесі розвитку національної економіки особливе місце займають інституціональне середовище та, відповідно, умови і принципи організації пробірного нагляду за якістю виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Досвід проведення операцій з дорогоцінними металами, а також забезпечення реалізації державної політики контролю за їх якістю відігравали особливу роль, починаючи зі стародавніх часів по сьогоднішній день. В Україні більше 190 років існує пробірний контроль. Разом з тим, на порядку денному стоїть нагальне питання вдосконалення системи контролю за якістю дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них. У свою чергу, здійснення державного пробірного нагляду включає організаційно-технічні, економічні і правові заходи, спрямовані на забезпечення контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, що надає можливість не тільки отримувати об'єктивну інформацію в одній із найважливіших галузей господарювання, але й сприяє наповненню бюджету та регулюванню суспільних процесів.

Станом на сьогодні ювелірна галузь потребує вжиття дієвих заходів, які мають базуватись на науковій складовій. Така реальність актуалізує дослідження у сфері пробірного нагляду та підсилює необхідність комплексного вивчення проблематики в історичному та практичному аспектах з урахуванням світового та національного досвіду.

Проблемам розвитку ринкової економіки та механізмам її регулювання присвячені наукові праці таких зарубіжних вчених – основоположників теорії державного регулювання економікою, як Р. Бару, А. Вагнер, Х. Вольф, Дж. Кейнс, М. Кондратьєв, Дж. С. Мілль, М. Портер, Ж.-Б. Сей, Ж. Сімонді, А. Сміт, М. Фрідмен, Й. Шумпетер та ін.

Деякі питання проблематики розвитку сфери пробірного нагляду розглядалися такими зарубіжними авторами, як Б. У. Андерсон, В. Б. Ведстом, Д. Дайвіс, Д. Елуел, К. Тюрнер, Д. Форбес, З. Х. Циммер, Г. Штрюбель та ін.

Серед здобутків українських науковців за напрямом дослідження механізмів регулювання національною економікою та інституціональних

аспектів її розвитку відзначимо напрацювання таких вчених, як Г. Башнянин, А. Гальчинський, В. Геєць, Ю. Гончаров, С. Злупко, М. Єрмошенко, С. Єрохін, Т. Ковальчук, І. Крючкова, П. Леоненко, І. Лукінов, І. Михасюк, Н. Павліха, С. Пахомов, В. Шевчук, В. Черняк, А. Чухно та ін.

Окрім інституціональних засад, теоретичних положень формування і розвитку ринкової економіки, у роботі використано напрацювання українських учених, які формують товарознавчі та управлінські основи вивчення питань провадження операцій з дорогоцінними металами; ювелірної промисловості і ринку ювелірної продукції; державного пробірного контролю та митних процедур експорту-імпорту продукції і власне дорогоцінних металів, а також діяльності казенних підприємств, у тому числі у сфері пробірного контролю.

Зокрема, це: А. Абрамова, Т. Артюх, Е. Бахтарі, В. Василенко, В. Воловик, А. Герасимович, М. Диба, В. Дудченко, С. Коваленко, П. Коренюк, М. Кужелев, Н. Луців, Л. Машковська, В. Михальський, М. Назимок, А. Олійник, І. Перелі, В. Підгородецький, Д. Полозенко, С. Семенко, К. Семенюк, А. Скубіліна, Ю. Тітова, Л. Шестак, А. Штангрет, Л. Чиж та багато інших.

У монографії на базі сучасних методологічних підходів обґрунтовано інституціонально-еволюційні актуалітети до аналізу ювелірної галузі та процесів функціонування і розвитку пробірного нагляду, теоретичні аспекти пробірного нагляду, етапи організації контролю операцій з дорогоцінними металами в Україні в історичній ретроспективі, механізми регулювання операцій з дорогоцінними металами на державних казенних підприємствах.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення державного регулювання ринку дорогоцінних металів і каміння щодо оподаткування ювелірної галузі та запропоновано, зокрема, запровадити зменшення розміру збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування із суб'єктів господарювання ювелірної галузі, що сприятиме зростанню обсягів виробництва, а також надходження коштів до бюджету.

Висвітлено особливості імплементації світового досвіду регулювання операцій з дорогоцінними металами, а також питання, пов'язані зі вступом України до міжнародних інституцій, що мають безпосереднє відношення до сфери пробірного нагляду.

Основна мета підготовленої монографії полягає у формуванні науково-методологічних основ державної політики щодо регулювання у си-

стемі пробірного нагляду та виявлення особливостей і тенденцій його розвитку в інституціональному середовищі трансформації національної економіки.

Відповідно до мети дослідження архітекtonіку монографії визначають: передмова, чотири розділи, післямова, список використаної інформації та додатки.

Розстановка актуалітетів свідчить про цілісність дослідження, в якому досягнуто тематичної повноти та розкрито головну наукову ідею авторів.

Автори висловлюють щире подяку за всебічну підтримку, допомогу в підготовці матеріалів дослідження, за рецензування та пропозиції щодо чіткості формулювань принципів положень сучасної економічної науки: ректору ВНЗ "Національна академія управління", доктору економічних наук, професору С. А. Єрохіну; доктору економічних наук, професору М. М. Єрмошенку; доктору економічних наук, професору В. К. Черняку; доктору економічних наук, професору І. Ю. Штулер; доктору економічних наук, професору Н. В. Павлісі; доктору економічних наук, професору Г. І. Башнянину, а також усім, хто сприяв виходу монографії у світ.

INTRODUCTION

In the process of development of the national economy, the institutional environment and, accordingly, the conditions and principles of the organization of assay supervision over the quality of products from precious metals and precious stones occupy a special place. The experience of conducting operations with precious metals, as well as ensuring implementation of the state policy of control over their quality, played a special role, from ancient times to the present day. There has been assay supervision in Ukraine for over 190 years. At the same time, the issue of improving the quality control system for precious metals, gem stones and their products is on the agenda. On the other hand, the state assay supervision includes organizational, technical, economic and legal measures aimed at controlling the extraction, production, use, circulation, accounting and storage of precious metals and gem stones and their products, the execution of operations with the above specified valuables, providing opportunity not only to receive objective information in one of the most important branches of economy, but also helps to replenish the budget and promotes the regulation of social processes.

Today, the jewelry industry needs effective measures, which shall be based on the scientific component. This reality updates research in the field of assay supervision and reinforces the necessity for a comprehensive study of issues in historical and practical terms, taking into account global and national experiences.

The problems of the development of a market economy and the mechanisms for its regulation are reflected in the scientific works of such foreign scholars as the founders of the theory of government regulation of economics, such as R. Baru, A. Wagner, Kh. Wolf, J. Keynes, M. Kondratiev, J. C. Mill, M. Porter, J.-B. Say, J. Sismondi, A. Smith, M. Friedman, J. Schumpeter and others.

Such foreign authors contemplated some issues of the development of the field of assay supervision as B. W. Anderson, V.B. Wedstom, D. Davis, D. Eluel, C. Turner, D. Forbes, Z.H. Zimmer, G. Strubel and others.

Among the achievements of Ukrainian scholars in the direction of studying the mechanisms of regulation of the national economy and the

institutional aspects of its development, we can note the achievements of such scholars as H. Bashnianyn, A. Halchynsky, V. Heyets, Y. Honcharov, S. Zlupko, M. Yermoshenko, S. Yerokhin, T. Kovalchuk, I. Kriuchkova, P. Leonenko, I. Lukinov, I. Myhasiuk, N. Pavlikha, S. Pakhomov, V. Shevchuk, V. Cherniak, A. Chukhno and others.

In addition to the institutional principles, theoretical provisions for formation and development of the market economy, this study includes the works of Ukrainian scientists, who form the commodity study and management bases of studying the issues of conducting operations with precious metals; the jewelry industry and jewelry market; the state assay supervision and customs procedures for the export-import of products and precious metals, as well as the activities of state-owned enterprises, including in the field of assay supervision.

In particular, these are: A. Abramova, T. Artiukh, E. Bakhtari, V. Vasylenko, V. Volovyk, A. Herasymovych, M. Dyba, V. Dudchenko, S. Kovalenko, P. Koreniuk, M. Kuzheliev, N. Lutsiv, L. Mashkovska, V. Mikhalsky, M. Nazymok, A. Oliynyk, I. Pereli, V. Pidgorodetsky, D. Polozenko, S. Semenko, K. Semeniuk, A. Skubilina, Yu. Titova, L. Shestak, A. Shtangret, L. Chyzh and many others.

On the basis of modern methodological approaches, the monograph substantiates institutional and evolutionary actuality to the analysis of the jewelry industry and the processes of functioning and development of assay supervision, the theoretical aspects of assay supervision, the stages of the control over operations with precious metals in Ukraine in the historical retrospective, the mechanisms of regulation of operations with precious metals at state state-owned enterprises, etc.

The legal support of the state regulation of the precious metals and stones market concerning the taxation of the jewelry industry has been analyzed and, in particular, the reduction of the fee for mandatory state pension insurance from business entities of the jewelry industry has been proposed, which will help to increase the volume of revenues to the budget.

The peculiarities of implementation of the world experience in the regulation of operations with precious metals, as well as issues related to Ukraine's accession to international institutions that are directly related to the field of assay supervision, have been highlighted.

The main objective of the prepared monograph is to formulate the scientific and methodological foundations of the state policy on regulation in the system of assay supervision and to identify the features and trends of its development in the institutional environment of the transformation of the national economy.

According to the purpose of the research, the architectonics of the monograph is as follows: introduction, four sections, concluding remarks, reference list and appendices.

The provided actualities point to the integrity of the study, which achieved thematic completeness and revealed the main scientific idea of the authors.

The authors express their sincere gratitude for the full support, assistance in preparing the materials of the study, for reviewing and proposals on the clarity of the wording of the fundamental provisions of modern economic science: to the rector of the university 'National Academy of Management', Doctor of Economic Sciences, Professor S.A. Yerokhin; Doctor of Economic Sciences, Professor M.M. Yermoshenko; Doctor of Economic Sciences, Professor V.K. Cherniak; Doctor of Economic Sciences, Professor I. Yu. Shtuler; Doctor of Economic Sciences, Professor N.V. Pavlikha; Doctor of Economic Sciences, Professor H. I. Bashnianyn, as well as all who contributed to the release of the monographs.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження системи пробірного нагляду

Сучасний період розвитку національної економіки характеризується інституціональними трансформаційними процесами, а також реалізацією адміністративної реформи у нашій державі. У зв'язку з цим, суттєвих змін набувають організаційні чинники, які суттєво видозмінюються у процесі становлення і розвитку системи пробірного нагляду в Україні.

Очевидно, що метою впровадження більшості реформ, зокрема щодо пробірного нагляду, є підвищення конкурентоспроможності економіки держави загалом та зміна підходів до здійснення державного контролю, тобто, заміна прямого контролю здійсненням заходів із профілактики та запобігання порушенням законодавства, нівелювання дублюючих функцій контролю тощо. Узгодженість комплексу відповідних заходів та плану їхньої реалізації у цих площинах сприятиме збалансованому розвитку сфери обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виготовлених з них виробів на основі ефективного використання адміністративного, економічного та наукового потенціалу країни.

З огляду на це слід передбачити і такі дії, які б мінімізували негативний вплив на досліджувану сферу деструктивних чинників, пов'язаних із недосконалим функціонуванням суміжних галузей і сфер, виключаючи можливість її ізоляції як неперіоритетної. Потрібна стратегія, яка б слугувала управлінським інструментом використання всебічних ресурсів держави для підвищення ефективності системи пробірного нагляду та її

складових (і, разом з цим, задовольняла відповідні потреби суспільства та окремих споживачів) шляхом розширення існуючих позитивних напрацювань та використання кращого європейського і міжнародного досвіду у напрямі формування та реалізації дієвої системи пробірного нагляду.

У цьому контексті доцільно зосередити увагу на вивченні теоретико-методологічної суті системи пробірного нагляду в інституціональному полі української державності та її складових з подальшою розробкою та впровадженням досконалішого категорійного апарату в чинну нормативно-правову базу держави.

Насамперед, зауважимо, що Закон України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" визначає термін "державний пробірний контроль" як систему організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, а також на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння¹. Окремо згаданий Закон виділяє такі категорії, як державне регулювання та державне управління у сфері обігу дорогоцінних металів.

Державне регулювання у даній сфері розглядається так: "відносно, пов'язані з видобутком, виробництвом, використанням, зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння та контролем за операціями з ними, регулюються цим Законом, іншими законами України та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них"².

Натомість державне управління охоплює, зокрема, розроблення і проведення єдиної державної політики видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного ка-

¹ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80/page>

² Там же.

міння; формування і використання Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України та оперативного резерву золота; випробування, аналіз та клеймування державним пробірним клеймом ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів тощо³.

Тобто, відповідно до існуючих правових норм, система державного пробірного нагляду повинна включати не лише контрольно-наглядові, а й також регулятивні та дозвільно-реєстраційні функції щодо суб'єктів господарювання. Отже, доцільно розглядати державне регулювання, державне управління та державний пробірний контроль у сфері видобутку, виробництва та інших операцій з дорогоцінними металами як важливі й невід'ємні елементи системи пробірного нагляду (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Основні складові системи пробірного нагляду

Джерело: авторська розробка

³ Там же.

Керуючись зображеною схемою, а також на основі існуючих наукових оцінок, спробуємо здійснити теоретичний аналіз основних категорій, приналежних до системи пробірною нагляду, за період функціонування (до 2014 року).

На думку О. М. Маліченко, існуюче законодавство відзначається розпливчастістю формулювань при встановленні компетенції органів державного пробірною нагляду, оскільки не містить переліку складових державного пробірною нагляду. Створення замість регіональних державних інспекцій пробірною контролю казенних підприємств без передачі їм контрольно-наглядових функцій спричинило децентралізацію даної функції державного пробірною нагляду та звуження сфери державного контролю за якістю ювелірних виробів⁴.

Водночас О. М. Маліченко зазначає, що система пробірною нагляду повинна полягати, по-перше, у проведенні регулярних перевірок додержання суб'єктами господарювання та іншими суб'єктами вимог законодавства при здійсненні операцій з дорогоцінними металами й дорогоцінним камінням; по-друге, у формуванні пропозицій щодо зупинення дії можливих дозволів, виданих суб'єктам підприємницької діяльності на виготовлення і реалізацію виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

Про діяльність із ліцензування господарської діяльності з видобутку, переробки, виробництва дорогоцінних металів як адміністративну складову та доцільний, адекватний, збалансований засіб державного регулювання даної сфери зазначає у своїх дослідженнях Д. В. Видолоб. Так, науковець стверджує, що впровадження системи ліцензування здатне забезпечити єдину державну політику у сфері обігу дорогоцінних металів, а також захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства й окремих споживачів⁵.

Отже, система пробірною нагляду охоплює різні напрями, що передбачає залучення до цієї сфери державних структур (наприклад, казенних підприємств пробірною контролю) з метою делегування їм час-

⁴ Маліченко О. М. Деякі правові аспекти сучасного стану ринку ювелірної продукції в Україні / О. М. Маліченко // Правове регулювання економіки. – 2009. – № 9. – С. 183-194.

⁵ Видолоб Д. В. Державна політика України у сфері ліцензування господарської діяльності з видобутку, переробки, виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів з них і торгівлі ними як засіб державного регулювання / Д. В. Видолоб // Юридичні і політичні науки. Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 326-333.

тини повноважень. У контексті цього особливу роль відіграє контролююча функція у системі пробірного нагляду, базована на таких принципах, як законність (дотримання державних стандартів), підзвітність (Міністерству фінансів України), звітність, публічність, прибутковість. З огляду на це, основними напрямками реалізації пробірного нагляду виступають:

- по-перше, перевірка якості для встановлення відповідності державним стандартам;
- по-друге, проведення випробувань, контрольних (арбітражних) аналізів матеріалів, здійснення технічної експертизи;
- по-третє, клеймування ювелірних і побутових виробів, виготовлених суб'єктами господарювання в Україні; тих, які ввозяться на територію України юридичними і фізичними особами з метою їхньої реалізації; за заявками юридичних і фізичних осіб;
- по-четверте, оцінювання та експертиза вставок з дорогоцінного каміння;
- по-п'яте, виготовлення і реалізація стандартних пробірних реактивів, впровадження нових експертних технологій для проведення випробувань, аналізів та клеймування^{6, 7, 8}.

Багатовекторність системи пробірного нагляду зумовлює її поліфункціональність. Наукові оцінки українських дослідників сфери обігу дорогоцінних металів, зокрема, Ю. М. Попівняк, свідчать, що окрім контрольної-наглядової, регулятивної та дозвільно-реєстраційної дана система могла б виконувати і такі, не менш важливі функції, як:

- комунікативна – створення і забезпечення перманентного оновлення інформаційної бази про стан сфери обігу дорогоцінних металів, збільшення кількості спеціалізованих видань аналітичного характеру;
- зовнішньоекономічна – захист та регулювання наповнення внутрішнього ринку шляхом контролю за імпортом продукції, протидія проник-

⁶ Іванишина Г. С. Місце та роль суб'єктів господарювання у системі пробірного нагляду України / Г. С. Іванишина // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2017. – № 3 (59). – С. 53-57.

⁷ Шатковська І. В. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірного нагляду: розмежування повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України / І. В. Шатковська // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 48-55.

⁸ Іванишина Г. С. Державне регулювання операцій з дорогоцінними металами / Г. С. Іванишина, С. М. Голубка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". -2017. – Вип. 27 (1). – С. 54- 58.

ненню на ринок виробів з країн з дешевою робочою силою, підвищення відповідальності за порушення правил торгівлі ювелірними виробами, їхньої паспортизації, виявлення та нейтралізація каналів контрабанди тощо;

- правова – впровадження стандартів і законодавчих норм відповідно до міжнародного зразка, удосконалення якості виконання експертно-пробірних робіт;

- маркетингова – підвищення престижу українських виробників і довіри споживачів до їхньої продукції⁹.

Отже, як зазначає І. В. Шатковська, основним призначенням системи пробірного нагляду, зокрема, її підсистеми державного регулювання у сфері обігу дорогоцінних металів, є безпосередня комунікація держави з суб'єктами господарювання щодо питань, пов'язаних з наданням адміністративних послуг та проведенням контрольно-наглядових заходів¹⁰.

Утім, непослідовна державна політика у сфері обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів, виготовлених з них, формувалась протягом багатьох років, фрагментарний і безсистемний характер її правового регулювання призвели до появи дисфункцій у системі пробірного нагляду. За висновками К. В. Єфремової, дисфункційний характер, зокрема, державного регулювання даної сфери проявляється у такому:

- по-перше, у відсутності будь-якої державної програми розвитку досліджуваної сфери;

- по-друге, у безсистемному застосуванні господарсько-правових засобів державного регулювання господарських відносин у сфері обігу дорогоцінних металів;

- по-третє, у відсутності єдиного органу, відповідального за здійснення організаційно-господарських повноважень з метою забезпечення розвитку даної сфери;

- по-четверте, у наявності істотних недоліків функціонування окремих механізмів реалізації пробірного нагляду.

⁹ Попівняк Ю. М. Проблеми функціонування ювелірної промисловості України у світовому контексті та шляхи їх розв'язання / Ю. М. Попівняк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9 (147). – С. 62-69.

¹⁰ Шатковська І. В. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірного нагляду: розмежування повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України / І. В. Шатковська // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 48-55.

І, зрештою, у відсутності з боку держави будь-яких заходів державної підтримки суб'єктів господарювання галузі, зокрема, в сегменті видобутку дорогоцінних металів¹¹.

З огляду на існування великої кількості проблем на ринку дорогоцінних металів, пов'язаних зі здійсненням правильного системного державного контролю, державного регулювання та державного управління у даній сфері, К. В. Єфремова у своєму дослідженні обґрунтовує доцільність створення цілісної та ієрархічної системи суб'єктів організаційно-господарського впливу на суб'єктів господарювання. Зокрема, йдеться про створення саморегулюючої організації виробників ювелірних виробів з делегуванням їй повноважень у сфері контролю за додержанням відповідних вимог, а також контролю якості продукції, дотримання умов добросовісної конкуренції. Держава, у розумінні автора, має здійснювати державну політику, спрямовану на розвиток зазначеного ринку, проводити паспортизацію та встановлювати монополію на видобуток дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Натомість державне регулювання досліджуваної сфери обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння слід обмежити законодавчим аспектом.

Апелюючи оцінці К. В. Єфремової, В. П. Романов, навпаки, зазначає про доцільність підвищення активної ролі держави у регулюванні ринку дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння як складової розвитку мінерально-сировинної бази країни загалом. Головним принципом реалізації державної політики, за словами В. П. Романова, має стати баланс взаємних інтересів усіх суб'єктів обігу дорогоцінних виробів з обов'язковою підтримкою галузі державою¹². Науковець підтверджує існування значної кількості деструктивних чинників у державному регулюванні сфери обігу дорогоцінних металів, обумовлюючи їхнє виникнення як наслідок дії неадаптованого до міжнародних правил та вимог ЄС українського законодавства; недостатнього контролю з боку відповідних органів за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства; слабкої відповідаль-

¹¹ Єфремова К. В. Особливості правового регулювання господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння: автореф. дис. канд. юридич. наук: 12.00.04 / К. В. Єфремова; Нац. юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – с. 6.

¹² Романов В. П. Інституціональний аспект адміністративно-правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння / В. П. Романов // Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 2. – С. 105-112.

ності за значні порушення правил здійснення операцій з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням та виробами з них; відсутності досконалої системи дозвільно-реєстраційних засобів регулювання відносин у досліджуваній сфері; неналежної підготовки управлінських кадрів тощо¹³.

За висновками В. П. Романова, основним засобом забезпечення належного обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння виступає державне правове регулювання (правова регламентація) – встановлення загальних правил (моделі) поведінки в певних ситуаціях, пов'язаних з їхнім видобутком, виробництвом, використанням, здійсненням операцій із зазначеними цінностями в частині придбання, реалізації, дарування, успадкування, нагородження, приймання-передачі під заставу, надання послуг з виготовлення ювелірних виробів, надходження до місць зберігання фондів і запасів, експонування таких предметів; зміною вмісту або фізичного стану (афінаж, рекуперация тощо); ввезенням та вивезенням з території України та ін.¹⁴. Виникнення усіх деструктивних чинників у сфері обігу дорогоцінних металів, гальмування розвитку суміжних галузей науковець пояснює, насамперед, вкрай низьким рівнем правового забезпечення.

Таким чином, повноцінне функціонування системи пробірного нагляду неможливе без розробки та впровадження оптимальної моделі нормативно-правових аспектів державного регулювання сфери обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, а також виготовлених з них виробів.

Водночас Т. М. Артюх у розумінні системи пробірного нагляду розглядає ринковий нагляд і під цим поняттям визначає наявність правильної державної політики щодо вдосконалення нормативно-технічної бази, пробірного нагляду, запровадження добровільної сертифікації з метою збереження довіри споживачів до вітчизняних операторів ювелірного ринку і недопущення на ринок підробок і контрафактної продукції¹⁵.

¹³ Романов В. П. Зарубіжний досвід правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і каміння: перспективи запозичення для України / В. П. Романов // Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 1. – С. 212-220.

¹⁴ Романов В. П. Зарубіжний досвід правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і каміння: перспективи запозичення для України / В. П. Романов // Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 1. – С. 212-220.

¹⁵ Артюх Т. М. Державне та технічне регулювання ринку ювелірних виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння // Теоретичні та прикладні питання економіки. – № 2 (29). – 2014. – С. 178-188.

Досліджуючи сучасний період формування нової моделі державно-регулювання сфери обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні у системі пробірного нагляду, науковці визнають, що значним гальмівним чинником на шляху до підвищення ефективності даного процесу виступає так звана багатогранність суспільних відносин у досліджуваній сфері. Оскільки в науковій літературі немає єдиної позиції щодо визначення категорії "суб'єкт державного регулювання", даний аспект потребує детальнішого вивчення і більш чіткої аргументації у контексті дефініції. Можна вважати, що однією з перших у площині досліджуваного напрямку цей термін визначила Ю. О. Тітова. За її твердженням, суб'єктами адміністративно-правового регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння є система спеціально утворених зовнішньо відокремлених органів державної влади, які наділені певною компетенцією й державно-владними повноваженнями та взаємодіють між собою¹⁶.

На думку Ю. В. Тітової, чітке та вичерпне визначення термінів, а також компетенції кожного органу управління, який забезпечує функціонування та контроль у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а також впорядкування норм права, дозволить ефективно регулювати правовідносини у визначеній сфері.

Окрім державного регулювання, важливою підсистемою пробірного нагляду виступає державне управління у сфері видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними. Зазначимо, що чинне законодавство України не містить трактування цієї категорії, подаючи лише його функціональну характеристику. Зокрема, основними функціями управління у системі пробірного нагляду на основі аналізу нормативно-правових джерел можна вважати:

- по-перше, розробку і проведення єдиної державної політики видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння;

- по-друге, закупівлю дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння у Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння Украї-

¹⁶ Тітова Ю. О. Система суб'єктів державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні // Європейські перспективи. – №4. – Ч. 1. – 2012. – С. 43-48.

ни, відповідальність за формування і використання цього Державного фонду;

- по-третє, здійснення державного контролю за видобутком, виробництвом, зберіганням, використанням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, а також дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їхніх відходів і брухту;

- по-четверте, випробування, аналіз та клеймування державним пробірним клеймом ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів¹⁷.

К. М. Семенюк пропонує ввести в науковий обіг більш широке поняття, а саме "ефективність державного управління у сфері контролю за якістю ювелірних виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння". На думку науковця, організаційні, нормативні, інституціональні засади державного регулювання, а, отже, й системи пробірного нагляду загалом, повинні втілюватись у практичні результати через конкретні механізми впливу як на всю сферу обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виготовлених з них виробів, так і на її окремих суб'єктів.

З огляду на це, К. М. Семенюк стверджує, що ефективність державного управління у зазначеній сфері слід трактувати як наближення реального стану захищеності громадян щодо споживання якісних ювелірних виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, що забезпечить сталий розвиток людини, суспільства і держави без обмеження свободи підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, у встановлені терміни і з визначених ресурсів. Автор вважає за доцільне використовувати і таке поняття, як механізми державного регулювання ювелірною галуззю, трактуючи його як способи функціонування та взаємодії інструментів державного впливу, які використовуються для реалізації визначених завдань державного регулювання, зокрема, досягнення максимального розвитку галузі, що виражається в максимізації вигод та мінімізації усіх видів витрат для всіх учасників ювелірного ринку, що включає виробників, посередників, споживачів та державу¹⁸.

¹⁷ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

¹⁸ Семенюк К. М. Державне регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні: автореф. дис. канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / К. М. Семенюк; Нац. академія держ. управл. при Президентові України. Харків. регіон. інст-т держ. управл. – Х., 2015. – 22 с.

Дослідження наукових здобутків у системі пробірного нагляду дозволило виокремити дефініції, які можна вважати складовими термінами системи пробірного нагляду (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Дефініції системи пробірного нагляду

Термін	Визначення	Автор / джерело
Державний пробірний контроль	Система організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного утворення, напівдорогоцінного каміння, виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, а також на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння	Закон України від 18 листопада 1997 р. «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» ¹⁹
Система пробірного нагляду	Здійснення регулярної перевірки додержання суб'єктами господарювання та іншими суб'єктами вимог законодавства при здійсненні операцій з дорогоцінними металами й дорогоцінним камінням, а також формування пропозицій щодо зупинення дії або анулювання ліцензій, виданих суб'єктам підприємницької діяльності на виготовлення і реалізацію виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	Маліченко О. М. ²⁰

¹⁹ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

²⁰ Маліченко О. М. Деякі правові аспекти сучасного стану ринку ювелірної продукції в Україні / О. М. Маліченко // Правове регулювання економіки. – 2009. – № 9. – С. 183-194.

Продовження табл. 1.1

Термін	Визначення	Автор / джерело
Система пробірного нагляду	Поліфункціональна система, що окрім контрольно-наглядової, регулятивної та дозвоільно-реєстраційної, повинна виконувати комунікативну, зовнішньоекономічну, правову, маркетингову та інші функції	Попівняк Ю. М. ²¹
Система пробірного нагляду як система ринкового нагляду	Правильна державна політика щодо вдосконалення нормативно-технічної бази, пробірного контролю, запровадження добровільної сертифікації з метою збереження довіри споживачів до вітчизняних операторів ювелірного ринку і недопущення на ринок підробок і контрафактної продукції	Артюх Т. М. ²²
Державне регулювання	Безпосередня комунікація держави з суб'єктами господарювання щодо питань, пов'язаних із наданням адміністративних послуг (ліцензування) та проведенням контрольно-наглядових заходів	Шатковська І. В. ²³
Державне регулювання	Політика держави, обмежена законодавчим аспектом і спрямована на розвиток ринку дорогоцінних металів, проведення паспортизації та	

²¹ Попівняк Ю. М. Проблеми функціонування ювелірної промисловості України у світовому контексті та шляхи їх розв'язання / Ю. М. Попівняк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9 (147). – С. 62-69.

²² Артюх Т. М. Державне та технічне регулювання ринку ювелірних виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння // Теоретичні та прикладні питання економіки. – № 2 (29). – 2014. – С. 178-188.

²³ Шатковська І. В. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірного нагляду: розмежування повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України / І. В. Шатковська // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 48-55.

Продовження табл. 1.1

Термін	Визначення	Автор / джерело
Державне регулювання	встановлення монополії на видобуток дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	Єфремова К. В. ²⁴
Державне регулювання як правова регламентація	Встановлення загальних правил (моделі) поведінки в певних ситуаціях, пов'язаних із видобутком дорогоцінного металу та дорогоцінного каміння, виробництвом, використанням; здійсненням операцій із зазначеними цінностями в частині придбання, реалізації, дарування, успадкування, нагородження, приймання-передачі під заставу, надання послуг з виготовлення ювелірних виробів, надходження до місць зберігання фондів і запасів, експонування таких предметів; зміною вмісту або фізичного стану (афінаж, рекуперация тощо); ввезенням на та вивезенням з території України та ін.	Романов В. П. ²⁵
Механізми державного регулювання	Способи функціонування та взаємодії інструментів державного впливу, які використовуються для реалізації визначених завдань державного регулювання, зокрема, досягнення максимального розвитку	Семенюк К. М. ²⁶

²⁴ Єфремова К. В. Особливості правового регулювання господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 / К. В. Єфремова; Нац. юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

²⁵ Романов В. П. Зарубіжний досвід правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і каміння: перспективи запозичення для України / В. П. Романов // Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 1. – С. 212-220.

²⁶ Семенюк К. М. Державне регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні: автореф. дис. канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / К. М. Семенюк; Нац. академія держ. управл. при Президенті України. Харків. регіон. інст-т держ. управл. – Х., 2015. – 22 с.

Закінчення табл. 1.1.

Термін	Визначення	Автор / джерело
Механізми державного регулювання	галузі, що виражається в максимізації вигод та мінімізації усіх видів витрат для всіх учасників ювелірного ринку, що включає виробників, посередників, споживачів та державу	
Ліцензування як складова державного управління	Єдина державна політика у сфері обігу дорогоцінних металів, а також захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства й окремих споживачів	Видолоб Д. В. ²⁷
Ефективність державного управління	Наближення реального стану захищеності громадян щодо придбання якісних ювелірних виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, що забезпечить сталий розвиток людини, суспільства і держави, без обмеження свободи підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, у встановлені терміни і з визначених ресурсів	Семенюк К. М. ²⁸

Джерело: авторська розробка

Аналіз існуючої теоретико-методологічної бази системи пробірного нагляду в Україні свідчить про недосконалість вивчення категоріального апарату даної системи та її підсистем. Більшість наукових оцінок

²⁷ Видолоб Д. В. Державна політика України у сфері ліцензування господарської діяльності з видобутку, переробки, виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів з них і торгівлі ними як засіб державного регулювання / Д. В. Видолоб // Юридичні і політичні науки. Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 326-333.

²⁸ Семенюк К. М. Державне регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні: автореф. дис. канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / К. М. Семенюк; Нац. академія держ. управл. при Президентові України. Харків. регіон. інст-т держ. управл. – Х., 2015. – 22 с.

стосуються проблематики державного регулювання сфери обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виготовлених з них виробів, проте повне тлумачення таких понять, як "система пробірної нагляду", "державне регулювання", "державне управління" та "державний контроль" в якості елементів системи пробірної нагляду в наукових роботах здебільшого відсутнє. Часткові визначення містяться у відповідному законі, проте суть трактувань у межах правового поля має недосконалий, розмитий і паліативний характер.

1.2. Етапи організації контролю операцій з дорогоцінними металами

Складовими національної економіки є її галузі, співвідношення між ними називається галузевою структурою. У цій структурі однією з основних складових є сфера дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Зі свого боку, держава частково здійснює контроль за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів із них. В Україні система пробірної контролю за якістю ювелірних виробів з дорогоцінних металів формувалася під впливом історичних та соціально-економічних чинників. Загалом, пробірний нагляд є важливим напрямом державної політики, зокрема її фінансової складової.

Пробірний нагляд як дещо специфічний об'єкт дослідження залишається актуальним науковим напрямом. Особливо важливим це є з огляду на реформи у системі центральних органів державної влади, зокрема контролюючих, які розпочались у 2014 р. і фактично тривають досі. За таких умов фахівці і науковці мають більш пильно вивчати значення пробірної нагляду, його якість у вітчизняних умовах та формулювати свої пропозиції з вирішення тих проблем, які виникають у даній стратегічно важливі сфері. Для цього необхідно розуміти ретроспективні умови формування системи пробірної нагляду в Україні, щоб визначати слабкі місця та протидіяти їх виникненню в майбутньому. Сьогодні цим питанням не займається жодна наукова установа в Україні.

На відміну від здійснених напрацювань, дане дослідження покликане охопити основні етапи розвитку пробірної нагляду в Україні, які мають свої відмінні пріоритети, що суттєво впливають на економіку держави в цілому.

Переважно державний пробірний нагляд розглядається як система організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів із них, а також виконанням операцій із зазначеними цінностями і на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння²⁹.

Категорія пробірнього нагляду розкриває контролюючий вплив держави на різні дії щодо виробництва та переробки дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (рис. 1.2). Пробірний нагляд охоплює різні заходи організаційно-управлінського, економічного та правового характеру, які в системній взаємодії забезпечують контроль за якістю виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, збереження та ефективного їх використання.

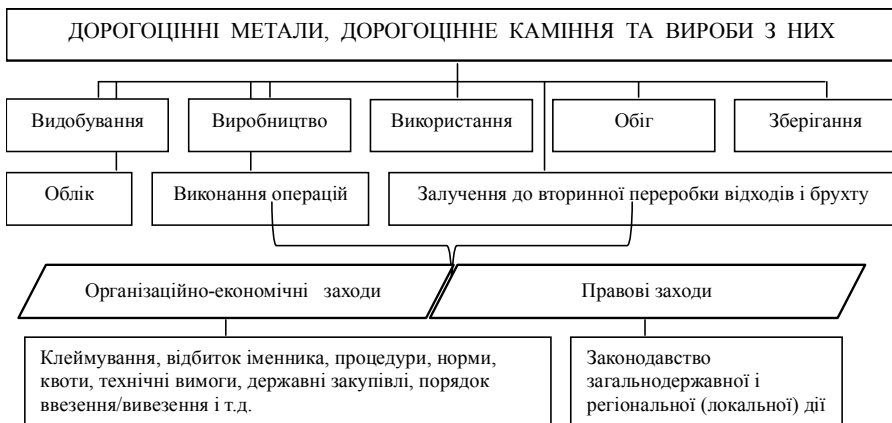

Рис. 1.2. Організаційна сутність пробірнього нагляду

Джерело: авторська розробка за даними³⁰

²⁹ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80/page>

³⁰ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

Пробірний нагляд в Україні відіграє значну роль для розвитку ювелірної промисловості. Як пише Н. Луців, сьогодні перед ювелірною галуззю постають проблеми, які, насамперед, пов'язані з їхньою якістю, безпечністю та надійністю: це недотримання виробниками вимог законодавства України у сфері застосування технічних регламентів та стандартів, відсутність на підприємствах системи управління якістю, застосування суб'єктами господарювання "нестандартних сплавів" та домішок, використання імпортованих сплавів низької якості, нестійких покриттів, які не пройшли випробування на відповідність показникам надійності та безпеки³¹. Негативні висновки щодо якості вітчизняної ювелірної продукції роблять Т. Артюх та І. Григоренко^{32, 33}. Вчені зазначають, що зважаючи на незначний видобуток золота в Україні, його більша частина, що використовується ювелірами, є або сировиною, вилученою з брухту, відходів та "електронного лому", або готовою імпортною лігатурою, інколи невідомого повного хімічного складу; для того, щоб провести ретельний афінаж (очищення благородних металів), потрібне дороге технологічне обладнання, а для значної частки підприємств це не під силу, тому до складу ювелірних прикрас потрапляють такі хімічні елементи, як кадмій, свинець, індій, ртуть, залізо, олово, марганець, хром та інші, які чинять, в тому числі, і негативний вплив на здоров'я людини³⁴. Виходячи з таких тверджень, можна дійти висновку, що сфера використання і виробництва дорогоцінних металів та каміння в Україні перебуває в площині численних ризиків, відображаючи загальні недоліки у сфері господарювання, що обумовлює необхідність модернізації підходів пробірної нагляду.

Пробірний нагляд в Україні пройшов різні етапи становлення. Якщо брати до уваги глибоку ретроспективу до здобуття нашою державою незалежності, то імпонує підхід К. Семенюк³⁵, яка здійснила періодиза-

³¹ Луців Н. В. Проблеми та основні тенденції розвитку вітчизняного ринку ювелірних виробів / Н. В. Луців // Товарознавство та інновації. – 2012. – Вип. 4. – С. 79-89.

³² Ювелірні товари та побутові годинники: навч. посібник / [Т. М. Артюх, Л. В. Черняк, О. І. Сім'ячко, І. В. Григоренко]. – К.: КНТЕУ, 2010. – 292 с.

³³ Артюх Т. Проблеми безпечності та якості ювелірних виробів / Т. Артюх, І. Григоренко // Товари і ринки. – 2008. – № 1. – С. 131-138. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2008_1_23.

³⁴ Артюх Т. М. Проблеми безпеки та надійності ювелірних виробів / Т. М. Артюх, І. В. Григоренко // Науковий вісник. – 2008. – Вип. 18.7. – С. 153-157.

³⁵ Семенюк К. М. Механізми державного регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Катерина Миколаївна Семенюк. – Харків, 2015. – 214 с.

цію регулювання ювелірної галузі України. Натомість вважається, що пробірний нагляд є прерогативою держави, і тому за основу періодизації потрібно брати періоди державності, а також основні етапи розвитку ювелірного ремесла на українських землях. Через це періодизацію, запропоновану К. Семенюк, вважаємо доцільним доповнити (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні етапи становлення системи пробірного нагляду в Україні

№ з/п	Етап	Загальна характеристика
1	Від найдавніших часів до Київської Русі	Інтенсивний розвиток золотарського ремесла (золоті прикраси, золоті скульптури, пектораль), ювелірні вироби зі срібла.
2	IX- XV століття	Міжнародне визнання ремісників Київської Русі. Чеканка монет. Створення ремісничих професійних організацій - золотарських цехів. Існування статутів золотарських цехів. Діяльність Львівського монетного двору. Зобов'язання майстрів клеймувати свої вироби. Створення клейма цеху.
3	XVI – кінець XVIII століття	Становлення загальних практик регуляторних впливів на українських землях, що входили до складу інших держав. Перші факти клеймування у XVI столітті. Введення обов'язковості проб і клеймування дорожніх виробів у XVII столітті. Введення системи пробірного нагляду (іменний указ Петра I 1700 року). Практика державного контролю проби на західноукраїнських землях (введена в Австро-Угорській імперії з 1784 року), розвиток мережі державних пробірних установ на землях, що входили до складу Австрійської імперії.
4	Початок XIX – середина XIX століття	Поява та розвиток власних пробірних палат на території України, що входили до складу Російської імперії. Цільова підготовка майстрів пробірної справи для випробування і клеймування срібних та золотих виробів. Обов'язкове створення пробірних палат в усіх містах (указ Миколи I 1840 року).

№ з/п	Етап	Загальна характеристика
5	Кінець ХІХ століття – 1917 рік	<p>Розвиток мережі установ пробірного нагляду на українських землях.</p> <p>Поява в системі державного управління додаткових контрольних органів в умовах стрімкого розвитку ювелірної промисловості як наслідок машинізації виробництва.</p> <p>Чинність «Пробірного статуту» зі збільшенням кількості проб.</p> <p>Введення єдиного клеймування на території Російської імперії та вдосконалення системи клеймування на західноукраїнських землях.</p>
6	1918-1990 роки	<p>Розвиток пробірного нагляду в умовах існування СРСР (на західноукраїнських землях – з 1939 року).</p> <p>Формування мережі пробірних управлінь (окружних, обласних), з 1940-х років – інспекцій пробірного нагляду (4 – на території України).</p> <p>Набрання чинності «Положенням про пробірний нагляд за ювелірним промислом і торгівлею виробами із дорогоцінних металів» (1922 рік, з наступними поправками).</p> <p>Впровадження метричної системи клеймування (1927 рік).</p> <p>Зростання значення пробірного нагляду в умовах розвитку в СРСР оборонної, радіоелектронної, ювелірної промисловості у післявоєнний період.</p>
7	Початок 1991 року – початок 2000-х років	<p>Розпад адміністративно-господарської системи СРСР та становлення ринкових відносин.</p> <p>Реорганізація Південно-Західної інспекції пробірного нагляду в Центральну Українську державну інспекцію пробірного нагляду Міністерства фінансів СРСР (27.06.1991), створення Державної пробірної палати Міністерства фінансів України (09.10.1991).</p> <p>Впровадження державних пробірних клейм незалежної України (31.08.1994).</p> <p>Формування законодавства, набрання чинності Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання</p>

Закінчення табл. 1.2.

№ з/п	Етап	Загальна характеристика
		дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» (1998 рік). Розвиток мережі казенних підприємств пробірного контролю, створення Державної пробірної служби (2000 рік). Стрімкий розвиток ювелірної промисловості в умовах приватизації державних ювелірних підприємств.
8	Початок 2001-2013 роки	Якісний розвиток державного управління ювелірною галуззю в Україні, поява ефективних складових державного регулювання. Створення Державної пробірної служби України та регіональних пробірних установ. Бурхливий розвиток ювелірної промисловості (десятикратне зростання у період 2000-2008-х років). Поступова лібералізація обігу дорогоцінних металів. Створення Союзу ювелірів України (2005 рік). Створення Державної пробірної служби України за новими стандартами (2010 рік).
9	2014 р. і дотепер	Організаційні реформи у сфері пробірного нагляду з 2014 року: ліквідація Державної пробірної служби, розподіл функціональних зобов'язань між Міністерством фінансів України і Державною службою з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Зміни у діяльності казенних підприємств пробірного контролю, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях Східної України та анексованого Криму. Створення громадської спілки «Українська гільдія ювелірів».

Джерело: авторська розробка на основі^{36, 37}

³⁶ Семенюк К. М. Механізми державного регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні : дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Катерина Миколаївна Семенюк. – Харків, 2015. – С. 8-9

³⁷ Назимок М. М. Золотарство в Україні / Микола Михайлович Назимок . – Київ : Воля, 2003 . – 256 с.

При розгляді періодизації пробірної справи взагалі та здійснення державного пробірного контролю за якістю дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них особово, обов'язковим є висвітлення розвитку золотарства на теренах України. Насамперед це можна пояснити тим, що "на певному історичному етапі розвитку золотарства виникла потреба контролювати якість дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння"³⁸, тобто потреба у здійсненні кількісного аналізу, визначенні вмісту благородних або шляхетних металів у рудах, виробках металургійної промисловості, у сплавах та виробках якраз і стала чинником утворення пробірного мистецтва, тобто пробірного аналізу³⁹.

Таким чином, при висвітленні основних етапів пробірної справи, державного пробірного контролю обов'язково потрібно включити у дослідження період найдавніших часів до створення Київської держави. Адже численні археологічні знахідки підтверджують інтенсивний розвиток золотарського ремесла на цих українських землях. Наступний етап – епоха Київської Русі, де розвиток "золотарства" мав свої характерні ознаки, а місцеві вироби із золота, срібла, міді високо цінилися в інших країнах. Величність Київської держави підтверджує і наявність чеканки своїх монет.

Важливим періодом є також висвітлення розвитку ювелірного ремесла та системи контролю за якістю дорогоцінних металів на західноукраїнських землях.

Слід зауважити, що у період входження українських земель до складу інших держав не було можливості здійснення самостійного пробірного нагляду у формі клеймування, та й взагалі, система контролю якості ювелірних виробів була впроваджена пізніше, аніж у більшості європейських держав. Лише з XVI століття історики знаходять факти клеймування виробів із золота. На західноукраїнських землях у період приналежності до Речі Посполитої практика реєстрації клейм у міських актах була відсутня та була впроваджена лише після їх входження до складу Австрійської, а згодом Австро-Угорської імперії. Серед фахівців побутує думка, що саме з 13 лютого 1700 р. бере початок створення мережі пробірних установ на українських землях. Саме в цей час Петром I було створено Пробірну палату⁴⁰.

³⁸ Там же, с.5

³⁹ Там же, с.9

⁴⁰ Супранович Н. Не все то золото, что блестит...// Одесский весник. – № 194 (1948) – № 1.

З 1806 р. у межах Австрійської імперії впроваджувалась своєрідна ієрархія пробірних установ, де формувалися, зокрема, такі структури в головних містах та "субституції", які розташовувались у менших містечках. Це підтверджувало активний розвиток організаційного забезпечення пробірної нагляд у тих часів.

З плином років неодноразово змінювались знаки клейм, здійснювалась їх уніфікація та адаптація до територіальних умов. При цьому клеймування різнилось для різних типів дорогоцінних металів. Змінювались системи клеймування, позначення дат виготовлення виробу і т.д. Цікавою була практика у Російській імперії кінця XIX століття, коли застосовувались загальні і спеціальні клейма. Останні мали "силу" в межах окремого округу. Усі ці практики були важливими для формування сучасної політики клеймування у системі пробірної нагляд в Україні.

Період СРСР ознаменований організаційними реформами з формуванням міжреспубліканської мережі пробірних інспекцій. Державні пробірні клейма чітко регламентували затверджені зразки і технічні умови. Практика клеймування закономірно зазнавала постійних реформ. Показовим був 1927 р., коли впроваджувалась метрична система клеймування, і 1958 р., коли впроваджувалась система клеймування нового зразка.

Зосередимо більшу увагу на періоді незалежної України. Державний пробірний нагляд став особливо важливим з середини 90-х років XX століття, коли в економіку почав інвестуватись приватний капітал, що, в свою чергу, формувало сприятливі передумови для розвитку ювелірної промисловості. До цього в Україні діяло лише 4 державних великих ювелірних підприємства та не було достатньої практики виробництва ювелірних сплавів з використанням імпортованої сировини.

Перші роки незалежності ознаменовані створенням Державної пробірної палати України та прийняттям Декрету Кабінету Міністрів України "Про державний пробірний нагляд". Саме у цьому першому документі визначено сутність державного пробірної нагляд, а також такі дефініції, як дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння, вироби з дорогоцінних металів, видобування дорогоцінних металів, видобування дорогоцінного каміння, виробництво дорогоцінних металів, використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, проба, державне пробірне клеймо, клеймування, іменник, операції з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням⁴¹. Також даний норма-

⁴¹ Про державний пробірний нагляд : декрет Кабінету міністрів України від 17.05.1993 року № 53-93. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/53-93>.

тив регламентував процедури клеймування і встановлення проб, функціональність органів державного пробірного нагляду.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України "Про державний пробірний нагляд та організацію обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння" від 09.10.1991 № 246 (втратила чинність у 1998 році) на базі діючої в м. Києві Центральної Української державної інспекції пробірного нагляду Міністерства фінансів СРСР було створено Державну пробірну палату України на засадах господарського розрахунку, з підпорядкуванням їй усіх державних інспекцій пробірного нагляду, розташованих на території України, а також постійних контролерів на підприємствах з обробки алмазної сировини. Законодавство регламентувало, що на Державну пробірну палату України покладається "здійснення державного пробірного нагляду на території республіки, контроль за правильністю використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, забезпечення залучення до вторинної переробки їх лому і відходів на підприємствах, в установах і організаціях усіх галузей народного господарства, незалежно від форм власності і підпорядкованості"⁴². Фактично донині така функціональність профільних державних установ збереглась, хоча за останні роки відбулось розділення сфер впливів, про що буде йти мова нижче.

З інших показових подій становлення системи пробірного нагляду в Україні відзначимо те, що у 1994 р. було введено, вперше за часів незалежності, державне клеймування, а також почала впроваджуватись профільна нормативна основа виробничої, переробної, торговельної та іншої діяльності з використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Зокрема, у 1994 р. було прийнято Закон України "Про видобуток і переробку дорогоцінних металів і каменів в Україні", який згодом (з 1997 р.) був замінений діючим нині нормативом – Законом України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними". Даний норматив сьогодні є фактично основним у даній сфері, реалізуючи у вітчизняних умовах положення Конвенції з питань випробувань та клей-

⁴² Про державний пробірний нагляд та організацію обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння : Декрет Кабінету міністрів України від 09.10.1991 № 246 (втратив чинність від 8.04.1998 року, підстава 475-98-п) : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/246-91-%D0%BF>

мування виробів з дорогоцінних металів (1972 р.). Він містить важливі положення щодо⁴³:

- понятійно-термінологічної бази (дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органогенного утворення, напівдорогоцінне каміння, видобуток дорогоцінних металів, видобуток дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння, виробництво дорогоцінних металів, використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, операції з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органогенного утворення та напівдорогоцінним камінням, Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, Історичний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, золотий запас України, банківські метали, оперативний резерв золота, Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, державне пробірне клеймо, клеймування та ін.);

- функцій управління органів виконавчої влади України у сфері видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, напівдорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними.

У 1999 р. державні управління пробірного нагляду реорганізовано в державні інспекції пробірного контролю. Загалом таких інспекцій функціонувало 4 – Центральна у м. Києві, Західна у м. Львові, Південна у м. Одесі та Східна у м. Харкові. Певним чином це зберегло традиції пробірного нагляду з часів СРСР, коли саме в цих містах існували відповідно інспекції. Більше того, саме тут діяли державні, а згодом приватизовані, ювелірні заводи (окрім ДП "Львівський державний ювелірний завод").

У 2000 р. згадані регіональні інспекції було ліквідовано та створено натомість Центральне, Східне, Західне і Південне, а згодом Дніпропетровське та Кримське казенні підприємства пробірного контролю. Важливою подією того часу було створення Державної пробірної служби України. У 2010 р. було значно вдосконалено нормативні основи її діяльності із прийняттям Указу Президента України "Про Положення про Державну пробірну службу України". Загалом останній етап К. Семенюк позначає як період якісного розвитку державного управління ювелірною галуззю. В принципі, порівняно з попередніми етапами, нині дійсно маємо певні зрушення за даним напрямом. Проте, з іншого боку, загострюється чимало проблем.

⁴³ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

Так, нинішній етап є показовим у плані організаційних реформ у сфері пробірного нагляду. У 2014 р. чинний Уряд України провів численні зміни в системі контролюючих органів, орієнтуючись на оптимізацію штату держслужбовців та покращання якості роботи. До кола реформ потрапила й Державна пробірна служба. У результаті проведення реформ державний пробірний нагляд перейшов до компетенції Міністерства фінансів України, а споживчі інтереси щодо виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння відстоює Державна служба з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Даний орган координується через Міністра аграрної політики та продовольства України та фактично розпочав свою діяльність з квітня 2016 року. Законодавством регламентовано його повноваження щодо здійснення державного нагляду за дотриманням законодавства про захист прав споживачів (у тому числі споживачів виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння)⁴⁴. З метою виконання позначених завдань у структурі Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів утворено сектор державного пробірного контролю, підпорядкований Департаменту захисту споживачів.

Ліквідація Державної пробірної служби певним чином була виправданою. Як стверджувала Ю. Тітова⁴⁵ за результатами свого дослідження організаційного забезпечення досліджуваної нами сфери ще до реформ 2014 р., система органів державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, незважаючи на її розгалуженість та спроби реформування, є такою, що потребує вдосконалення, оскільки через надмірну бюрократизацію, невиправдане дублювання функцій, застарілі норми законодавства та незначну результативність діяльності окремих її органів вона не забезпечує належного функціонування галузі⁴⁶. Тепер стоїть питання: чи нові профільні структури будуть спроможні за-

⁴⁴ Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2.09.2015 № 667 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF>

⁴⁵ Тітова Ю. О. Система суб'єктів державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні // Європейські перспективи. – №4. – Ч. 1. – 2012. – С. 43-48.

⁴⁶ Іванишина Г. С. Ретроспектива розвитку системи пробірного нагляду в Україні / Г. С. Іванишина // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. наук. праць. – Вип. 48 / Відп. ред. докт. екон. наук В. В. Небрат. – Київ: ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України", 2017. – С. 131-145.

безпечити прозорий регуляторний процес, чи поточні зміни є лише формальними кроками.

До опису таких організаційних реформ слід додати, що в засобах масової інформації суб'єкти бізнесу у сфері виробництва, переробки дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння неоднозначно сприйняли ліквідацію Державної пробірної служби. На певний час суб'єкти бізнесу не могли повноцінно провадити свою діяльність, що підвищило їх ризики. Наразі дана сфера залишається в невизначеному регуляторному полі, а ефективність управлінських рішень нових структур в особі Міністерства фінансів України та Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів може підтвердити лише час.

Окрім організаційних невизначеностей суб'єкти бізнесу зазнали також податкових змін. У ході реформи з ліквідації Державної пробірної служби України також підкреслено значимість Державної фіскальної служби, яка у сфері пробірної наглядю зобов'язана здійснювати контроль за правильністю нарахування і сплати 10-відсоткового пенсійного збору. Водночас, ті реформи, які були здійснені, не сприяють розвитку ювелірного бізнесу в Україні. Фахівці критично сприймають впровадження пенсійного збору у розмірі 10%, який сплачується при обов'язковому клеймуванні напівготової ювелірної продукції. З одного боку, бізнес залишили на спрощеній системі оподаткування. З іншого боку, впровадження пенсійного збору значно підвищило вимушені виплати підприємців, протягом короткого часу, зменшуючи кількість офіційно зареєстрованих фізичних осіб у даному правовому статусі.

На фоні організаційних реформ слід звернути увагу на значні прогалини в статистичному супроводі пробірної наглядю в Україні. Для прикладу, в публічному доступі експрес-випуски Державної служби статистики України "Продаж споживчих товарів, які вироблені на території України, у торговій мережі", дані яких давали змогу проаналізувати ринок ювелірних виробів в Україні, обмежуються 2010 роком. Важливим інформаційним джерелом було щорічне звітування Державної пробірної служби, яка наразі ліквідована (останній звіт про результати контрольної наглядювої роботи служби за 2013 рік). Дані структура до 2013 р. публікувала на своєму офіційному сайті основні статистичні дані щодо обсягів надходження виробів з дорогоцінних металів до органів державного пробірної контролю та клеймованих заводами; співвідношення обсягів клеймованих ювелірних виробів за видами дорогоцінного металу; середньої маси

ювелірних виробів; розподілу надходження ювелірної продукції за поставальниками (виготовлювачами, не виготовлювачами і т.д.); клеймування виробів з дорогоцінних металів за основними пробами; кількості зареєстрованих відбитків іменників (станом на 2013 рік – 1200 одиниць) і т.д.⁴⁷. Окремі дані також можна отримати з офіційного сайту Державного гемологічного центру України, а також регіональних казенних підприємств пробірного контролю, які здійснюють обов'язкове клеймування ювелірних та побутових виробів. Разом з тим, стратегічність сфери виробництва та переробки дорогоцінних металів і каміння вимагає формування прозорого інформаційного забезпечення, яке б дозволяло аналізувати тренди видобування, обробки, продажу і т.д. в достатній часовій ретроспективі та з відображенням конкурентних умов у ювелірній промисловості⁴⁸.

До опису етапів становлення системи пробірного нагляду в Україні також слід додати, що незважаючи на різні організаційні реформи, залишаються незмінними основні напрями та інструменти такого нагляду (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Сучасні напрями та інструменти пробірного нагляду в Україні

Адміністративні	Економічні	Інформаційні
<ul style="list-style-type: none"> - регулювання видобутку сировини; - встановлення правил оцінки якості сировини та виробів; - встановлення правил дистрибуції, транспортування продукції та безпеки виробництва; - створення навчальної бази для поповнення кадрового резерву ювелірної галузі, галузей переробки металів і каміння; 	<ul style="list-style-type: none"> - оподаткування; - ставка мита для ввезення/експорту сировини та готової продукції; - вартість оцінки; - надання, гарантування кредитів; - створення інвестиційних програм; 	<ul style="list-style-type: none"> - просування на державному та міжнародному рівнях вітчизняної ювелірної школи; - збереження, пропагування та поширення культурного надбання та художніх традицій, шкіл, культурного

⁴⁷ Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність ювелірної галузі України у 2013 році, підготовлені Державної пробірною службою України : Uvelux [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uvelux.com/news/informatsionno-analiticheskie-materialy-o-deyatelnosti-yuvelirnoy-otrasli-ukrainy-v-2013-godu>.

⁴⁸ Іванишина Г. С. Ретроспектива розвитку системи пробірного нагляду в Україні / Г. С. Іванишина // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. наук. праць. – Вип. 48 / Відп. ред. докт. екон. наук В. В. Небрат. – Київ: ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України", 2017. – С. 131-145.

Адміністративні	Економічні	Інформаційні
- заохочення шляхом надання державних замовлень; - створення режиму сприяння експорту продукції	- виділення дотацій	спадку в сфері виробництва з дорогоцінних металів і каміння

Джерело: авторська розробка за даними⁴⁹

Вважаємо, що в Україні актуалізується не стільки підбір інструментів пробірного нагляду, як ефективність їх застосування. Здійснюючи управлінські впливи, слід пам'ятати про стратегічну важливість сфери добування і переробки дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, що є важливою безпековою детермінантою розвитку Української держави.

1.3. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання у сфері пробірного нагляду

Дослідження питань нормативно-правового забезпечення пробірного нагляду має високий практичний характер. Актуальність даної теми криється у двох площинах: по-перше, потребує вдосконалення система управління якістю продукції з дорогоцінних металів і каміння. Проблеми проявляються на всіх етапах – починаючи з видобування й обробки сировини та завершуючи використанням, обігом та зберіганням продукції; по-друге, дослідження нормативно-правового забезпечення пробірного нагляду є необхідним з огляду на дискусійний процес реформування системи органів державного регулювання даної сфери, починаючи з 2014 року. Ліквідація Державної пробірної служби України змістила повноваження у сфері пробірного нагляду з посиленням повноважень Міністерства фінансів України. Зміна інституційної основи здійснення пробірного нагляду потребує системного перегляду чинного законодавства та узгодження з реальністю дії його положень.

Дане дослідження виконане на основі аналізу чинної нормативно-правової основи пробірного нагляду в Україні. При цьому також враховані напрацювання таких вітчизняних вчених – економістів (фінансистів, товаровознавців) та юристів,

⁴⁹ Семенюк К. М. Механізми державного регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні : дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Катерина Миколаївна Семенюк. – Харків, 2015. – с. 77.

як: Т. Артюх⁵⁰, А. Герасимович⁵¹, С. Діхтяренко⁵², К. Єфремова⁵³, О. Маліченко⁵⁴, П. Коренюк^{55, 56}, В. Романов^{57, 58}, І. Шатковська⁵⁹, А. Штангрет^{60, 61, 62} та ін., що дозволяє виокремити "слабкі місця" пробірного нагляду в Україні.

⁵⁰ Артюх Т. М. Державне та технічне регулювання ринку ювелірних виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння // Теоретичні та прикладні питання економіки. – № 2 (29). – 2014. – С. 178-188.

⁵¹ Герасимович А. М. Методичні засади обліку банківських операцій на ринку банківських металів / А. М. Герасимович // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2015. – № 1. – С. 42-50.

⁵² Шатковська І. В. Огляд законодавства України у сфері державного регулювання обігу коштовного каміння / І. В. Шатковська, С. В. Діхтяренко, Л. О. Рещенко // Коштовне та декоративне каміння. – 2010. – № 4. – С. 22-25.

⁵³ Єфремова К. В. Особливості правового регулювання господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння: автореф. дис. канд. юридич. наук: 12.00.04 / К. В. Єфремова; Нац. юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

⁵⁴ Маліченко О. М. Деякі правові аспекти сучасного стану ринку ювелірної продукції в Україні / О. М. Маліченко // Правове регулювання економіки. – 2009. – № 9. – С. 183-194.

⁵⁵ Коренюк П. І. Особливості функціонування вітчизняного ринку золота в умовах глобалізації – Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ "ПДТУ", 2017. – Вип. 16. – С. 105-111.

⁵⁶ Коренюк П. І. Правові чинники формування ринку дорогоцінних металів в Україні ?? Глобальні та національні проблеми економіки // Електронне наукове видання. – Випуск 22 – 2018. С. 134 -139.

⁵⁷ Романов В. П. Зарубіжний досвід правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і каміння: перспективи запозичення для України / В. П. Романов // Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 1. – С. 212-220.

⁵⁸ Романов В. П. Інституціональний аспект адміністративно-правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння / В. П. Романов // Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 2. – С. 105-112.

⁵⁹ Шатковська І. В. Огляд законодавства України у сфері державного регулювання обігу коштовного каміння / І. В. Шатковська, С. В. Діхтяренко, Л. О. Рещенко // Коштовне та декоративне каміння. – 2010. – № 4. – С. 22-25.

⁶⁰ Штангрет А. М. Проблеми розвитку вітчизняної ювелірної промисловості як підгрунтя реалізації антикризового управління / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Формування ринкових відносин. – 2018. – №3 (202). – 32-37.

⁶¹ Штангрет А. М. Економічна безпека підприємств ювелірної промисловості: поточний рівень та ключові загрози / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2018. – №2 (13). – <http://easterneurope-ebm.in.ua/13-2018-ukr>

⁶² Штангрет А. М., Караїм М. М. Український ринок ювелірної продукції: сучасний стан та загрози [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-22-2018/30-vipusk-22-kviten-2018-r>.

Пробірний нагляд у загальному сенсі є однією з функцій держави у сфері виробництва та переробки дорогоцінних металів (золото, срібло, платина і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, рутеній, осмій) у будь-якому вигляді та стані – у сировині, сплавах, напівфабрикатах, промислових продуктах, хімічних сполуках, виробках, відходах, брухті тощо) і дорогоцінного каміння (природні алмази, смарагди, рубіни, сапфіри, олександрити, а також органогенні утворення – перли і бурштин у сировинному та обробленому вигляді)⁶³.

Дефініція пробірної справи відображена в нормативно-правовому документі, який втратив чинність. Мова йде про Декрет Кабінету Міністрів України від 17.05.1993 № 53-93 "Про державний пробірний нагляд"⁶⁴. Державний пробірний нагляд запропоновано розглядати як систему організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, а також на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння⁶⁵. Незважаючи на те, що Декрет "Про державний пробірний нагляд" вже не є чинним, цей норматив подає визначення пробірної справи, яким керуються науковці і фахівці у своїй діяльності. Більше того, саме дане визначення дозволяє нам системно бачити взаємодію двох основних складових такої управлінської діяльності:

- організаційно-економічна складова – заходи щодо клеймування, нанесення відбитку іменника, техніко-економічні вимоги, різні організаційні вимоги тощо;

- правова складова – нормативно-правове забезпечення усіх процедурних питань щодо: видобування, виробництва, використання, обігу, зберігання дорогоцінних металів і каміння та виробів з них; регламенту-

⁶³ Шатковська І. В. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірної справи: розмежування повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України / І. В. Шатковська // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 48-55.

⁶⁴ Про державний пробірний нагляд : декрет Кабінету Міністрів України від 17.05.1993 № 53-93. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/53-93>.

⁶⁵ Про державний пробірний нагляд : декрет Кабінету Міністрів України від 17.05.1993 № 53-93. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/53-93>.

вання штрафів, норм, внутрішньої та зовнішньої (порядок ввезення і вивезення на/з території країни) діяльності.

Таким чином, правова складова пробірного нагляду є дуже важливою. Вона спрямовує діяльність у сфері поводження з дорогоцінними металами, камінням та виробами з них у правову площину (рис. 1.3).

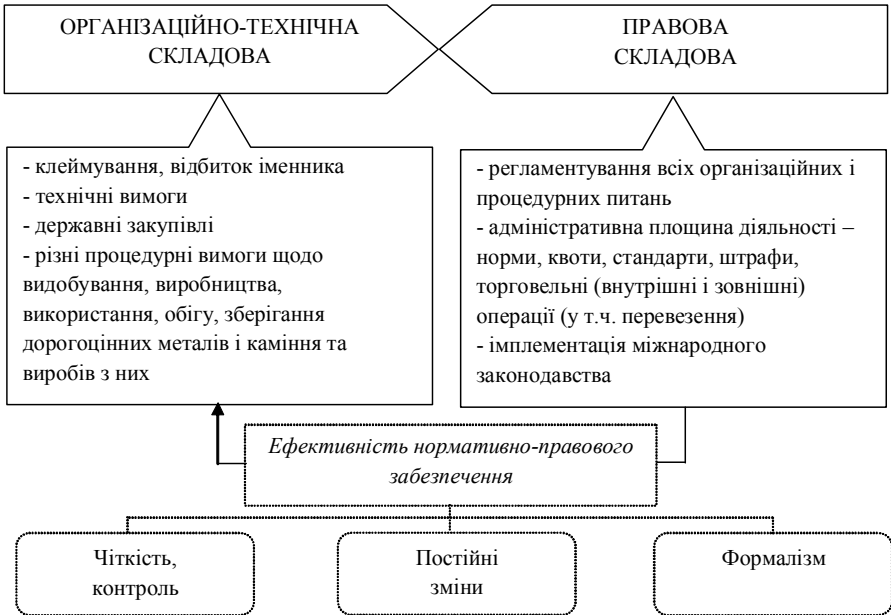

Рис. 1.3. Складові державного пробірного нагляду в Україні

Джерело: авторська розробка

Це надзвичайно важлива складова, ефективність функціонування якої є значущою з огляду на специфіку використання дорогоцінних металів і каміння як національного багатства.

Нормативно-правове забезпечення пробірного нагляду – це сукупність нормативно-правових документів міжнародної, загальнодержавної, регіональної і місцевої дії, які визначають правову площину діяльності у сфері видобування, виробництва, використання, обігу, зберігання дорогоцінних металів, каміння та виробів з них. В Україні, у зв'язку з поточною високою централізацією законодавчих впливів, а також специфікою сфери поводження з дорогоцінними металами і камінням, нор-

мативно-правове забезпечення пробірнього нагляду має здебільшого загальнодержавний характер. Усі питання щодо використання національних природних багатств є прерогативою центрального рівня, а діяльність у даній сфері часто є виправданою природною монополією. Також українські законодавчі органи вимушені враховувати положення міжнародних документів. Одним з таких нормативів є Конвенція з питань випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів від 15.11.1972. Документ прийнятий з метою сприяння міжнародній торгівлі виробами з дорогоцінних металів, забезпечуючи, водночас, захист споживачів, обґрунтований специфічним характером цих виробів; також документ містить положення про те, що гармонізація стандартів, технічних умов повинна доповнюватися взаємним визнанням результатів випробувань і клеймування та сприяти співробітництву між пробірними службами й відповідними органами влади, підтримувати таке співробітництво⁶⁶.

Інше питання, що нормативно-правове забезпечення пробірнього нагляду в Україні не завжди є ефективним. Виділена ознака "формалізм" вказує на поширені практики слабоконтрольованого, часто неналежного поводження з дорогоцінними металами і камінням. Те саме стосується виробництва й торгівлі продукцією з них. Така ситуація зумовлена загальною проблемою чинного законодавства в Україні, якого дуже часто не дотримуються та яке набуває формальних ознак.

Нормативно-правове забезпечення пробірнього нагляду в Україні формують (або формували за період функціонування) такі інституції, як Кабінет Міністрів України, у тому числі Міністерство фінансів України, Державна пробірня служба, Національний банк України, Український союз об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, Фонд державного майна України, Союз ювелірів України, Українська гільдія ювелірів та ін.

Перш ніж перейти до аналізу нормативно-правового забезпечення пробірнього нагляду в Україні, коротко зупинимось на ретроспективі його

⁶⁶ Конвенція з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_397 Конвенція з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Австрія, Фінляндія, Норвегія [...] : Конвенція, Вимоги, Міжнародний документ від 15.11.1972 року : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_397

становлення з початку незалежності. Додамо, що в радянський період теж діяло профільне законодавство. Зокрема, це "Положення про пробірний нагляд за ювелірним промислом і торгівлею виробами із дорогоцінних металів" 1922 року. Важливою подією було регламентування з 1927 р. метричної системи клеймування.

З початку незалежності України розпочалось формування власної системи нормативно-правового забезпечення пробірного нагляду. Цей процес можна розділити на такі часові періоди:

1) 1991-2000 рр. – формування нормативно-правової основи з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України "Про державний пробірний нагляд та організацію обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння" 1991 р., Декрету Кабінету Міністрів України "Про державний пробірний нагляд" 1993 р., постанови Кабінету Міністрів України "Про створення Державного гемологічного центру" 1993 р. (чинна), Закону України "Про видобуток і переробку дорогоцінних металів і каменів в Україні" 1977 р., Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" 1998 р. (чинний) та ін.;

2) 2000-2014 рр. – специфікація нормативно-правової основи в умовах функціонування Державної пробірної служби України та її регіональних представництв з прийняттям низки нормативів організаційно-технічного, методичного змісту;

3) з 2014 р. і донині – намагання адаптації нормативно-правової основи до міжнародних вимог.

Перший етап становлення нормативно-правового забезпечення пробірного нагляду в Україні був важливим з погляду регламентування повноважень визначених органів у даній сфері. Одним з перших таких нормативів була постанова Кабінету Міністрів України "Про державний пробірний нагляд та організацію обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння" 1991 р., яка регламентувала створення Державної пробірної палати⁶⁷.

До 2000 р. проводилась серйозна робота зі специфікації законодавства, розробки нормативів, які регламентують організаційно-технічні

⁶⁷ Про державний пробірний нагляд та організацію обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння : Декрет Кабінету Міністрів України від 09.10.1991 № 246 (втратив чинність від 8.04.1998 року, підстава 475-98-п) : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>.

аспекти діяльності у сфері поводження з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням у більш конкретних видах господарювання. Особливо вона активізувалась у 2008 р. в умовах вступу України в СОТ.

З 2014 р. розпочався новий етап реформування інституційної основи пробірного нагляду в Україні, що, безумовно, позначається на нормативно-правовому забезпеченні.

Якщо здійснювати огляд чинних нормативів у системи регламентування пробірного нагляду, то тут існує значна кількість документів. Це актуалізує необхідність їх систематизації. При цьому можна використовувати різні критерії – часові, функціональні, інституційні, якісні. Вважаємо, що доцільно застосовувати інституційно-функціональний підхід. Сфера пробірного нагляду передбачає участь низки інститутів – здебільшого державно-владних і державно-підприємницьких. Вони є не лише суб'єктами, які формують нормативно-правове забезпечення, але й об'єктом такого регламентування. Тому перший нормативний блок формують документи, які визначають правові основи діяльності інститутів у сфері пробірного нагляду (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Інституціональний підхід до систематизації
нормативно-правових документів у сфері регулювання
поводження з дорогоцінними металами, дорогоцінним
камінням та виробами з них**

№ з/п	Інститут	Перелік основних документів
1	Державна пробірна служба і казенні підприємства	«Про утворення Державної пробірної служби та казенних підприємств пробірного контролю» (2000), «Про утворення комісії з ліквідації Державної пробірної служби» (2014) та ін.
2	Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України	«Про створення Державного сховища дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України» (1998), «Про порядок формування та зберігання Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України» (1998), «Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним» (1998), «Про затвердження Порядку і умов зберігання цінностей

№ з/п	Інститут	Перелік основних документів
		Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України у державній установі «Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України» (2016) та ін.
3	Державний гемологічний центр України	«Про створення Державного гемологічного центру України» (1993), «Про затвердження Правил атестації дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння» (2000), «Про затвердження Навчальної програми підготовки експертів-гемологів» (2001), документи щодо тарифікації та ін.
4	Музей коштовного і декоративного каміння	«Про створення музею коштовного і декоративного каміння» (1996), затвердження переліку музеїв і наукових установ (2000, 2001) та ін.
5	Центральне казенне підприємство пробірного контролю	«Про припинення діяльності технічного комітету стандартизації ТК 32 «Ювелірна промисловість» та утворення технічного комітету стандартизації ТК 186 «Ювелірна промисловість» (2017) «Про проведення робіт з уповноваження (атестації) вимірювальних лабораторій у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння для забезпечення єдності вимірювань у цій сфері господарювання» (2017)
6	Інші	«Про затвердження галузевих стандартів та створення метрологічної служби Мінфіну України» (2003), «Про утворення комісії з розпакування посилок з виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та відправки виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння» (2016) та ін.

Джерело: авторська розробка

Інший критерій систематизації нормативів – функціональний. Він стосується різних аспектів діяльності у сфері поводження з дорогоцінними металами і камінням. Тут доцільно виділяти такі нормативні групи:

- суб'єктно-облікові – документи, які регламентують облік суб'єктів господарювання, клейм та іменників ("Про державні пробірні клейма нового зразка" (1996), "Про заходи щодо обов'язкового клеймування ввезених на територію України ювелірних і побутових виробів, виготовлених з дорогоцінних металів" (1998), "Про затвердження Інструкції про здійснення державного експертно-пробірного контролю за якістю ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів" (1999), "Про затвердження Порядку обліку, створення та ведення реєстру суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням" (2013), "Про організацію виготовлення державних пробірних клейм, проведення їх вхідного контролю та використання технічної документації, що регламентує їх здійснення" (2015) та ін.);

- об'єктно-облікові – документи, що регламентують поводження з відходами ("Про організацію збирання та переробки відходів і лому дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння" (1992)), а також облік і вартість дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння ("Про затвердження Порядку обліку, зберігання і розпорядження дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органогенного утворення та напівдорогоцінним камінням, що переходять у власність держави" (2004), "Про затвердження Порядку оцінки дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного та декоративного каміння під час приватизації (корпоратизації)" (2001) та ін.);

- комерційні – документи, які регламентують процедурні питання торгівлі та побутового обслуговування населення ("Про загальну класифікацію та оцінку вартості природного каміння" (1994), "Про Правила торгівлі дорогоцінними металами (крім банківських металів) і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органогенного утворення та напівдорогоцінним камінням у сирому та обробленому вигляді і виробами з них, що належать суб'єктам господарювання на праві власності" (1998), "Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами" (2005), "Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів" (2006) та ін.);

- митні – документи, які регламентують питання митного оформлення ("Про затвердження Порядку вивезення за межі України державних нагород з дорогоцінних металів та/або дорогоцінного каміння" (2001), "Про ввезення на митну територію України та вивезення з митної території України алмазів" (2003), "Про затвердження переліку товарів, виве-

знення (пересилання) яких громадянами за межі митної території України не допускається" (2012), "Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2017 рік (2016) та ін.).

До переліку даних нормативів також входять документи загального характеру – у сфері регулювання різних фінансово-економічних процесів. Зокрема, важливим законодавчим актом є Закон України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності". Даний норматив визначає зміст державного нагляду (контролю) як діяльності владних структур щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища⁶⁸. Поводження з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням також є надзвичайно важливою сферою господарювання, що потребує специфічних управлінських підходів, у зв'язку із чим даним нормативом доповнюється розглянутий вище розділ законодавства.

Безумовно, центровим нормативом у регулюванні досліджуваної нами сфери є Закон України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними". Це комплексний документ, який має складну структуру. Він містить ряд дефініцій та розкриває функції управління владних структур України у сфері поведінки з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням. Як стверджують українські вчені, наявність базового Закону визначає на законодавчому рівні важливість цієї сфери як для пересічних громадян, які є споживачами, так і для суб'єктів господарювання, які є постачальниками виробів з дорогоцінним камінням на ювелірний ринок; тобто, наявність двох учасників, зацікавлених у дотриманні регламентуючих норм щодо суспільних відносин у сфері обігу дорогоцінного каміння, є певною гарантією стабільності функціонування та розвитку підприємницької діяльності в Україні⁶⁹.

Базовість Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного камін-

⁶⁸ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/877-16>

⁶⁹ Шатковська І. В. Огляд законодавства України у сфері державного регулювання обігу коштовного каміння / І. В. Шатковська, С. В. Діхтяренко, Л. О. Решенко // Коштовне та декоративне каміння. – 2010. – № 4. – С. 22-25.

ня та контроль за операціями з ними" передбачає необхідність визначення своєрідної ієрархії в нормативно-правовому забезпеченні пробірного нагляду в Україні. З рис. 1.4 бачимо, що сфери нормативно-правового регулювання пробірного нагляду різних державних органів є досить суміжними. Важливо, щоб відповідна політика їх діяльності була узгодженою й одні органи не гальмували діяльність інших.

Пріоритети вдосконалення нормативно-правового забезпечення пробірного нагляду в Україні мають загальносистемний і конкретний характер. Загальносистемний характер вказує на необхідність удосконалення контролю за підприємницькою діяльністю взагалі. Пріоритети конкретного характеру більше скеровують до тих питань, які необхідно регламентувати в першу чергу та на стратегічну перспективу.

Дослухаючись до експертів, видається актуальною пропозиція І. Шатковської, С. Діхтяренка та Л. Рещенко щодо запровадження нових механізмів контролю, які ґрунтуються на вимогах первинного фінансового моніторингу, що створить можливості виявлення реалій функціонування ювелірного ринку та суттєвого координування діяльності представників ювелірного бізнесу в Україні в рамках вимог чинних законодавчих актів⁷⁰.

Ще одним з пріоритетів удосконалення вітчизняного законодавства має бути ефективізація дії нормативів, спрямованих на створення ринку банківських металів; в основу його розбудови необхідно закласти певні науково обґрунтовані методи і принципи законодавчої бази; нормативно-правові акти мають визначати суб'єктів ринку та клієнтів (фізичні особи, фізичні особи-підприємці та юридичні особи, а також промислові споживачі) і регламентувати порядок проведення ними операцій з банківськими металами⁷¹. Створення ринку банківських металів – це стратегічна ціль фінансово-економічного розвитку нашої держави. Функціонування такого ринку є запорукою активізації інвестиційної діяльності населення, що передбачає не лише купівлю дорогоцінних металів, але й більш складні способи інвестицій, наприклад золоті депозити, які приносять фіксовану пробутковість незалежно від коливань цін на метал⁷².

⁷⁰ Шатковська І. В. Огляд законодавства України у сфері державного регулювання обігу коштовного каміння / І. В. Шатковська, С. В. Діхтяренко, Л. О. Рещенко // Коштовне та декоративне каміння. – 2010. – № 4. – С. 22-25.

⁷¹ Чиж Л. М. Правові засади регулювання ринку банківських металів в Україні / Л. М. Чиж // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України, 2007. – Вип. 17.6. – С. 221-226.

Рис. 1.4. Нормативно-правова ієрархія регулювання пробірного нагляду в Україні

Джерело: авторська розробка

⁷² Герасимович А. М. Методичні засади обліку банківських операцій на ринку банківських металів / А. М. Герасимович [Електронний ресурс]. // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : проблеми теорії, методології, організації. – Режим доступу : <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/1501/1/9.pdf>

Третій, актуальний, на наш погляд, пріоритет – удосконалення нормативно-правового забезпечення пробірної наглядю в Україні повинне мати євроінтеграційний характер з орієнтацією на високі стандарти. Вітчизняні експерти справедливо зазначають, що на сьогодні український ювелірний ринок по суті є закритим; ніколи рівень експорту ювелірних виробів не перевищував 10 % від загального обсягу виведеної на ринок ювелірної продукції, так само, як і легального імпорту; внутрішній ринок споживає 91-94 % загального обсягу виготовлених в Україні ювелірних виробів⁷³. Проблемою для вітчизняного продукту в цьому плані є його якість. Вихід на міжнародний ювелірний ринок в офіційному сегменті нормативно-правової бази України має підтримуватись за такими блоками:

- по-перше, жорстка боротьба з незаконними зовнішньоторговельними операціями (актуальний приклад – незаконний видобуток бурштину);
- по-друге, чіткий контроль за дотриманням стандартів;
- по-третє, надання Україні міжнародного клейма.

Другий блок допускає варіативність розроблення нового Закону України "Про якість виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння" або ж суттєве вдосконалення розділу у кодифікованому Законі України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" через внесення змін до нього щодо визначення окремого структурного підрозділу стосовно контролю якості⁷⁴.

Варто зазначити, що не так давно Міністерство фінансів України представило суспільству проєкт Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення" та Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними"⁷⁵.

⁷³ Заява Асоціації "Союз ювелірів України" щодо європейської інтеграції України : Фортеця. Всеукраїнське об'єднання суб'єктів малого і середнього бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fortetsya.org.ua/asuu/7541>

⁷⁴ Єфремова К. В. Господарсько-правові засоби регулювання виробництва виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння / К. В. Єфремова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. – 2010. – № 1. – С. 158-166.

⁷⁵ Мінфін має намір прибрати дублювання функцій держконтролю у сфері видобутку та обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/minfin-nameren-ubrat-dublirovanie-funktsiy-1519381360.html>. Дата перегляду: 23.02.2018

Мета, з якою відпрацьовувались проекти законів, полягає в досягненні прозорості у сфері пробірного контролю та узгодженості функцій інституцій, що здійснюють контроль у сфері пробірного контролю.

У ході реформування державних інституцій та врегулювання фінансово-економічної діяльності відповідно до нормативно-законодавчої бази Кабінету Міністрів в частині оптимізації ключових інституцій виконавчої влади було припинено роботу Державної пробірної служби України. До слова, на дану інституцію покладался контроль за повним дотриманням нормативно-правової бази у ході здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням.

Станом на сьогодні реалізацію державної політики у сфері державного пробірного контролю здійснює Міністерство фінансів. У свою чергу, Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів покликана гарантувати виконання функцій захисту прав споживачів виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Вплив від вищевказаних законопроектів на розвиток пробірного нагляду представлено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Очікування від законопроектів у сфері пробірного нагляду

<i>Врегулює</i>	функції контролюючих інституцій сфери пробірного контролю	повноваження Мінфіну за відсутності Державної пробірної служби
<i>Посилить</i>	відповідальність господарюючих суб'єктів за недотримання законодавства у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	
<i>Впорядкує</i>	функції Міністерства фінансів	
<i>Створить</i>	якісні умови для лібералізації операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням	
<i>Сприятиме</i>	ефективному захисту прав споживачів виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння у разі купівлі даних виробів без відбитка державного пробірного клейма	

Джерело: авторська розробка^{76,77}

⁷⁶ Мінфін презентує для публічного обговорення законопроект щодо державного регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-prezentuie-dlia-publichnoho-obhovorennia->

Отже, нормативно-правове забезпечення пробірною нагляду в Україні є системою нормативів, які регламентують різні аспекти діяльності у сфері поводження з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробів з них. Труднощі нормативно-правового регулювання даної сфери обумовлені загальними недоліками чинного законодавства, а також серйозними зловживаннями щодо добування, використання, операцій з цінними ресурсами, які формують національне багатство країни. Удосконалення чинного законодавства має здійснюватись у ключі впровадження стандартів провідних країн світу. Специфікою регулювання господарювання у сфері поводження з дорогоцінними металами і камінням, на відміну від потреби дерегуляції державних впливів на бізнес у більшості видів економічної діяльності, є жорсткий контроль за дотриманням нормативів, а також застосування контролюючих механізмів, зокрема штрафних санкцій, у сфері добування, використання, обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні.

Дуже важливим є стимулювання розвитку ринку банківських металів, що підвищувало би інвестиційну активність і фінансову грамотність населення, активізувало суспільний контроль, у тому числі щодо дотримання законодавчих норм, у даній сфері.

Висновки до розділу 1

Обґрунтовано актуальність дослідження системи пробірною нагляду в національному інституціональному середовищі з формулюванням її сутності як сукупності організаційно-економічних, правових та соціально-комунікаційних чинників, за допомогою яких держава забезпечує оптимальний контроль за видобутком, виробництвом, обігом та зберіганням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння і виготовлених з них ювелірних виробів.

zakonoprojekt-shchodo-derzhavnoho-rehuliuвання-vydobutku-vyrobnytstva-i-vykorystannia-dorohotsinnykh-metaliv-i-dorohotsinnoho-kaminnia-ta-kontrol-za-operatsiiamy-z-nymy?category=novini-ta-media&subcategory=vsi-novini.

⁷⁷ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>. Чинний, точна редакція – Редакція від 28.12.2015, підстава – 901-VIII.

Визначено, що система пробірною нагляду в Україні безпосередньо залежить від соціально-економічного розвитку та повинна включати контрольню-наглядну, регулятивну та дозвільно-реєстраційну функції щодо суб'єктів господарювання. Таким чином, державне регулювання, державне управління та державний пробірний контроль у сфері видобутку, виробництва та інших операцій з дорогоцінними металами є важливими й невід'ємними елементами системи пробірною нагляду.

Забезпечення ефективного розвитку системи пробірною нагляду є однією з першочергових проблем, яка після ліквідації Державної пробірної служби повинна вирішуватися комплексно. Це пов'язано з тим, що функції ліквідованого органу з реалізації державної політики у сфері державного пробірною нагляду були покладені на Міністерство фінансів України (без здійснення контрольню-наглядних функцій у сфері господарської діяльності), а із захисту прав споживачів виробів з дорогоцінних металів – на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів як орган державного нагляду (контролю). Правильним є рішення Міністерства фінансів щодо уповноваження Центрального казенного підприємства пробірною контролю на виконання функцій секретаріату Технічного комітету, а також стосовно координації співпраці з Міжнародною асоціацією пробірних служб та організації участі казенних підприємств пробірною контролю у проведенні міжнародного тестування за системами ROUND ROBIN та LABTEST і розв'язання інших питань. Органом з уповноваження (атестації) вимірювальних лабораторій є метрологічна служба Міністерства фінансів України, функції якої виконує Центр аналітичних досліджень Центрального казенного підприємства пробірною контролю відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 25 грудня 2003 року № 700 "Про затвердження галузевих стандартів та створення метрологічної служби Мінфіну України (зі змінами).

Ретроспективний огляд функціонування пробірною нагляду показав, що на сьогодні не існує єдиної загальновизнаної періодизації соціально-економічного розвитку України взагалі та розвитку сфери пробірною нагляду зокрема. Її створення ускладнювали тривале знаходження українських територій у складі інших держав, що унеможливило формування власної системи пробірною нагляду. За таких умов залишаються актуальними дослідження ретроспективного характеру щодо практики пробірною нагляду в різні періоди становлення Української держави. Особливої уваги потребує організаційне забезпечення системи пробірною нагляду.

У ході висвітлення теоретичних аспектів сфери пробірного нагляду обґрунтовано нормативно-правове забезпечення у сфері поводження з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробів з них в цілому і доведено, що повноцінне функціонування системи пробірного нагляду неможливе без розробки та впровадження оптимальної моделі нормативно-правових аспектів державного регулювання досліджуваної сфери та вдосконалення категорійного апарату системи пробірного нагляду.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ

2.1. Інституціональна детермінанта розвитку сфери пробірного нагляду та механізми його регулювання

У ході процесу удосконалення пробірного нагляду постає низка проблем, які, насамперед, пов'язані з його ефективністю, якістю, безпечністю та надійністю. Це – недотримання виробниками вимог законодавства України у сфері застосування технічних регламентів та стандартів, відсутність на деяких підприємствах системи управління якістю, застосування суб'єктами господарювання "нестандартних сплавів" та домішок, використання імпортованих сплавів низької якості, нестійких покриттів, які не пройшли випробування на відповідність показникам надійності та безпеки. Колосальною проблемою залишається стан правового та нормативного забезпечення контролю за якістю сплавів ювелірних виробів із дорогоцінних металів, а також стан законодавства у сфері технічного регулювання, стандартизації, підтвердження відповідності та захисту прав споживачів⁷⁸.

Сьогодні актуалізується потреба вдосконалення діючих інституцій і посилення чинників, спрямованих на підвищення якості пробірного нагляду в Україні. У вирішенні цього питання, поза сумнівом, провідна роль повинна належати державі, в пріоритеті у якої має залишатись розробка політики сталого розвитку пробірного нагляду, що "збалансовує" інституційні, економічні, соціальні і екологічні аспекти розвитку національної економіки⁷⁹.

⁷⁸ Семенюк К. М. Адміністративні методи державного регулювання ювелірної сфери в Україні. – Економіка та держава. – 2014. – № 10. – С. 131-134.

⁷⁹ Хоменко Я. В. Інституційне середовище як основа сталого економічного зростання. Наукові праці ДонНТУ. – Серія економічна. – 2007. – Вип. 31-3. – С. 164-168.

Варто зауважити, що проблемам нормативно-правового регулювання та адміністративним методам державного регулювання пробірною наглядом в Україні потрібно приділяти більше уваги на всіх рівнях інституціональної структури.

Цінними в науковому сенсі дослідженнями стану пробірною наглядом за якістю та його ефективністю в різних країнах світу є наукові праці та практичні дослідження і розробки таких знаних учених, як Б. Андерсон, В. Ведстом, Д. Дайвіс, М. Томпсон, Д. Манчанда, Д. Форбес, З. Циммер, Г. Штрюбель.

Українські вчені-економісти теж активно долучаються до дослідження адміністративних методів державного регулювання ювелірною сфери в Україні, якості та безпечності виробів із дорогоцінних металів та представлення основних напрямів реалізації державної політики у цій сфері, з'ясування питань технічного регулювання тощо. Але, разом з тим, значна кількість проблем щодо інституціонального середовища розвитку пробірною наглядом в Україні залишається розкритою не повною мірою.

Дослідження особливостей розвитку пробірною наглядом в контексті інституціональної парадигми потребує детального висвітлення. Зокрема, на увагу заслуговують середовищні умови та характеристика функцій, що здійснюються інституціями пробірною наглядом.

Інституціональне середовище економіки України характеризується досить високим рівнем нестабільності й невизначеності. Це спричинено не тільки особливостями суспільно-економічної трансформації України та переходу до ринкової моделі господарювання, а, відповідно, й кардинальними змінами в інституціональній структурі. Інституціональне середовище, яке складається з неформальних обмежень, сприяє становленню особливих структур – мереж, похідних від цього середовища. Як зазначають окремі дослідники, інституціональне середовище з низьким рівнем інституціональної довіри (його визначають на підставі опитування респондентів про довіру до уряду та інших формальних структур), але з високим рівнем міжособистісної персоніфікованої довіри, сприяє розвитку різних гібридних структур, у тому числі й мереж⁸⁰.

Інституціональне середовище відіграє ключову роль у ході розвитку економічних систем і суб'єктів господарювання. Воно створює мож-

⁸⁰ Сизоненко В. Інституціональні аспекти інноваційної діяльності підприємств. – Актуальні Проблеми Економіки. – 2003. – № 7. – С. 116-124.

ливості та надає ресурси для здійснення трансформаційних процесів в напрямі розвитку пробірною наглядом в Україні. Інституціональне середовище – це комплекс формальних правил, що ґрунтуються на правах власності, вважає американський економіст О. Вільямсон (O. Williamson)⁸¹. Інституціональне середовище розвитку пробірною наглядом обов'язково складається з формальних і неформальних інститутів. До формальних відносяться: єдина ієрархічно-вибудована нормативно-правова база, органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні, комерційні і громадські організації.

Недотримання на практиці принципів інституціоналізму, а також нехтування його сучасними законами, не дозволяє сформувати результативне інституціональне середовище, яке б сприяло розвитку пробірною наглядом в Україні. Разом з тим, удосконалення системи управління в нових умовах господарювання визначає вимоги до інституційних трансформацій, що є передумовою формування нових інституціональних структур. В свою чергу, інституційні процеси, які мають багатосторонні аспекти прояву, характеризуються рядом ознак та факторів впливу на соціально-економічний розвиток пробірною наглядом в країні.

Неформальними інститутами розвитку пробірною наглядом вважаються "форми суспільних взаємодій, що склалися на території в результаті тривалого процесу суспільної еволюції"⁸². Серед таких форм називають: релігійні, морально-етичні, господарські. Інституціональне середовище не перешкоджає їх діяльності, в конкуренції одне з одним тестують і трансформують організаційні структури, відбираючи в кінцевому рахунку найбільш ефективні. У зв'язку із цим, інституціональні системи умовно поділяють на два типи: проорганізаційні і контрорганізаційні⁸³. Загалом інституціональне середовище являє собою сукупність структурно-функціональних інститутів, що на основі взаємозв'язку формують умови та правила гри⁸⁴.

⁸¹ Williamson O. E. The New Institutional Economics. Taking Stock. Looking Ahead. Journal of Economic Literature. 2000. – Vol. 38, № 3. – P. 595-613.

⁸² Напольских Д. Л. Структурное моделирование институциональной среды инновационного кластера. МИР: Модернизация. Инновации. Развитие. – 2012. – № 4 (12). – С. 40-45.

⁸³ Ляшенко В. И. Институционализация предпринимательских режимов в процессе экономических трансформаций. Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая. – 2007. – Вып. 31-2. – С. 165-170.

⁸⁴ Грабар М. В. Институційні засади системного розвитку регіону. Економічний простір. – 2012. – № 67. – С. 93-103.

Якісне інституціональне середовище дозволить здійснювати ефективне державне управління та регулювання розвитку пробірного нагляду із урахуванням соціальних функцій й державних інститутів, дасть змогу забезпечити взаємодію між самими суб'єктами ризикового підприємництва, державою, бізнесом і суспільством. Інституціональне середовище повинно містити стимули (перш за все, економічного порядку), які б робили вигідним, корисним та ефективним впровадження новачій для структур, що здійснюють пробірний нагляд.

Державний пробірний нагляд являє собою нагляд за якістю дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів, виробів з них та матеріалів, що містять дорогоцінні метали, за виконанням операцій із зазначеними цінностями⁸⁵.

Державний пробірний нагляд – це система організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння і виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, та на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння⁸⁶.

Нормативні засади обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння становить значна кількість правових актів, які умовно можливо поділити на дві групи, що представлені на рисунку 2.1.

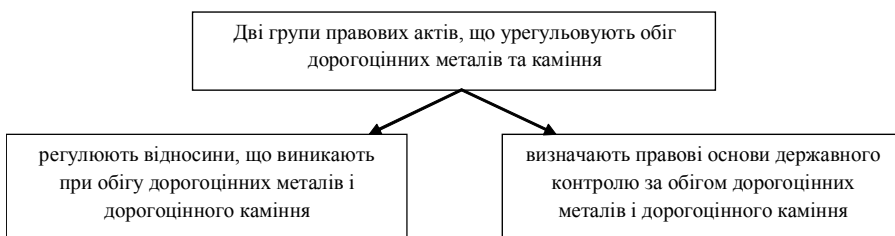

Рис. 2.1. Дві групи правових актів, що урегульовують обіг дорогоцінних металів та каміння в Україні

Джерело: авторська розробка

⁸⁵ Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998.

⁸⁶ Термін "Державний пробірний нагляд" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/6455>. – Дата перегляду: 27.06.2019.

Міністерство фінансів України є на сьогодні головною інституцією, яка здійснює державну політику у сфері видобутку, виробництва, використання і зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, виробів з них та контроль за операціями з ними.

Казенні підприємства пробірного контролю, що функціонують на сьогодні, створені з метою виконання окремих функцій у сфері видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та отримання прибутку від впровадження їх діяльності⁸⁷. Функції, що покладаються на казенне підприємство пробірного контролю, наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Функції, що покладаються на діяльність казенних підприємств пробірного контролю, та зміст деяких нормативно-правових актів, що врегульовують окремі види операцій

<p><i>Предметом діяльності казенного підприємства пробірного контролю, згідно зі статтею 15 пункту 2 Закону України “Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними”, казенного підприємства пробірного контролю є:</i></p>	<p><i>Нормативно-правовими актами, виданими на підставі спеціального закону, врегульовані лише окремі питання здійснення суб’єктами господарювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. А саме:</i></p>
<p>✓ Обов’язкове клеймування ювелірних та побутових виробів, виготовлених з дорогоцінних металів суб’єктами господарської діяльності в Україні; Обов’язкове клеймування всіх ввезених на територію України юридичними та фізичними особами ювелірних та побутових виробів, виготовлених з дорогоцінних металів з метою їх реалізації</p>	<p>✓ виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння здійснюється з власної сировини або сировини, отриманої на умовах давальницької сировини (п. 10.5. Інструкції про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 28.11.2012 №1230);</p>

⁸⁷ Федорук В.О. Розвиток ювелірного ринку в Україні та процедури вироблення державної політики у сфері обігу дорогоцінних металів. Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 21. – С. 127-129.

Закінчення табл. 2.1

1	2
<p>(клеювання проводиться за наявності митної декларації та документа про сплату ввізного мита та акцизного збору);</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Клеймування ювелірних та побутових виробів, виготовлених з дорогоцінних металів, за заявами юридичних та фізичних осіб; ✓ Інша діяльність, що спрямована на забезпечення виконання завдань, покладених на казенне підприємство. 	<p>одержання (обмін готових ювелірних виробів на брухт дорогоцінних металів, приймання дорогоцінних металів для виготовлення ювелірних виробів з дорогоцінних металів) дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння від фізичних осіб здійснюється лише за наявності документа, що засвідчує особу (п. 2.3. Інструкції);</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ обов'язкова реєстрація суб'єктів господарювання, які здійснюють обмін готових ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння на брухт дорогоцінних металів (п. 1.2. Порядку обліку, створення та ведення реєстру суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 08.04.2013 №465); ✓ одержання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння від фізичних осіб для виготовлення ювелірних виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння здійснюється з обов'язковим заповненням квитанції (п. 2.4. Інструкції згідно з наказом Мінфіну №1230).

Джерело: складено на основі^{88, 89, 90, 91, 92, 93}

⁸⁸ Семенюк К.М. Адміністративні методи державного регулювання ювелірної сфери в Україні. Економіка та держава. – 2014. – № 10. – С. 131-134.

⁸⁹ Федорук В.О. Розвиток ювелірного ринку в Україні та процедури вироблення державної політики у сфері обігу дорогоцінних металів. Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 21. – С. 127-129.

⁹⁰ У Державній пробірній службі відбувся "круглий стіл" з питань реформи системи пробірного контролю (26.08.2014). Інформаційний портал Союзу Ювелірів України. URL: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=609&lang=ru>.

На сьогодні в Україні існують три сектори адміністративно-правового регулювання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, впорядковані відповідними нормами права, що представлено на Рис. 2.2.

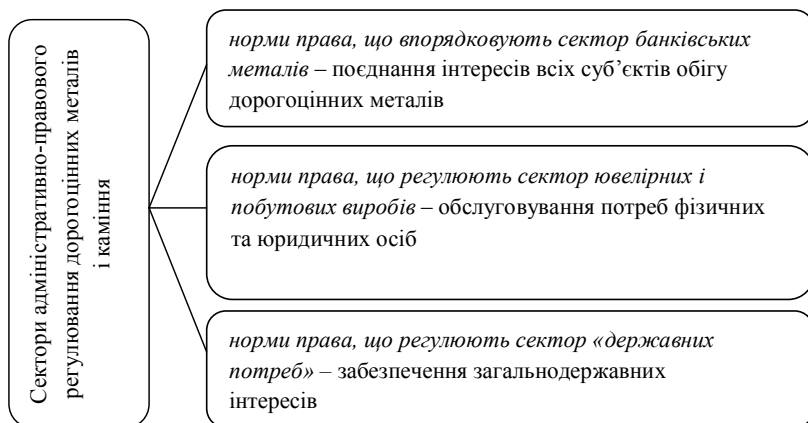

Рис. 2.2. Інституціональне регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні

Джерело: складено на основі⁹⁴.

⁹¹ Мінфін має намір прибрати дублювання функцій держконтролю у сфері видобутку та обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/minfin-nameren-ubrat-dublirovanie-funktsiy-1519381360.html>.

⁹² Мінфін презентує для публічного обговорення законопроект щодо державного регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-presentuie-dlia-publichnoho-obhovorennia-zakonoproekt-shchodo-derzhavnoho-rehuliuвання-vydobutku-vyrobnytstva-i-vykorystannia-dorohotsinnykh-metalliv-i-dorohotsinnoho-kaminnia-ta-kontrol-za-operatsiiamy-z-nymy?category=novini-ta-media&subcategory=vsi-novini>.

⁹³ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>. Чинний, поточна редакція – Редакція від 28.12.2015, підстава – 901-VIII.

⁹⁴ Тітова Ю. О. Нормативні засади обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні. – Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4 (17). – С. 1-7.

Інституціональні основи пробірної нагляду дають змогу подолати обмеженість ряду передумов, що характерні для економічних процесів. Інституціональне середовище розвитку пробірної нагляду в Україні можна визначити, як сукупність нормативно-правових актів, що містять норми права, які регулюють видобуток, виробництво, використання та здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням в Україні, визначають повноваження та функції органів державного регулювання і контролю, відповідальність суб'єктів за порушення норм законодавства у сфері обігу дорогоцінних металів та каміння.

Функція контролю за якістю ювелірних виробів з дорогоцінних металів сформована в кожній країні Європейської спільноти по-різному, залежно від історичного поступу та стану розвитку громадянського суспільства. Однак у кожній країні є державний орган, який формує політику у зазначеній сфері. В той же час, її реалізацією займаються як державні інституції, так і виконавчі органи місцевого самоврядування (в країні, де розвинуте місцеве самоврядування), та є непоодинокі випадки передачі зазначеної функції акредитованим суб'єктам господарювання.

В умовах економіки перехідного періоду і пов'язаних з цим кризових явищ не можна виключно покладатися лише на екстраполяцію підходів у цій сфері, вироблених практикою високорозвинутих демократичних країн. Світовий досвід і напрацювання обов'язково потрібно адаптувати до сучасних управлінських реалій в Україні⁹⁵. Класифікацію функцій, що здійснюються різного роду інституціями в частині пробірної нагляду в різних країнах, наглядно представлено на рисунку 2.3.

На початку української незалежності Державний пробірний нагляд здійснювався Державною пробірною палатою України, підпорядкованими їй регіональними державними інспекціями пробірної нагляду та постійними контролерами на підприємствах з виробництва дорогоцінних металів і обробки алмазної сировини. Згодом основні функції (таб. 2.2) в частині урегулювання пробірної нагляду були покладені на Державну пробірну службу, а після її ліквідації – на Міністерство фінансів України.

⁹⁵ Семенко С. В. Особливості здійснення пробірної контролю за якістю ювелірних виробів з дорогоцінних металів в країнах Європейського союзу / С. В. Семенко, К. М. Семенюк // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 98-105.

Рис. 2.3. Класифікація функцій, що здійснюються інституціями пробірного нагляду в різних країнах світу

Джерело: складено на основі⁹⁶

Таблиця 2.2

Функції, що покладались на виконання окремих інституцій в частині урегулювання пробірного нагляду в Україні

№	Інституція, що урегулює сферу обігу дорогоцінних металів та каміння	Зміст функцій, що покладаються на виконання відповідної інституції
1.	Міністерство фінансів	✓ розроблення і проведення єдиної державної політики через формування напрямів розвитку цієї сфери, а також визначення і нормування правил поведінки суб'єктів господарювання;

⁹⁶ Семенко С. В. Особливості здійснення пробірного контролю за якістю ювелірних виробів з дорогоцінних металів в країнах Європейського союзу / С. В. Семенко, К. М. Семенюк // Наукові розвідки з державного та муніципально-го управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 98-105.

Закінчення табл. 2.2

№	Інституція, що урегульовує сферу обігу дорогоцінних металів та каміння	Зміст функцій, що покладаються на виконання відповідної інституції
		<ul style="list-style-type: none"> ✓ проведення координаційної роботи з ДПС України; ✓ узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції.
2.	<p>Державна пробірна служба України (центральный орган виконавчої влади, який забезпечував реалізацію державної політики у сфері пробірного контролю)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ державний контроль за операціями з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням; ✓ випробування, аналіз і клеймування державним пробірним клеймом ювелірних і побутових виробів із дорогоцінних металів; ✓ управління Музеєм коштовного та декоративного каміння; ✓ ліцензування господарської діяльності зі збирання, первинного оброблення відходів і брухту дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; ✓ закупівля дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння до Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України; ✓ формування і використання Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України та оперативного резерву золота; ✓ здійснення управління казенними підприємствами пробірного контролю; ✓ управління діяльністю Державного гемологічного центру України та державної установи «Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння».

Джерело: складено на основі^{97, 98, 99, 100, 101, 102, 103}

⁹⁷ Шатковська І. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірного нагляду: розмежу-

Слід зазначити, що Міністерством фінансів України було представлено для публічного обговорення проекти Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення" та Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними"¹⁰⁴. У рамках проведення реформи державних контролюючих органів та дерегуляції господарської діяльності згідно з Концепцією Кабміну щодо оптимізації системи центральних органів виконавчої влади¹⁰⁵ було ліквідовано Державну пробірну службу України, яка викону-

вання повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України. Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 48-55.

⁹⁷ Шатковська І. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірного нагляду: розмежування повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України. Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 48-55.

⁹⁸ Про державний пробірний нагляд: декрет Кабінету міністрів України від 17.05.1993 року № 53-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53-93/stru2>.

⁹⁹ Мінфін має намір прибрати дублювання функцій держконтролю у сфері видобутку та обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/minfin-nameren-ubrat-dublirovanie-funktsiy-1519381360.html>.

¹⁰⁰ Мінфін презентує для публічного обговорення законопроект щодо державного регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-prezentuie-dlia-publichnoho-obhovorennia-zakonoproekt-shchodo-derzhavnoho-rehulivannia-vydobutku-vyrobnytstva-i-vykorystannia-dorohotsinnykh-metaliv-i-dorohotsinnoho-kaminnia-ta-kontrol-za-operatsiiamy-z-nymy?category=novini-ta-media&subcategory=vsi-novini>

¹⁰¹ У Державній пробірній службі відбувся "круглий стіл" з питань реформи системи пробірного контролю (26.08.2014). Інформаційний портал Союзу Ювелірів України. URL: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=609&lang=ru>.

¹⁰² Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань діяльності Національного банку України : Закон України від 09.02.2012 № 4395- VI. URL : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T124395.html.

¹⁰³ Краус К. М. Ретроспектива і сучасність оподаткування в Україні та за кордоном: Монографія. – Київ : Аграр Медіа Груп, 2019. – 420 с.

¹⁰⁴ Мінфін має намір прибрати дублювання функцій держконтролю у сфері видобутку та обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/minfin-nameren-ubrat-dublirovanie-funktsiy-1519381360.html>

¹⁰⁵ Концепція оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-%D1%80>

вала функції з реалізації державної політики у сфері пробірнього контролю та здійснювала контроль за додержанням вимог законодавства при здійсненні операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням.

Згідно з Концепцією функції з реалізації державної політики у сфері державного пробірнього контролю покладено на Мінфін, але без здійснення контрольно-наглядових функцій. Функції із захисту прав споживачів виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння покладені на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, яка є контрольно-наглядовим органом.

Окрім того, повноваження органів державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства при здійсненні операцій на ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння мають Державна фіскальна служба України та підрозділи Національної поліції.

Головна мета напрацьованого законопроекту – законодавчо забезпечити дерегуляцію господарської діяльності у сфері пробірнього контролю та усунути надлишкові та дублюючі функції контролюючих органів у цій сфері. Зокрема, законопроект:

- врегулює повноваження органів контролю за операціями з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;

- посилює відповідальність суб'єктів господарювання за порушення вимог законодавства у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

- уточнює функції Мінфіну як органу, на який покладено реалізацію державної політики у сфері державного пробірнього контролю, із виключенням повноважень щодо здійснення ним контрольно-наглядових функцій.

Очікувалось, що прийняття зазначеного законопроекту:

- законодавчо врегулює повноваження Міністерства фінансів у зв'язку з ліквідацією Державної пробірної служби;

- створить належні умови для лібералізації операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням шляхом скасування адміністративної відповідальності за порушення норм використання, втрат дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, норм повернення лому та відходів, неналежне ведення спеціального обліку, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, оскільки це є відповідальністю самих власників майна або органів управління суб'єктів державної власності;

- сприятиме посиленню захисту прав громадян як споживачів виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (торгівля виробами

ми, які не мають відбитка державного пробірної клейма або мають відбиток підробленого державного пробірної клейма, тягне за собою штраф з конфіскацією предметів торгівлі та виручки, одержаної від продажу предметів торгівлі)^{106, 107}.

Варто зазначити, що пробірний контроль належить до важливих напрямів державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і каміння, а також напівдорогоцінного каміння. Практична його реалізація здійснюється через відповідне інституційне забезпечення, яке формують профільні державні структури, науково-дослідні установи, а також суб'єкти бізнесу, на яких державою покладено конкретні функції¹⁰⁸.

Подальший розвиток ювелірної галузі в Україні значною мірою залежить від вдосконалення чинного законодавства, створення єдиної внутрішньо узгодженої системи нормативно-правового регулювання відносин у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння й стимулювання розвитку галузі з урахуванням особливостей нашої країни.

Виходячи з вищезазначеного, слід звернути увагу на те, що формування функції контролю у сфері обігу дорогоцінних металів залежить, насамперед, від інституціонального середовища як індикатора реалізації загальнонаціональної стратегії перетворень, соціально-економічного рівня розвитку суспільства, від державної політики у системі пробірної нагляду, реалізація якої повинна орієнтуватись як на успішну світову практику, так і на сучасні українські реалії.

На значення інституціональних засад у формуванні національної моделі економічного розвитку було звернуто увагу давно. Однак тільки

¹⁰⁶ Мінфін презентує для публічного обговорення законопроект щодо державного регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-prezentuie-dlia-publichnoho-obhovorennia-zakonoproekt-shchodo-derzhavnoho-rehuliuвання-vydobutku-vyrobnytstva-i-vykorystannia-dorohotsinnykh-metaliv-i-dorohotsinnoho-kaminnia-ta-kontrol-za-operatsiiamy-z-nymy?category=novini-ta-media&subcategory=vsi-novini>.

¹⁰⁷ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>. Чинний, поточна редакція – Редакція від 28.12.2015, підстава – 901-VIII.

¹⁰⁸ Іванишина Г. С. Місце та роль суб'єктів господарювання у системі пробірної нагляду України. – Економічний вісник. – 2017. – № 3. – С. 53-57.

після здобуття Україною незалежності з'явився шанс для їхнього практичного втілення. На це звертали увагу й ідеологи українського відродження – зокрема, В. Черняк наголошував, що формування нової ринкової моделі українського відродження має відбуватися на основі розвинутого державного регулювання, прогнозування та випереджаючим плануванням, "тобто, з урахуванням потреб і перспектив розвитку, із здійсненням процесу вмонтування ринкової економіки в інституціоналізм"¹⁰⁹. З цього випливає, що "вирішальна роль у формуванні нової економічної моделі належить інституційній політиці. Поворот до інституціоналізму, – говорить вчений, пов'язаний з проведенням структурної, інноваційної та інвестиційної політики, реформуванням фінансової і банківської систем, формуванням конкурентного ринкового середовища і створенням сприятливих умов для розвитку підприємства. Капіталізм з людським обличчям може бути побудований на фундаменті інституціоналізму"¹¹⁰.

Саме знання інституціональної теорії дає найбільш глибоке розуміння не тільки трансформації інститутів управління у системі пробірного нагляду, але й взаємовідносин на ринку дорогоцінних металів та ювелірної сфери загалом. Можна погодитись з тими вченими, які вважають, що в українському суспільстві домінування неформальних відносин та інститутів порівняно з формальними призвело до розповсюдження так званих "інституціональних пасток"¹¹¹, що є характерними і для розвитку ювелірної сфери. Адже ця сфера є однією із головних в інституціональному середовищі країни, що впливає на ефективність діяльності суб'єктів господарювання, а також на підвищення національної конкурентоспроможності у світовому господарстві.

Безумовно, що інституціональні складові макроекономічного характеру (механізми управління, політика оподаткування, інвестиційне середовище) безпосередньо залежать від інституціонального середовища. Адже "інституціональне середовище – це сукупність найважливіших фундаментальних соціаль-

¹⁰⁹ Черняк В. К. Посткризова економіка: як побудувати капіталізм "із людським обличчям" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail.php?ID=57408>

¹¹⁰ Черняк В. К. Посткризова економіка: як побудувати капіталізм "із людським обличчям" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail.php?ID=57408>

¹¹¹ Чубарь О. Г. Інститути та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1148/3/%D0%86%D0%9D%3.pdf>

них, правових, політичних, економічних, культурних, морально-етичних правил і норм (інститутів), що визначають поведінку та взаємовідносини у суспільстві, в тому числі між суб'єктами господарювання і державою, і повинні бути спрямовані на підвищення ефективності економіки та якості життя населення"¹¹².

Здійснення аналізу інституціонального середовища в інших країнах, а також світових практик у сфері пробірного нагляду, зокрема позитивних напрацювань таких країн, як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, могло б стати корисним для розвитку українського ринку дорогоцінних металів, зокрема, щодо забезпечення здійснення регуляторних функцій державою, які передбачають організацію, управління та контроль за системою пробірного нагляду.

За висновками науковців, система пробірного нагляду в Україні характеризується різнооб'єктним інтересом й, окрім очевидних численних порушень правових норм чинного законодавства, – тіньовою монополізацією ринку дорогоцінних металів. При цьому "особливої уваги потребує контроль обліку та обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, адже їх безконтрольний обіг нівелює податкову реформу у ювелірній галузі та збільшить обіг необлікованої продукції, що не збільшить, а зменшить надходження до бюджету"¹¹³. Малоефективність українського адміністративного законодавства, часто відсутність правової відповідальності за низку суспільних відносин у сфері обігу дорогоцінних металів, зокрема, незаконний збут дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, порушення правил клеймування виробів з дорогоцінних металів, торгівля ювелірними виробами за відсутності контролю відбитків державних пробірних клейм тощо негативно впливає на розвиток ювелірної галузі України¹¹⁴. Водночас неодноразові спроби реформувати механізм державного регулювання сфери пробірного нагляду не виправдали очікувань: надмірна бюрократизація даного процесу, дублювання повноважень різними автономними інституціями, нерозуміння власних ком-

¹¹² Чубарь О. Г. Інститути та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1148/3/%D0%86%D0%9D%3.pdf>

¹¹³ Іванишина Г. С. Проблемні питання контрольно-наглядової функції держави у сфері обліку та обігу дорогоцінних металів і каміння / Г. С. Іванишина, І. Ю. Чумакова // Облік, аналіз, аудит і оподаткування в умовах глобалізації економіки: тези доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ужгород, 21 квітня 2017 р.). – Ужгород: Видавництво УжНУ "Говерла", 2017. – 468 с. – С. 164-166.

¹¹⁴ Романов В. П. Особливості адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері обігу дорогоцінних металів та каміння // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2016. – № 4. – С. 172-180.

петенцій з боку органів державного регулювання¹¹⁵ не сприяють належному функціонуванню як ринку дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння загалом, так і ювелірної галузі зокрема.

Оскільки така ситуація виникла, з одного боку, внаслідок наявності паліативних, недовершених правових аспектів, а з іншого – у результаті недосконалого механізму державного регулювання системою пробірнього нагляду, проблематика даного дослідження набуває неабиякої актуальності.

Історико-теоретичний аналіз формування ринку дорогоцінних металів в Україні свідчить про його нерівномірний розвиток і значну залежність від політичних, соціально-економічних й навіть географічних чинників. Так, у своєму дослідженні В. П. Романов дає системну характеристику становлення сфери обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння в Україні, здійснивши розподіл цього процесу за історичними періодами¹¹⁶. За його визначенням, даний, сучасний, період поступу цього сектору економіки, розпочавшись ще у 1991 р., досі розвивається надзвичайно повільними темпами внаслідок недостатніх кроків держави у здійсненні радикальних реформ, завдяки яким ювелірна галузь України почала б розвиватись більш гармонійно, відповідно до ринкових законів, з обов'язковим контролем за дотриманням усіх законодавчих норм з боку держави.

Таким чином, ключовими негативними факторами, які впливають на формування української ювелірної галузі, виступають, по-перше, "тінізація" обігу дорогоцінних металів та виготовлених з них ювелірних виробів; по-друге, перманентний пошук оптимальної моделі правового забезпечення суспільних відносин у зазначеній сфері, звідси – неефективність законодавства, що призводить до порушень в галузі і значних втрат для національної економіки; по-третє, невизначеність шляхів, методів та механізму здійснення адміністративного регулювання сектору дорогоцінних металів і, відповідно, обігу ювелірних виробів.

З огляду на це, важливим інструментом здійснення державної політики у сфері виробництва, видобутку, переробки та обігу дорогоцінних металів і виготовлених з них ювелірних виробів є пробірний нагляд. Практич-

¹¹⁵ Тітова Ю. О. Система суб'єктів державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні // Європейські перспективи. – №4. – Ч. 1. – 2012. – С. 43-48.

¹¹⁶ Романов В. П. Розвиток законодавства у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні: історико-правова експозиція // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2016. – № 3. – С. 97-104.

ну реалізацію пробірною нагляду здійснюють спеціально створені державні структури й, оскільки установи пробірною контролю утворені порівняно недавно (у 2014 р., після ліквідації Державної пробірної служби)¹¹⁷, оптимальна модель функціонування та правового забезпечення діяльності цих структур і на даному етапі потребує більш ґрунтовного вивчення.

Схематично інституціональні основи регулювання системою пробірною нагляду відповідно до чинного законодавства зображено на рис. 2.4.

Очевидно, що існуючий в Україні механізм державного регулювання у системі пробірною нагляду, ускладнений затяжними реформами в державно-управлінському секторі, потребує вдосконалення, зокрема, у функціональній площині. За твердженням науковців, порушення існуючого законодавства та прихована монополізація ринку гальмують реалізацію прогресивних управлінських рішень. До того ж, ускладнюють господарську ситуацію та посилюють соціальні ризики військові події на сході України.

Слушною є думка тих науковців, зокрема І. Михасюка, В. Чауса, які вважають, що основою державного регулювання національної економіки в умовах, що склалися, повинна стати підготовка багатоканальної та варіативної національної стратегії¹¹⁸.

Однією з основних складових цієї стратегії повинні бути відображені зрушення у сфері пробірною нагляду, що сталися у 2014 році, коли з метою скорочення адміністративного втручання органів державного нагляду (контролю) у діяльність суб'єктів господарювання приватного сектору економіки, спрощення та покращання умов ведення бізнесу Державну пробірну службу було ліквідовано. Відповідно функції єдиного органу зі здійснення пробірною контролю – Державної пробірної служби було передано Державній службі з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів^{119, 120}.

¹¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

¹¹⁸ Михасюк І., Чаус В. Регулювання національної економіки... Михасюк І. Р. Регулювання національної економіки в екстремальних умовах (в умовах війни) : монографія / І. Р. Михасюк, В. С. Чаус. – Львів : Априорі, 2016. – с.16.

¹¹⁹ Міністерство фінансів України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua>.

¹²⁰ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

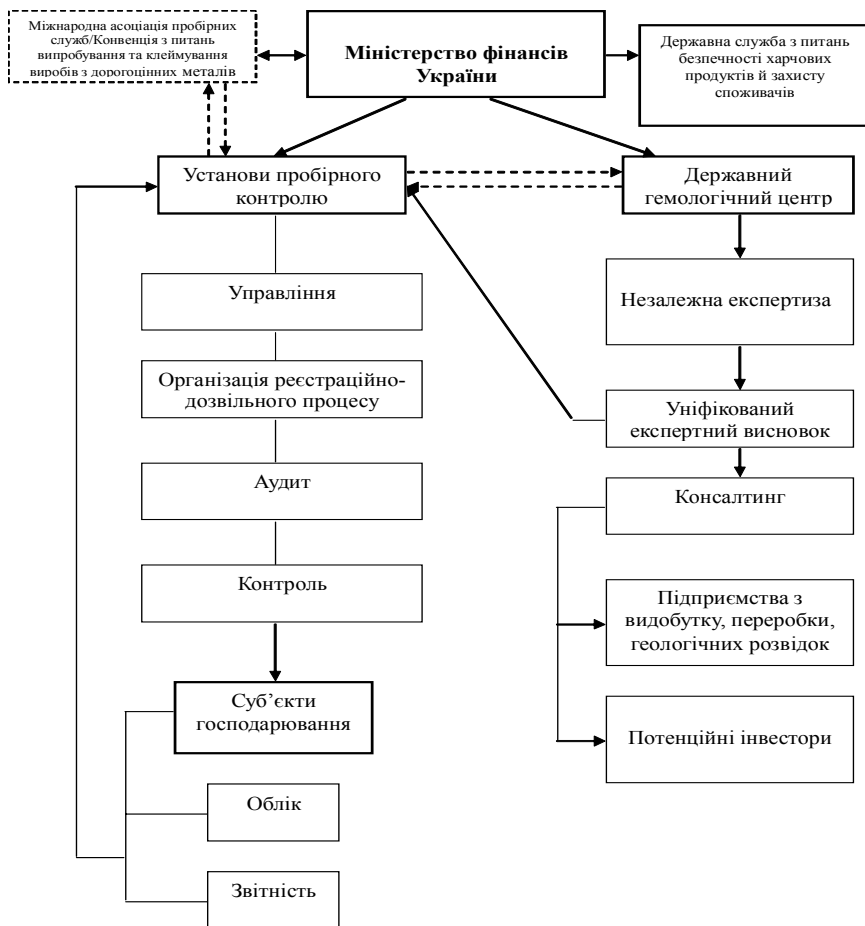

Рис. 2.4. Інституціональні основи державного регулювання у системі пробірного нагляду України

Джерело: авторська розробка на основі^{121, 122}

¹²¹ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

¹²² Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

Крім того, по – новому постало питання представництва України у міжнародних організаціях у сфері пробірної нагляду, зокрема стосовно приєднання до Віденської Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Приєднання до Конвенції надасть можливість Україні отримати міжнародне клеймо ("ССМ" – common control Mark) та клеймувати ювелірні вироби і безперешкодно експортувати їх до країн Конвенції, розширивши ринок збуту.

Безперечно, що у стратегії повинні бути відображені й інші першочергові заходи спричинені інституціональними змінами, що сталися останнім часом в Україні.

Функціональне навантаження інституцій у сфері пробірної нагляду має базуватись з огляду на основні цілі державного регулювання у системі пробірної нагляду, а саме:

- ефективного використання ресурсів у сфері обігу дорогоцінних металів і ювелірних виробів, виготовлених з них;
- задоволення потреб суспільства у споживанні якісних та безпечних ювелірних виробів;
- сприяння позитивним тенденціям розвитку ювелірної промисловості та ринку дорогоцінних металів;
- детінізація сфери обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів;
- демонополізація ринку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів, виготовлених з них;
- сприяння зростанню обсягів реалізації ювелірних виробів в Україні та за її межами;
- збільшення обсягів експорту та зменшення обсягів імпорту ювелірної продукції.

З огляду на це, функціональний механізм державного регулювання сфери обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів умовно можна розділити на три основні групи чинників: організаційно-економічні, правові та соціально-комунікативні. В інституційній площині організаційно-економічне та правове управлінське забезпечення мають здійснювати установи пробірної нагляду, а також адаптовуючи позитивні рекомендації, при комунікації з учасниками Міжнародної асоціації пробірних служб (ІААО) та Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів. До речі, найблищим часом буде вирішуватися питання інтеграції Міжнародної асоціації пробірних служб у Конвенцію.

Соціально-комунікативні чинники безпосередньо стосуються усіх інституцій. Лише за умови синергетичної співпраці відповідальних структурних одиниць на усіх рівнях державного управління у системі пробірного нагляду можливо досягнути зазначених цілей, а також оптимізувати механізм державного нагляду у даній сфері. Комплекс функцій, здійснюваних державними установами пробірного нагляду, зображено на рис. 2.5.

У наукових дослідженнях українських вчених, зокрема В. М. Гейця¹²³, Л. І. Федулової¹²⁴, Б. Твісса¹²⁵, О. Кузьміна, Т. Кужди¹²⁶ та ін. можна зустріти різні підходи до визначення ролі, місця чинників у системі національної економіки та спроб їх систематизації і класифікації.

Натомість, основними організаційно-управлінськими чинниками, які забезпечують державне регулювання у системі пробірного нагляду, виступають:

по-перше, контроль за виробництвом, використанням, обігом, реалізацією дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, а також нагляд за збиранням та переробкою відходів й брухту, які містять дорогоцінні метали;

по-друге, контроль та перевірка якості дорогоцінних металів, каміння та ювелірних виробів;

по-третє, клеймування ювелірних виробів, виготовлених суб'єктами господарювання та ювелірних виробів, ввезених в Україну фізичними і юридичними особами з метою їх реалізації;

по-четверте, впровадження щоразу нових технологій щодо випробування, аналізу та клеймування виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння.

¹²³ Геєць В. П. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: Інноваційно-технологічний розвиток економіки : В 3 т. / [Заред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка]. – К. : Фенікс, 2007. – Т. 2. – 564 с.

¹²⁴ Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика : [монографія] / Л. І. Федулова. – К. : Основа, 2005. – 552 с.

¹²⁵ Твісс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твісс; [сокр. пер. с англ. ; Авт. предисл. науч. ред. К. Ф. Пузыня]. – М. : Экономика, 1989. – 217 с.

¹²⁶ Кузьмін О. Фактори інноваційного розвитку підприємств / О. Кузьмін, Т. Кужда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11391.

Рис. 2.5. Функціональний механізм державного регулювання у системі пробірного нагляду України

Джерело: розроблено авторами відповідно до^{127, 128}

¹²⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" [електронний

Найважливішими з-поміж правових чинників є:

- по-перше, контроль за дотриманням суб'єктами господарювання законодавчих норм у процесі використання, зберігання, реалізації та інших операцій, пов'язаних з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням та виробами з них;

- по-друге, аудит суб'єктів господарювання щодо дотримання ними чинного законодавства;

- по-третє, методичне забезпечення нормативно-правовими документами у напрямі вдосконалення здійснення державного пробірної нагляду;

- по-четверте, участь у розробці відповідного правового забезпечення у сфері обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів.

До соціально-комунікативних чинників державного регулювання у системі пробірної нагляду належать, по-перше, захист прав споживачів ювелірних виробів, виготовлених з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння; по-друге, моніторинг та реагування на звернення, листи та пропозиції від профільних міністерств, відомств, підприємств, а також розгляд і реагування на доручення Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України.

У даній системі виокремимо рекомендовану підгрупу соціально-комунікативних чинників, мета яких – покращання інформаційного взаємобміну на усіх рівнях державного регулювання пробірним наглядом. Це:

- по-перше, активна співпраця з представництвами Міжнародної асоціації пробірних служб та Конвенції;

- по-друге, обмін інформацією щодо якості та обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів з суміжними профільними установами (казенні підприємства пробірної контролю, Державна фіскальна служба, Державна служба з питань безпечності харчових продуктів й захисту споживачів, Державний гемологічний центр та Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України);

- по-третє, просвітницька робота з населенням щодо якості та безпечності ювелірних виробів на споживчому ринку¹²⁹.

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

¹²⁸Семенюк К. М. Механізми державного регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Катерина Миколаївна Семенюк. – Харків, 2015. – 214 с.

¹²⁹Іванишина Г. С. Державне регулювання операцій з дорогоцінними металами / Г. С. Іванишина, С. М. Голубка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". – 2017. – Вип. 27 (1). – С. 54-58.

На основі цього можна сформулювати сутність системи державного пробірною наглядом, що являє собою сукупність організаційно-економічних, правових та соціально-комунікаційних чинників, за допомогою яких держава забезпечує оптимальний контроль за видобутком, виробництвом, обігом та зберіганням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння і виготовлених з них ювелірних виробів.

2.2. Розвиток національного ринку ювелірних виробів

Очевидно, що внаслідок інтеграційних процесів, у яких задіяна Україна, національна економіка, певним чином, зазнає впливу великої кількості чинників, характерних для розвитку світових ринків у різний період. І ринок дорогоцінних металів – не виняток, тим більше, що даний сегмент чи не найбільше чутливий до зовнішньоекономічних чинників, зокрема таких, як курс долара США, ціна на нафту, фондові індекси світових фінансових ринків, а також геополітичне становище провідних країн світу, загальні глобалізаційні процеси тощо.

Важко не погодитись із твердженням Л. С. Доскочинської, що "найбільше на ціну золота впливає зміна курсу долара США до євро, тоді як вплив інших незалежних змінних є відносно незначним. Той факт, що найбільшою мірою на ціну золота на світовому ринку впливає саме номінальний курс долара США до євро, можна пояснити тим, що на відміну від інших незалежних змінних, використаних під час дослідження, лише курс долара є глобальним показником, який не коливається залежно від країни"¹³⁰.

Загалом, дослідження з ринкової економіки уже протягом декількох століть не втрачають своєї актуальності. Разом з тим, трансформаційні процеси вимагають інколи державного регулювання, насамперед через нагальну необхідність:

- стимулювання економічного зростання;
- регулювання зайнятості фахівців;
- захисту навколишнього середовища.

У цьому контексті доречними є слова українського економіста В. К. Черняка, який інноваційну модель економічного розвитку України пропонує будувати на основі оптимального поєднання "ринкових механізмів і дер-

¹³⁰ Доскочинська Л. С. Вплив американського фактора на ціну золота / Л. С. Доскочинська // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1. – 402 с.

жавного регулювання економіки, яке не слід ототожнювати з державним втручанням, ручним управлінням, методом гасіння пожеж... Нова економічна модель має будуватися на фундаменті об'єктивних економічних законів, стандартів та нормативів"¹³¹.

У контексті сказаного значний інтерес становлять наукові дослідження й інших українських вчених. Зокрема, змістовним є твердження С. Єрохіна, який вважає, що державне регулювання зумовлене появою нових економічних потреб, необхідністю здійснення соціальної політики, загостренням конкуренції на світових ринках. При цьому заслуговує на увагу трактування ним сутності державного регулювання в умовах ринкового господарства, яке, на його думку, "являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого, контролюючого характеру, здійснюваних правочинними державними установами і громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються"¹³².

Дане трактування дуже імпонує при розгляді питання взаємозв'язку державного регулювання та ринкових аспектів у ювелірній галузі. Так, П. Коренюк у статті "Проблеми та особливості формування ринку дорогоцінних металів в Україні" зауважує, що "держава при допомозі прямих та непрямих методів здійснює вплив на регулювання ринку дорогоцінних металів в Україні. Пріоритетним напрямом виступає в умовах ринку саме непряме регулювання даного ринку"¹³³. Водночас вчений вважає, що для вітчизняного ринку дорогоцінних металів характерною є функція накопичення дорогоцінного металу в державному резерві, що дозволяє успішно проводити операції на світовому ринку дорогоцінних металів.

Слід зауважити, що деякі науковці характеризують український ринок дорогоцінних металів як такий, що формується, хоча з початку його становлення минуло десятиліття.

¹³¹ Черняк В. К. Посткризова економіка: як побудувати капіталізм "із людським обличчям" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail.php?ID=57408>

¹³² Єрохін, С. А. Структурна трансформація національної економіки [Текст] : теоретико-методологічний аспект : монографія / С. А. Єрохін. – К.: Світ знань, 2002. – 330 с.

¹³³ Коренюк П. І. Проблеми та особливості формування ринку дорогоцінних металів в Україні. – Глобальні та національні проблеми економіки // Електронне наукове видання. – Випуск 21 – 2018. С. 164-167.

Однак, якщо брати період української незалежності, то відліком його становлення доцільно вважати 2 грудня 1991 р., коли Верховна Рада України проголосувала за прийняття Постанови "Про створення запасу дорогоцінних металів і каменів в Україні"¹³⁴. Пізніше, через 6 років, на підставі новоприйнятого Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними"¹³⁵ попередня Постанова втратила чинність. Новий Закон мав стати таким рушійним механізмом, завдяки якому ринок дорогоцінних металів розвивався б більш гармонійно і відповідно до потреб ринку та держави. Утім, експерти відзначають, що незважаючи на усі спроби реформування, ринок дорогоцінних металів в Україні досі трансформується і внаслідок дії певних аспектів не може функціонувати належним чином. З-поміж основних причин економісти називають^{136, 137, 138, 139}:

- по-перше, контрольно-управлінські чинники на рівні держави, а саме: часте дублювання функцій органами державного управління; негармонійне законодавство; податкове навантаження; недостатньо розвинену інфраструктуру ринку тощо;

- по-друге, значну залежність від зовнішньоекономічних чинників, пов'язаних з імпортом виробів із дорогоцінних металів в нашу країну,

¹³⁴ Диба М. І., Бахтарі Е. А. Еволюція золота: історія і сучасність // Вісник НБУ. – Жовтень 2008. – С. 20-28.

¹³⁵ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

¹³⁶ Шатковська І. В. Новації реорганізації сфери державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та пробірною нагляду: розмежування повноважень Міністерства фінансів України та Державної пробірної служби України / І. В. Шатковська // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 48-55.

¹³⁷ Тітова Ю. О. Система суб'єктів державного регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні // Європейські перспективи. – №4. – Ч. 1. – 2012. – С. 43-48.

¹³⁸ Скубіліна А. В., Воловик В. М. Оцінка розвитку ринку ювелірних виробів в Україні // Економіка та управління підприємствами. – Вип. №10. – 2017. – С. 355-359.

¹³⁹ Кужелев М. О. Ринок дорогоцінних металів як складова валютного ринку держави: функціонування та розвиток в Україні // Економічний вісник університету. – Вип. №25/1. – 2015. – С. 174-178.

деякі з яких відзначаються низькою якістю (наприклад, золото, імпортоване з Туреччини або нелегально ввезене з Китаю);

- по-третє, соціально-економічні та фінансово-інвестиційні чинники, зумовлені відсутністю середнього класу, нестабільністю курсу вітчизняної валюти, загрозами великих компаній-монополістів, низьким інвестиційним інтересом, недостатнім набором фінансових інструментів для надання послуг, пов'язаних з дорогоцінними металами, зокрема, щодо банківських структур.

З огляду на специфічний розвиток економіки України, коли ринкові тенденції проявляються разом із адміністративно-командними методами управління, а механізми багатьох фінансово-економічних процесів функціонують за застарілими схемами, зрозуміло, що й цікавий нам сегмент діє не завжди відповідно до ринкових умов. За таких умов "потрібно активізувати інноваційні функції інституту державно-приватного партнерства"¹⁴⁰, що сприятиме формуванню нової інституціональної структури національної економіки загалом та розвитку ювелірної галузі зокрема.

Є ще одна обставина, яка змушує так висловлюватися – незмінною залишається фабула: дорогоцінні метали за жодних умов не знецінюються, навпаки, виступають надійним засобом хеджування, особливо, в кризові періоди, що вкрай важливо для України, для якої характерний стан затяжної соціально-економічної та політичної кризи. І саме золото та інші дорогоцінні метали володіють усіма необхідними функціями фінансових інструментів, які спроможні не лише сприяти збільшенню внутрішніх заощаджень, слугувати стабілізаційно-страховим фондом грошово-валютної системи держави, а й набувати ролі своєрідного індикатора¹⁴¹ політичного та соціально-економічного становища в Україні. Саме обсяги золотовалютних резервів визначають рейтингове місце тієї чи іншої країни на глобально-політичній мапі світу.

Простежуючи динаміку золотовалютних запасів України, слід зазначити, що упродовж 1991-1999 рр. наша держава не мала жодних резервів у вигляді золота, і лише у 2000 р. з'явився запас в розмірі 13,4 тонн. У наступні роки обсяги резервів золота коливались, але у 2014 р. досягну-

¹⁴⁰ Доскочинська Л. С. Світові ринки дорогоцінних металів в умовах фінансової глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Л. С. Доскочинська; Львів. нац. ун-т ім. І. Я. Франка. – Л., 2017. – 22 с.

¹⁴¹ Драгоценные Металлы. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gold-silver.com.ua>.

ли найвищої за роки незалежності позначки – 42,61 тонн. У 2015 р. золотовалютні запаси України зменшились більш ніж на 19 тонн, не набагато покращивши динаміку у 2016 р. і закріпившись на цифрі 25,5 тонн золота наприкінці 2017 р.¹⁴² (рис. 2.6).

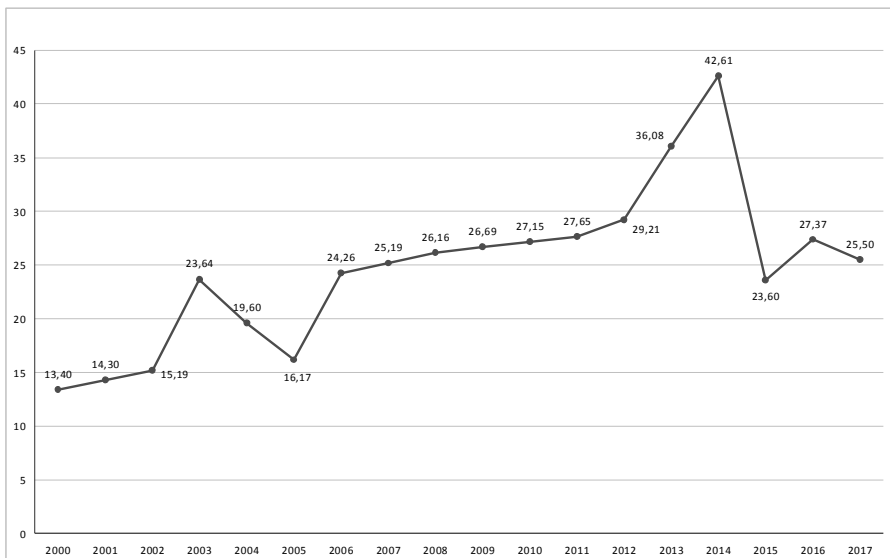

Рис. 2.6. Динаміка золотовалютних запасів України за 2000-2017 рр., тонн

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁴³

Різке зниження обсягу золотовалютних резервів України на межі 2014 р. можна пояснити значним відтоком капіталу, у тім числі й золота, внаслідок політичної кризи, спричиненої зміною влади та військовими діями в Україні. НБУ намагається поповнювати резервний фонд держави, утім, внаслідок впливу прямих та непрямих факторів, зокрема, зміни курсу долара США й прогнозу зростання світових цін на нафту з одного боку, несприятливого політичного та соціально-економічного становища в Україні з іншого, не вдається відновити показники докризового періоду.

¹⁴² Рудько Г. І., Литвинюк С. Ф., Ловинюков В. І., Лисенко О. А. Геолого-промислова характеристика золоторудних родовищ України як об'єктів геолого-економічної оцінки // Збірник наукових праць УкрДГРІ. – №4. – 2015. – С. 43-64.

¹⁴³ Там же.

На цей час у світовому рейтингу країн Україна займає 53-тє місце, значно поступаючись Казахстану, Румунії, Польщі, Білорусі, Словаччині та іншим (рис. 2.7).

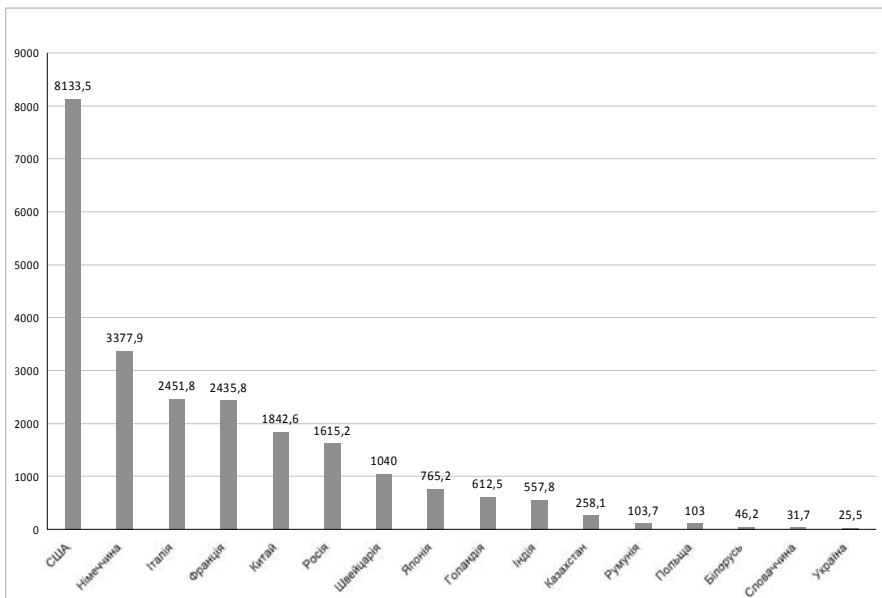

Рис. 2.7. Обсяги золотих запасів деяких країн світу, тонн

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁴⁴

З метою збільшення обсягів золотовалютних резервів необхідно, по-перше:

- освоювати завдяки інвесторам власні золоті родовища, яких на території України налічується близько десяти, з них три називають "золотоносними провінціями": Карпати, Донбас та Український щит (Азово-Подольський щит, Український кристалічний масив). За різними прогнозними оцінками фахівців, ресурси даних родовищ становлять 400 т золота й 5,5 тис. т срібла (Карпати), 400 т золота (Донбас) та 2, 4 тис. т

¹⁴⁴ Рудько Г. І., Литвинюк С. Ф., Ловинюков В. І., Лисенко О. А. Геолого-промислова характеристика золоторудних родовищ України як об'єктів геолого-економічної оцінки // Збірник наукових праць УкрДГРІ. – №4. – 2015. – С. 43-64.

срібла (Український щит)¹⁴⁵. Розробка цих родовищ дозволить покращити інвестиційну політику держави, створити нові робочі місця, а головне – мінімізувати залежність України від курсу валюти та іноземних постачальників дорогоцінних металів. Завдяки відмові держави від ролі "чистого" імпортера дорогоцінних металів з'явиться можливість не лише значно збільшити золоті запаси, а й покращити свої позиції на геополітичній мапі світу;

- по-друге, впровадити альтернативні фінансово-кредитні інструменти, підкріплені дорогоцінними металами, що дозволить вводити в оборот кошти без потреби їхнього вилучення, оскільки такі інструменти можуть виступати одночасно платіжними засобами та цінними паперами, забезпеченими золотом з золотовалютного фонду держави¹⁴⁶;

- по-третє, сприяти розвитку ювелірної промисловості – найбільшому споживачеві золота та інших дорогоцінних металів. За оцінками світових експертів, у загальній структурі попиту на золото дана галузь займає понад 60 відсотків¹⁴⁷. Аналіз розвитку українського ринку ювелірних виробів свідчить про значне скорочення товарообігу упродовж останніх чотирьох років, спричинене непередбаченою податковою системою, подорожчанням сировини, зниженням купівельної спроможності споживачів, непрогнозованою державною політикою у даному секторі економіки, недосконалим законодавством¹⁴⁸. Таким чином, здійснення економічних реформ у ювелірній промисловості має стати одним із стратегічних напрямів розвитку національної економіки.

Аналізуючи ціни на дорогоцінні метали (золото, срібло, платину та паладій) в Україні, можемо стверджувати, що за останні десять років золото і срібло значно подорожчали. Загалом, з 2007 по 2017 рр., щороку зберігалась тенденція до зростання цін, за винятком 2013 р., коли золото

¹⁴⁵ KITCO. 40th Anniversary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kitco.com>.

¹⁴⁶ Інноваційні механізми стратегії фінансового управління / редкол.: Т. І. Єфіменко (голова) та ін. – К. : ДНУ "Акад. фін. Управління", 2012. – 100 с.

¹⁴⁷ Фінанси України, Курси валют, кредити і депозити, Банки, економічні новини України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finance.ua/ua>.

¹⁴⁸ Кужелев М. О. Ринок дорогоцінних металів як складова валютного ринку держави: функціонування та розвиток в Україні // Економічний вісник університету. – Вип. №25/1. – 2015. – С. 174 -178.

подешевшало на 36%, срібло – на 59%, платина – приблизно на 19%, і лише паладій подорожчав на 0,6% порівняно з 2012 роком¹⁴⁹ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Порівняння цін на дорогоцінні метали за 2013-2016 рр.
в Україні, грн. за 1 г, за даними НБУ**

	2013	% до попереднього періоду	2014	% до попереднього періоду	2015	% до попереднього періоду	2016	% до попереднього періоду
Золото	309.72	-36%	605.32	+95,5%	820.46	+19,6%	981.01	+19,57
Срібло	4.97	-59%	8.11	+64%	10.86	+27%	13.7	+27
Платина	341.27	-19%	616.47	+80,6%	668.98	+16,9%	782.49	+16,97
Паладій	178.85	+0,6%	412.16	+130,4%	424.04	+33,35%	565.47	+33,38

Джерело: авторська розробка

Таку ситуацію експерти свого часу пояснювали, по-перше, нестабільністю на світових фінансово-валютних ринках, коли великі інвестори зменшували обсяги своїх інвестицій, керуючись тим міркуванням, що ціна на золото більше не зростатиме, адже світова економіка входила в етап відновлення¹⁵⁰; по-друге, рекордним обвалом світових цін на золото у квітні 2013 р., і, зрештою, значним зростанням попиту на ювелірні вироби, і в Україні у тім числі.

Уже наступного року дорогоцінні метали на українському фінансовому ринку повернули втрачені позиції: золото подорожчало на 95,5%, срібло – на 64%, платина – на 80,6%, паладій – на 130,4% порівняно з 2013 роком.

У наступні роки й до цього часу простежується стабільне зростання цін на дорогоцінні метали в Україні (рис. 2.8).

Загалом, можна стверджувати про збереження такої тенденції внаслідок:

- по-перше, послаблення курсу гривні відносно долара США;
- по-друге, світових прогнозів щодо подорожчання нафти, яке неминуче вплине на зростання котирувань на фондових біржах дорогоцінних металів;

¹⁴⁹ Перелі І. В. Динаміка вартості дорогоцінних металів України // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Вип. 1 (10). – Том 1. – 2014. – С. 93-96.

¹⁵⁰ Державна фіскальна служба України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms>.

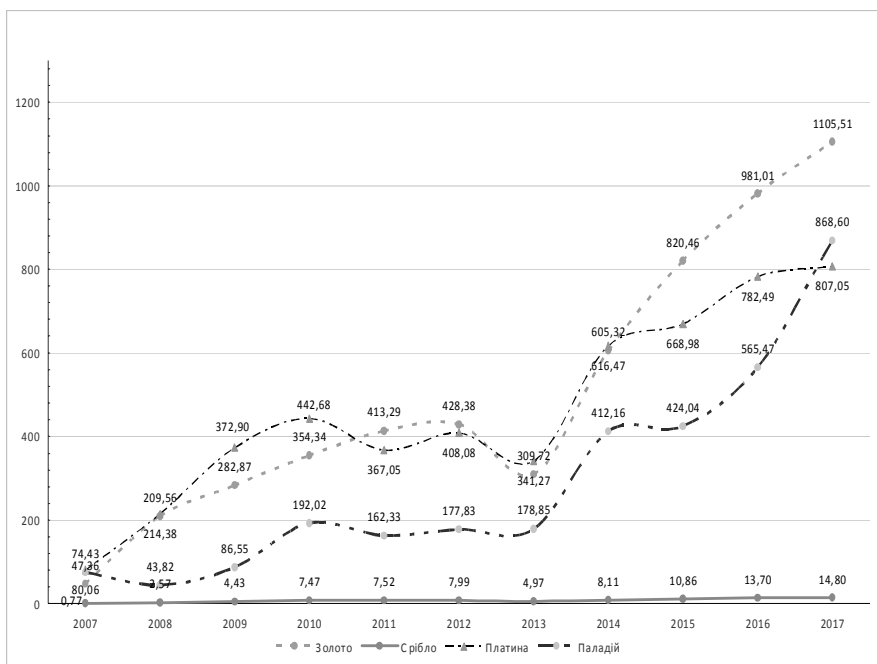

Рис. 2.8. Динаміка цін на дорогоцінні метали в Україні за 2007-2017 рр., грн. за 1 г, за даними НБУ

Джерело: розроблено авторами

- по-третє, скорочення Україною обсягів імпорту дорогоцінних металів;
- по-четверте, зростання попиту на золото з-поміж фізичних осіб;
- по-п'яте, нестабільне політичне та соціально-економічне становище в Україні.

Як відомо, золото та інші дорогоцінні метали Україна частково імпортує, хоча володіє значним потенціалом власних золотоносних родовищ. Починаючи з 2013 р., сумарні обсяги імпорту золота, срібла і платини значно скоротились.

Якщо у 2013 р. Україна імпортувала золота на суму 576,3 млн дол. США, то у 2017 р. цей показник становив всього 9,9 млн дол. США. Те саме (поступове скорочення) стосується срібла і платини (рис. 2.9).

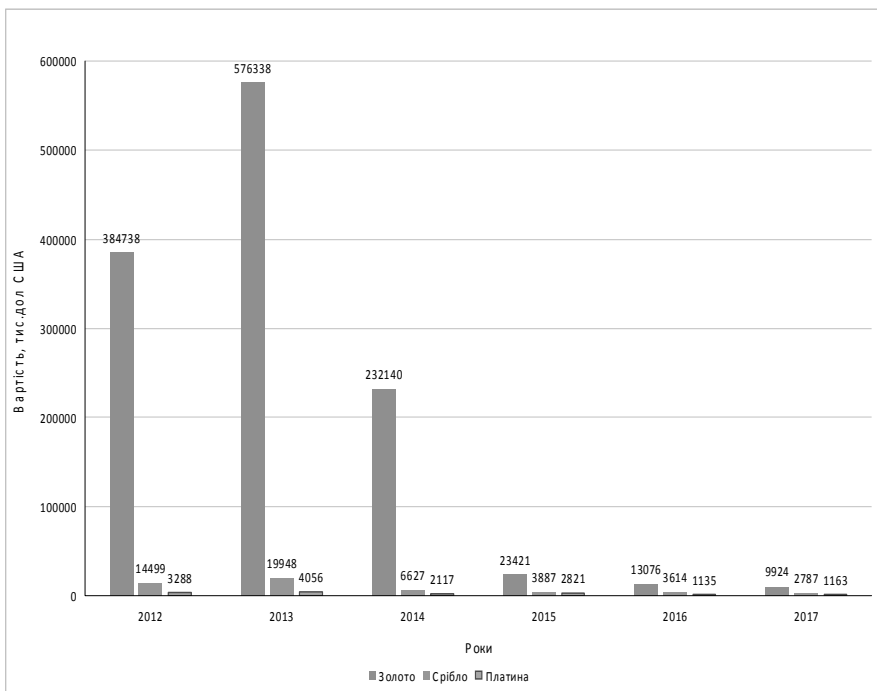

Рис. 2.9. Сумарні обсяги імпорту в Україну золота, срібла і платини за 2012-2017 рр., тис. дол. США

Джерело: розроблено авторами відповідно до даних¹⁵¹

Дослідження динаміки обсягів імпорту дорогоцінних металів в Україну за останні 6 років показало, що:

- по-перше, найвищий показник імпорту дорогоцінних металів Україна демонструвала у 2013 р., коли ціни на золото, срібло і платину значно знизились. Найнижчі сумарні обсяги імпорту – у 2017 році. Особливо великою є різниця показників щодо золота і срібла;

- по-друге, у 2016 р. найбільше золота імпортовано з Нідерландів (8,4 млн дол. США), Швейцарії (3,8 млн дол. США).

¹⁵¹ Україна минулого року скоротила імпорт золота майже удвічі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/409023/ukrayina-mynulogo-roku-skorotyly-import-zolota-majzhe-udvichi>.

Інші імпортери дорогоцінних металів в Україну – Литва, Словаччина та Чехія. Окрім державних структур, дорогоцінні метали імпортували також компанії зі збору й переробки відходів дорогоцінних металів. Водночас за перше півріччя 2016 р. Україна експортувала 81 кг золота у Швейцарію (банк "Credit Suisse")^{152, 153}. У 2017 р. обсяги імпорту золота становили 9,9 млн дол. США, що на 31,6% менше порівняно з 2016 роком (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Сумарний обсяг імпорту золота, тис. дол. США

Роки	Золото		
	Вартість	Питома вага, %	Тонн
2012	384738	0,46	7
2013	576338	0,75	13
2014	232140	0,44	6
2015	23421	0,06	1
2016	13076	0,03	0
2017	9924	0,02	0

Джерело: розроблено авторами

- по-третє, обсяги імпорту срібла Україною у 2016 р. скоротились на 7,1% порівняно з 2015 р. У 2017 р. наша держава ввезла срібла на 2,7 млн дол. США, що на 29,7% менше, ніж у 2016 році (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Сумарний обсяг імпорту срібла, тис. дол. США

Роки	Срібло		
	Вартість	Питома вага, %	Тонн
2012	14499	0,02	23
2013	19948	0,03	38
2014	6627	0,01	19
2015	3887	0,01	16
2016	3614	0,01	17
2017	2787	0,01	11

Джерело: розроблено авторами

¹⁵² Вінничук Ю. Золотий бізнес: Хто і звідки ввозить в Україну золото, срібло, платину і паладій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/358031/zolotyj-biznes-hto-i-zvidky-vvozyt-v-ukrayinu-zoloto-sriblo-platynu-i-paladij>.

¹⁵³ Іванишина Г. С. Аналіз ринку дорогоцінних металів в Україні / Г. С. Іванишина // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 12. – С. 33-42.

- по-четверте, помітним скороченням сумарних обсягів імпорту характеризується і платина. Якщо у 2013 р. цього дорогоцінного металу було ввезено в Україну на суму понад 4 млн дол. США, то вже в 2017 р. показник імпорту платини становив всього 1,1 млн дол. США (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Сумарний обсяг імпорту платини, тис. дол. США

Роки	Платина		
	Вартість	Питома вага %	Тонн
2012	3288	0,00	0
2013	4056	0,01	0
2014	2117	0,00	0
2015	2821	0,01	0
2016	1135	0,00	0
2017	1163	0,00	0

Джерело: розроблено авторами

Тенденцію зі скорочення сумарних обсягів імпорту дорогоцінних металів в Україну можна пояснити частковим насиченням попиту на золото, срібло, платину. Ринок дорогоцінних металів в Україні все ще формується, і для нього не надто притаманні такі ознаки, як прозорість, відкритість, культура інвестування, мінімізація ризиків тощо, а недосконала законодавча база, нестабільні внутрішні політичні, соціально-економічні та зовнішні фактори (курс долара, ціна на нафту, глобалізаційні процеси) гальмують розвиток даного сегмента українського ринку.

У складний тривалий період трансформаційних процесів як на внутрішньодержавному, так і на світовому рівнях ринок дорогоцінних металів потребує пильної уваги з боку уряду, оскільки йдеться про стратегічно важливий для держави аспект – стабільність її страхового фонду. У цьому контексті важливо спиратись на світовий досвід провідних країн світу, а також країн, які зуміли подолати кризові періоди і накопичити достатній потенціал золота та інших дорогоцінних металів.

Упродовж останніх кількох років Україна зберігає тенденцію до стабільних показників у динаміці обсягів реалізації ювелірних виробів на території держави: незначний приріст простежується у 2017 р. – за перші десять місяців зазначеного року обсяги реалізації ювелірних виробів становили 189,8 млн грн., що на 0,35% більше порівняно з аналогічним періо-

дом 2016 року. Водночас у 2017 р. значно зросли обсяги реалізованої ювелірної продукції за межами України – 20,6 млн грн., що на 104% більше порівняно з 2016 р., коли було зафіксовано найнижчий показник упродовж досліджуваного періоду (10,1 млн грн., на 28% менше, ніж у 2015 р.) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Обсяги реалізації ювелірних виробів в Україні
та за її межами упродовж 2014-2017 рр.**

Рік	Загальні обсяги реалізації ювелірних виробів в Україні, млн грн.	% до попереднього періоду	З них реалізовано за межами України, млн грн.	% до попереднього періоду
2014	206,7	-	12,5	-
2015	206,5	-0,1	12,9	+3
2016	189,1	-9,2	10,1	-28
2017 (жовтень)	189,8	+0,35	20,6	+104

Джерело: авторська розробка

Очевидно, що зростання обсягів реалізації Україною ювелірних виробів за кордоном є позитивним аспектом розвитку вітчизняної ювелірної галузі, утім, продемонстровані статистичні дані є далекими від бажаних результатів, яких можна було б очікувати. І в цьому контексті підвищення ефективності усіх чинників державного та технічного регулювання системою пробірного нагляду, наближення до вимог міжнародних та європейських ювелірних ринків сприяло б значному поступу сфери обігу як дорогоцінних металів, так і виготовлених з них ювелірних виробів. Як зазначає Т. М. Артюх, основними перешкодами зовнішньої та внутрішньої торгівлі є сфера оподаткування, додаткові умови реєстрації, технічні бар'єри у торгівлі та термінологічні розбіжності у нормативно-правовому забезпеченні¹⁵⁴. Необхідно покращити нормативно-правову базу забезпечення, з одного боку, щодо якості сплавів ювелірних виробів з дорогоцінних металів, а з іншого – щодо стандартизації та захисту прав споживачів.

¹⁵⁴ Артюх Т. М. Державне та технічне регулювання ринку ювелірних виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння // Теоретичні та прикладні питання економіки. – № 2 (29). – 2014. – С. 178-188.

Найбільшими експортерами української ювелірної продукції у 2017 р. стали Польща, Німеччина та Швейцарія, хоча до 2015 р. ювелірні вироби, виготовлені в Україні, експортували в основному Росія та країни ближнього зарубіжжя. Така тенденція знову ж таки свідчить про інтенсифікацію зовнішньоторговельних зв'язків України крізь призму євроінтеграційних прагнень і дає підстави сподіватися на майбутнє розширення багатосторонньої співпраці з європейськими країнами, зокрема, у сфері обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів.

Водночас значні обсяги імпорту ювелірних виробів в Україну з Таїланду можуть викликати сумніви у якості отриманої продукції. І тут виникає питання участі держави як головного регулятора дотримання правочинності при здійсненні операцій у даній сфері (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Зовнішня торгівля України ювелірними виробами з основними контрагентами у 2017 році

Імпорт			Експорт		
Країна	Вартість, тис. дол. США	Питома вага, %	Країна	Вартість, тис. дол. США	Питома вага, %
Таїланд	6153	48,32	Польща	336	21,69
Італія	2146	16,85	Німеччина	223	14,40
Франція	1831	14,38	Швейцарія	173	11,17
Інші	2603	20,44	Інші	817	52,74

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁵⁵

Аналіз співвідношення імпорту та експорту ювелірних виробів в Україні продемонстрував постійні незначні коливання у напрямі як зростання, так і зменшення. За останніх чотири роки найбільше ювелірних виробів Україна імпортувала у 2016 році. Найвищий показник експорту ювелірної продукції зафіксовано у 2014 р., що майже утричі більше, ніж у 2017 році. Основною причиною зменшення обсягів експорту можна вважати зміну основних контрагентів (табл. 2.9), військові дії на сході України, низький рівень купівельної спроможності населення та насичення ринку.

¹⁵⁵ Україна минулого року скоротила імпорт золота майже удвічі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/409023/ukrayina-mynulogo-roku-skorotyly-import-zolota-majzhe-udvichi>.

Таблиця 2.9

Сумарні обсяги імпорту та експорту ювелірних виробів в Україні за 2014-2017 рр.

Роки	Імпорт, тис. дол. США	Вага нетто (імпорт), т	Експорт, тис. дол. США	Вага нетто (експорт), т
2014	12187	3	4369	2
2015	10332	3	2638	1
2016	15975	5	1489	2
2017	12732	3	1549	1

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁵⁶

Істотне переважання імпорту ювелірних виробів над їхнім експортом свідчить про значний попит на дану продукцію на українському ринку й, позаяк Україна володіє неабияким потенціалом власних золотих родовищ, питання здійснення економічних реформ у напрямі розвитку ювелірної галузі має стати одним із стратегічних напрямів розвитку економіки України. З-поміж найважливіших – реформа законодавчого забезпечення здійснення державного регулювання у системі пробірного нагляду, посилення ринкового контролю за обігом ювелірних виробів, розробка відповідних технічних норм та стандартів, з огляду на європейський досвід, унеможливлення потрапляння на вітчизняний ринок неякісної, неоригінальної, незаконної (контрафактної) продукції^{157, 158, 159}.

¹⁵⁶ Україна минулого року скоротила імпорт золота майже удвічі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/409023/ukrayina-mynulogo-roku-skorotylo-import-zolota-majzhe-udvichi>

¹⁵⁷ Іванишина Г. С. Ринок виробів з дорогоцінних металів і каміння в Україні у проблемному контекст / Г. С. Іванишина // Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.: матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 2 – 3 листопада 2017 р. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. – 758 с. – С. 389-393.

¹⁵⁸ Іванишина Г. С. Функціонування ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння в Україні: сучасний стан та перспективи / Г. С. Іванишина // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Економіка". – 2017. – Вип. 2 (8). – С. 19-25.

¹⁵⁹ Скубіліна А. В. Оцінка розвитку ринку ювелірних виробів в Україні / А. В. Скубіліна, В. М. Воловик // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 10. – С. 355-359.

Аналіз ринку дорогоцінних металів в Україні показав:

1. Основними гальмівними чинниками ринку дорогоцінних металів виступають внутрішні контрольно-управлінські (надмірна бюрократизація; дублювання функцій органами державного управління; недосконале законодавство; жорстке податкове навантаження; нерозвинена центральна інфраструктура ринку; відсутність реагування на проблему основного регулятора грошово-валютних відносин – Національного банку України), зовнішньоекономічні, соціально-економічні та фінансово-інвестиційні чинники.

2. Найбільші обсяги золотовалютних запасів України за роки її незалежності зафіксовані у 2014 р. – 42,61 тонн. У 2015 р. золотовалютні запаси України зменшились більш ніж на 19 т., не набагато покращивши динаміку у 2016 р. і закріпившись на цифрі 25,5 т. золота наприкінці 2017 року.

3. Для збільшення обсягів золотовалютних резервів Україні необхідно освоїти золоті родовища, розташовані на власній території; впроваджувати альтернативні фінансово-кредитні інструменти, підкріплені дорогоцінними металами; сприяти розвитку ювелірної промисловості, а також здійснювати реалізацію бурштину через бурштинові біржі.

4. Аналіз динаміки цін на дорогоцінні метали (золото, срібло, платину та паладій) в Україні за 2007 – 2017 рр. показав, що за цей час золото і срібло значно подорожчали. Загалом з 2007 по 2017 рр. щороку зберігалась тенденція до зростання цін, за винятком 2013-го р., коли усі дорогоцінні метали, за винятком паладію, значно втратили в ціні.

5. Дослідження динаміки сумарних обсягів імпорту дорогоцінних металів в Україну за останні 6 років показало, що найвищими дані показники були у 2013 р., найнижчими – у 2017 році. Особливо великою є різниця показників щодо золота і срібла. В Україні переважає імпорт срібла.

6. У перспективі можна говорити про збереження тенденції подорожчання дорогоцінних металів в Україні. Підставами для цього є прогнози щодо зростання курсу долара США; подорожчання нафти, яке неминуче вплине на зростання котирувань на світових фондових біржах дорогоцінних металів; скорочення Україною обсягів імпорту дорогоцінних металів; зростання попиту на золото з-поміж фізичних осіб; нестабільне політичне та соціально-економічне становище в Україні.

2.3. Тенденції розвитку міжнародного ринку виробів з дорогоцінних металів

Для розвитку ринку виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння характерним є значне коливання цін і обсягу збуту. За оцінками експертів, в цілому простежується тенденція до зростання цін як на золото, так і на срібло. Побуває думка, що "основною причиною коливання ціни ювелірних виробів є вартість дорогоцінних металів на світовому ринку"¹⁶⁰.

Оскільки дорогоцінні метали (золото, срібло, платина, паладій) є специфічним видом фінансових активів, виступаючи одним з найпопулярніших інструментів інвестування, розвиток даного сегмента ринку фінансів безпосередньо впливає на фінансово-інвестиційні можливості країни, які вона може реалізувати за посередництвом як власних фінансових інститутів, так і відповідних структур з іноземним капіталом. Окрім цього, неабиякий резервний актив дорогоцінних металів збільшує також політичні, зовнішньоекономічні та соціальні переваги тієї чи іншої країни на міжнародній арені. Така непрямая, проте надзвичайно важлива функція дорогоцінних металів обумовлена тим, що:

- по-перше, обсяги запасів дорогоцінних металів, зокрема, золота, країни свідчать про її валютно-фінансову стабільність, кредито- та конкурентоспроможність на світовому ринку;

- по-друге, ринкові процеси, пов'язані з використанням, обігом, споживанням та збереженням дорогоцінних металів, залучають широке коло учасників, таких, зокрема, як відповідні державні структури й контролюючі органи, комерційні банки, фінансово-інвестиційні структури, промислові підприємства, приватні компанії, фізичні особи та інші. Таким чином, дорогоцінні метали є важливим елементом розвитку системи ринкових відносин. І, зрештою, дорогоцінні метали як головний ліквідний та інвестиційний ресурс країни характеризуються функціональною бінарністю, позаяк можуть використовуватись і як сировинний матеріал для виробництва, і як інвестиційний інструмент.

Очевидно, що індивідуальні запаси дорогоцінних металів кожної країни формуються, насамперед, залежно від її фінансово-економічного

¹⁶⁰Медведкина Е. А., Нестеренко Э. М. Мировой рынок золота в условиях развития глобальной финансовой системы // Экономический простір. – 2008. – №12/1. – С. 5-15.

стану, а також курсових коливань, а тому можна говорити про взаємовплив даного ринку та інших суб'єктів національної економіки країни. Звідси виникає проблема нормативно-правового та фінансово-економічного врегулювання взаємовідносин між суб'єктами ринку дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння всередині країни, а також зовнішніми учасниками цього ринку на міжнародному рівні.

Сучасні наукові розвідки стосуються дослідження розвитку як окремих сегментів ринку дорогоцінних металів, так і різноманітних фінансово-економічних процесів, пов'язаних з їхнім обігом, нагромадженням, інвестуванням тощо. Значну увагу на особливості світового ринку золота та його впливу на український ринок звертають вчені М. І. Диба, Е. А. Бахтарі, які свідчать про так званий "парадокс золота", за якого даний дорогоцінний метал є товаром і не бере безпосередньої участі в грошовому обігу, проте водночас виступає і фінансовим активом, і базовим активом, і фінансовим інструментом¹⁶¹. Про сьогоднішнє звуження ролі золота як монетарного активу у напрямі збереження вартості, а також хеджування ризиків говорить у своїх працях і А. С. Морозов¹⁶². Золото – беззаперечний лідер державних резервів та міжнародних інституцій, незважаючи на тенденцію до зменшення золотовалютних запасів окремих високорозвинених держав.

У цьому контексті заслуговує на увагу твердження Л. С. Доскочинської, яка пише: "Інтерес до цього дорогоцінного металу (золота – зауваж. автора) зумовлений тим, що в умовах нестабільності світової фінансової системи золото продовжує виконувати роль страхового фонду держав. Значний попит на золото в умовах фінансової глобалізації зумовлений високою питомою вартістю цього металу, його мобільністю і ліквідністю. Золото значною мірою є затребуваним в інвестиційній діяльності, що зумовлює необхідність дослідження факторів впливу на його ціну¹⁶³."

Аналіз наукових досліджень показує, що на сьогоднішній день у фаховій літературі можна зустріти різні класифікації основних факторів, які впливають на ціну дорогоцінних металів загалом та золота зокрема,

¹⁶¹ Диба М. І., Бахтарі Е.А. Еволюція золота: історія і сучасність // Вісник НБУ Жовтень 2008. – С. 20-28.

¹⁶² Морозов А. С. Еволюція економічної ролі золота // Економіка та держава. – №12. – 2010. – С. 53-57.

¹⁶³ Доскочинська Л. С. Вплив американського фактора на ціну золота / Л. С. Доскочинська // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 398-402.

а також узагальнюють і пояснюють формування та коливання цін на благородні метали.

Прикладів можна навести багато і вони не є випадковістю, а лише підтвердженням тієї загальної істини, що на ціну дорогоцінних металів впливають різні чинники, зокрема природній¹⁶⁴, економічні, політичні, поведінка споживачів¹⁶⁵, курс долара, реальна процентна ставка у США¹⁶⁶, рівень інфляції в США (за індексом споживчих цін)¹⁶⁷ тощо.

Викладені факти і міркування є підтвердженням того, що дійсно головною ланкою ринку дорогоцінних металів можна вважати світовий ринок золота, який у своїй організаційній структурі складається з консорціуму банків, які можуть здійснювати операції з "жовтим металом". Основним завданням при цьому є співпраця між покупцем і продавцем, які здійснюють збір попередніх заявок на покупку дорогоцінних металів і їх аналіз, а також формування загальносвітового курсу золота¹⁶⁸.

Аналізуючи аспектний ряд ринку решти дорогоцінних металів, вчені (М. І. Діба, В. В. Василенко, Ю. В. Полякова, Л. С. Доскочинська та ін.) єдині в тому, що на цей час значно активізувалась банківська інфраструктура стосовно операцій з даним видом активів, і прогнозують розширення їхніх форм, каналів розвитку та функцій за умови подальшого інтенсивного використання^{169, 170, 171}. Така позиція визначає актуальність

¹⁶⁴ Ogden, R.W. The Future of Gold // KITCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kitco.com.

¹⁶⁵ OECD. StatExtracts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: stats.oecd.org

¹⁶⁶ Historical Inflation Rates: 1914-2014 // US Inflation Calculator // www.usinflationcalculator.com.

¹⁶⁷ Сурина І.В., Доценко Е.К., Харламова А.С. Мировой рынок золота и его перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vectoreconomy.ru/images/publications/2017/12/financeandcredit/Syrina_Docenko_Kharlamova.pdf.

¹⁶⁸ Діба М. І., Василенко В. В. Класифікація та функції банківських металів // Збірник наукових праць Національної податкової служби України. – №1. – 2012. – С. 101-110.

¹⁶⁹ Полякова Ю. В. Світові ринки дорогоцінних металів в умовах глобальної економіки // Економічні науки. – №9. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3059.

¹⁷⁰ Украинская Биржа Драгоценных Металлов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gold9999.ua/>.

¹⁷¹ Драгоценные Металлы. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gold-silver.com.ua>.

даної теми в контексті комплексного дослідження ринку дорогоцінних металів як ефективного способу диверсифікації інвестиційного портфеля.

Аналізуючи кон'юнктуру світового ринку дорогоцінних металів, слід звернути увагу на існування різних наукових підходів до визначення їхньої ролі в економіці та суспільстві будь-якої країни. Так, низка вчених схиляються до наявності адаптаційних властивостей дорогоцінних металів з огляду на потреби ринку. Тобто, золото, срібло тощо можуть водночас виконувати функції нагромадження та обігу, впливаючи на баланс світових цін. Звідси вкрай важливою є взаємозалежність валют і дорогоцінних металів як засобу для боротьби з інфляцією.

З іншого боку, нестабільність цін на дорогоцінні метали часто призводить до економічних криз, а, отже, їх (дорогоцінні метали) не варто використовувати як беззаперечне мірило для інших товарів¹⁷².

Розглядаючи динаміку світових цін на дорогоцінні метали за 2014-2017 р. на основі Лондонських золотих фіксингів, можемо зазначити, що:

- по-перше, у 2015 р. спостерігалась тенденція до зниження вартості усіх дорогоцінних металів. Так, порівняно з аналогічним періодом 2014 р., ціни зменшились приблизно на 14% (золото і срібло), 43% (платина) та 49% паладій відповідно (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Порівняння світових цін на дорогоцінні метали у 2014-2017 роках

	2014	% до попереднього періоду	2015	% до попереднього періоду	2016	% до попереднього періоду	2017	% до попереднього періоду
Золото	1206.00	+0,13	1060.00	-14	1267.00	+19	1275.00	+0,7
Срібло	15.97	-22,5	13.82	-14	18.75	+37	16.89	-11
Платина	1206.00	-12,51	843.00	-43	1003.00	+19	922.00	-8,8
Паладій	811.00	+13.27	547.00	-49	625.00	+14	963.00	+54

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁷³.

¹⁷² Драгоценные Металлы. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gold-silver.com.ua/> .

¹⁷³ Айзятюлова И., Тодоров В. Инвесторы сплавляют золото – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gazeta.ru/business/2014/11/06/6290885.shtml> .

Таке падіння до мінімуму за останні роки експерти ринку, свого часу, пояснювали зростанням курсу долара внаслідок перемоги республіканської політичної партії у Конгресі США, а також дефляційними загрозами в найбільших економіках світу^{174, 175}. Істотну різницю у тенденційному відсотковому співвідношенні між золотом/сріблом та платиною/паладієм можна пояснити значно більшим попитом на першу групу дорогоцінних металів у промисловості й інвестиційній діяльності порівняно з платиною та паладієм;

- по-друге, у 2016 р. негативна динаміка покращилась досить високими темпами зростання цін на дорогоцінні метали. І якщо ціна золота та срібла навіть перевищила показник 2014 р., то цінова політика щодо платини і паладію все ж не повернула своїх дворічних позицій. Так, порівняно з 2015 р., золото і платина подорожчали на 19%, срібло – на 37%, паладій – на 14%. Відносно аналогічного періоду 2014 р. вартість золота стала вищою на 5%, срібла – на 18%. Ціни на платину та паладій у 2016 р. порівняно з 2014 р. відстали на 20% та 30% відповідно.

Таку підтримку дорогоцінні метали отримали завдяки зниженню фондового ринку США, що дещо нівелювало тиск на світовий ринок дорогоцінних металів;

- по-третє, у 2017 р. продовжилася тенденція незначного зростання цін на золото та, як не дивно, істотного подорожчання паладію. Срібло й платина дещо втратили свої позиції. Проводячи паралель з попереднім періодом у 2016 р., вартість золота зросла неістотно – всього на 0,7%, срібло і платина подешевшали на 11% та 8,8% відповідно, а от паладій зріс у ціні на 54%.

Ситуацію з паладієм фахівці пояснюють зростанням спекулятивного попиту, зумовленого надзвичайно підвищеними потребами промисловості та прогнозами короткострокового дефіциту даного металу на світовому ринку. Згідно з деякими даними, паладій подорожчав до максимуму за останні 16 років. Останній рекорд цей дорогоцінний метал здолав у

¹⁷⁴ Почему цены на золото падают? // Швейцария Деловая. – 21.07.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://business-swiss.ch/2015/07/tseny-na-zoloto-padayut/> .

¹⁷⁵ Сидорова Е. Палладий подорожал до максимуму 16 лет // InsiderPro. – 09.06.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.insider.pro/topnews/2017-06-09/palladij-podorozhal-do-maksimuma-za-16-let/> .

2001 р., коли його вартість сягнула 914,7 дол. США за унцію¹⁷⁶. Водночас відбулось незначне подорожчання золота, здешевлення срібла та платини, що пов'язано зі скороченням кількості покупок даних дорогоцінних металів з боку біржових фондів.

Загальну динаміку світових цін на дорогоцінні метали за 2014-2017 р. зображено на рис. 2.10.

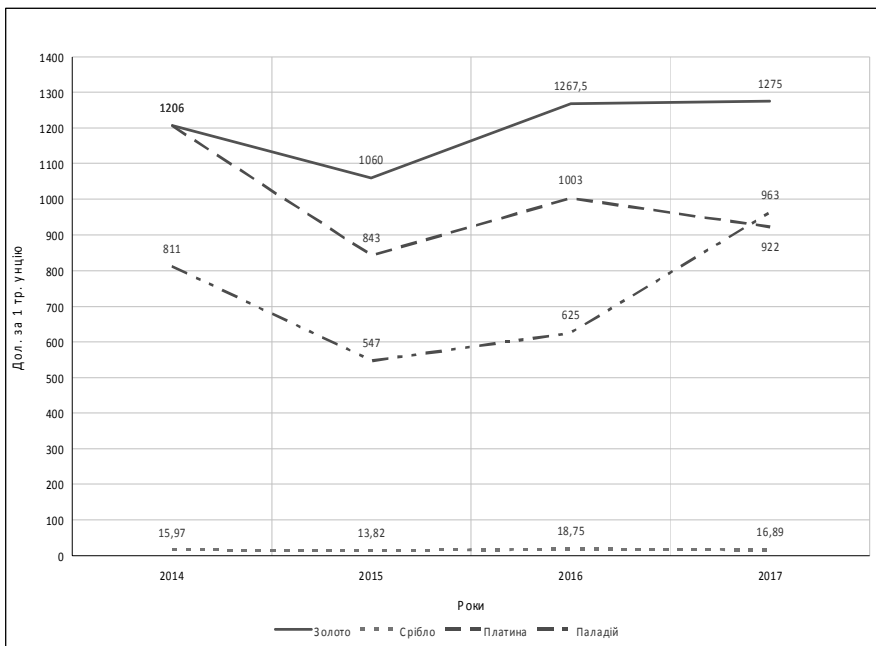

Рис. 2.10. Динаміка світових цін на дорогоцінні метали у 2014-2017 роках

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁷⁷.

Як бачимо, найбільш стабільною виступає ціна на золото, яка, вочевидь, не тенденціонує до здавання позицій, а її падіння, як правило, має

¹⁷⁶ Enhancing the Wealth of Nations: Gold and Sovereign Wealth Funds // World Gold Council. – 27.09.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gold.org/research/gold-and-sovereign-wealth-funds>.

¹⁷⁷ Айзятупова И., Тодоров В. Инвесторы сплавляют золото – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gazeta.ru/business/2014/11/06/6290885.shtml>.

тимчасовий характер, що знову ж таки підтверджує висновок учених про велике значення цього металу у суспільних економічних відносинах міжнародного рівня. Решта дорогоцінних металів відзначаються значними коливаннями цін, і лише ціна на срібло змінюється в обмеженому діапазоні, не демонструючи значних відхилень.

Які ж фактори впливають на формування цінової політики світового ринку дорогоцінних металів? З огляду на їхнє функціональне призначення як засобу для визначення міри вартості товару, інвестиційного активу, страхового фонду грошової системи держави, засобу нагромадження та утворення скарбів, можемо умовно виокремити прямі та опосередковані фактори, які здійснюють найбільший вплив на утворення ціни того чи іншого дорогоцінного металу.

До прямих факторів впливу належать:

- по-перше, промисловий попит як один з каталізаторів зміни вартості того чи іншого дорогоцінного металу. Найбільші споживачі дорогоцінних металів, як правило, це ювелірна галузь, електротехнічна промисловість, хімічне машинобудування, виробництво медичної лабораторної техніки, фото- й кінопромисловість та інші;

- по-друге, економіко-політичне становище провідних країн світу, зокрема, США. Наприклад, у докризовий період 2008 року спостерігалась тенденція до скорочення світових резервів золота, водночас після завершення кризи золоті запаси раптово зросли, повернувши собі лідерство найнадійнішого джерела інвестування на світових фінансових ринках;

- по-третє, геополітичні, фінансово-економічні та соціальні глобалізаційні процеси, які значним чином корелюють приріст цін на дорогоцінні метали у різних країнах залежно від їхнього рівня доходу та обсягів золотих резервів;

- по-четверте, інтерес приватних інвесторів, адже саме інвестиції викликають чи не найвагоміші зміни у ціновій політиці дорогоцінних металів.

З-поміж опосередкованих (непрямих) факторів впливу найзначнішими є:

- по-перше, ціна на нафту, яка відіграє досить значну роль, впливаючи у статистичному значенні на цінові коливання стосовно дорогоцінних металів. Так, згідно з дослідженнями, прямо пропорційно подорожчання нафти на 1 дол. США зростає ціна і золота в середньому на 1,6 дол. США, срібла – на, 0,06 дол. США [63];

- по-друге, коливання курсу долара США;

- по-третє, фондові індекси світових фінансових ринків;

- по-четверте, взаємовплив цін на інші дорогоцінні метали, тобто йдеться про взаємозв'язок між дорогоцінними металами суміжних ринків¹⁷⁸.

Схематично механізм процесу ціноутворення на світовому ринку дорогоцінних металів зображено на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Механізм формування цін на дорогоцінні метали

Джерело: авторська розробка.

Отже, формування цін на дорогоцінні метали є багатофакторним процесом, обумовленим їхньою індикаторною суттю, адже саме співвідношення вартості золота та платини є орієнтиром загального стану світової економіки. І хоча золото є значно популярнішим з-поміж інвесторів і певним чином свідчить про їхні інвестиційні настрої, саме ціни на платину відображають реальні фінансово-економічні процеси. Ціни на срібло і па-

¹⁷⁸ Украинская Биржа Драгоценных Металлов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gold9999.ua>.

ладій характеризуються нееластичністю, та, здебільшого, залежністю від інноваційно-технологічного поступу і потреб різних галузей промисловості.

Слід зазначити, що незважаючи на багатофакторний механізм ціноутворення, міжнародні експерти повсякчас наголошують на високій інвестиційній привабливості дорогоцінних металів порівняно з усіма іншими фінансовими активами. На прикладі золота американські вчені довели ефективність інвестування в цей дорогоцінний метал на протипагу акціям, облігаціям, товарам тощо¹⁷⁹ (рис. 2.12).

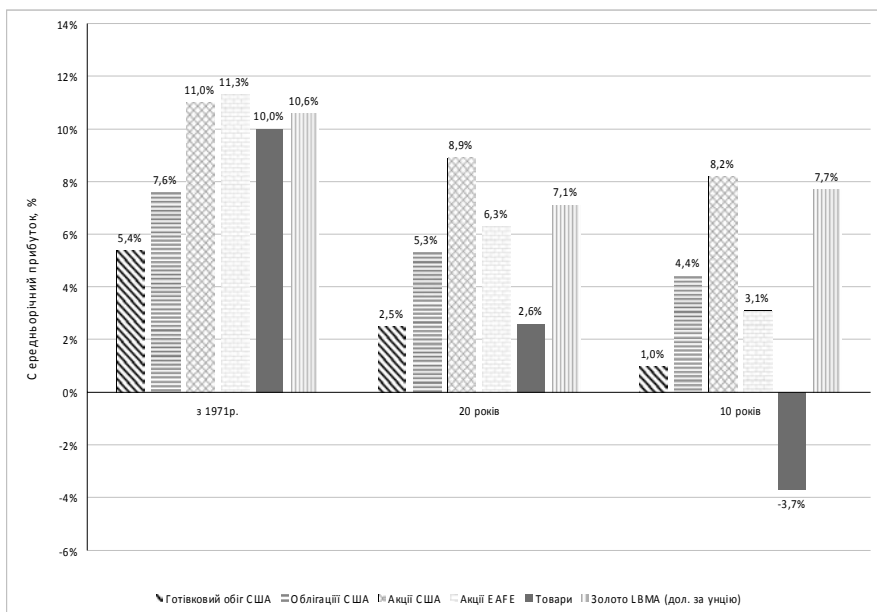

Рис. 2.12. Довгострокова ефективність золота порівняно з іншими фінансовими активами

Джерело: авторська розробка

За висновками експертів, на сьогодні суверенні інвестиційні фонди змушені здійснювати генерування прибутків, хоча у підсумку прибут-

¹⁷⁹ Полозенко Д. В. Операції з дорогоцінними металами та їх роль у формуванні бюджету / Д. В. Полозенко, С. О. Коваленко // Наукові праці НДФІ. – 2006. – № 3. – С. 45-48.

ковість і економія є занадто низькими. З метою запобігання ризикам значна частина інвесторів диверсифікували свій інвестиційний портфель, розпорозуючи його на альтернативні активи для пошуку можливостей зростання та отримання доходів. І лише кілька державних фондів капіталу інвестували в золото. Такий звужений інтерес американських інвесторів фахівці пояснюють помилковістю уявлень про ефективність та ліквідність золота як фінансового активу, а також неправильною фінансовою поведінкою. Проте золото характеризується:

- по-перше, унікальними якостями, здатними задовольнити потреби інвестиційних фондів;
- по-друге, довготривалою траєкторією розвитку ринку з відсутніми навіть короткостроковими ризиками;
- по-третє, найвищою ліквідністю з-поміж усіх інших фінансових активів світу;
- по-четверте, лише частковою залежністю від ціни на нафту;
- по-п'яте, еволюційністю золота, що з часом лише зміцнює багатства націй.

Науковці стверджують, що саме ліквідність дорогоцінних металів загалом надає можливість швидко і без істотних втрат реалізувати їх на ринку, перетворивши вартість металу на готівкові кошти¹⁸⁰. Попри різні дискусії та наукові версії, золото залишається найважливішою частиною резервів будь-якої держави та міжнародних структур. Тривалий час у структурі обсягів сукупних золотих резервів країн світу незмінними є десять країн з найбільшими запасами золота, що загалом становить понад 70% від обсягів золотих резервів усієї решти країн світу¹⁸¹ (табл. 2.11, рис. 2.13).

Як бачимо, найбільшу частку золота в резервних фондах зберігають США, Німеччина, Італія, Франція, Нідерланди. Індія, хоч і займає останнє місце в першій десятці країн світу за обсягами золота, втім, у цій країні нагромаджено найбільші запаси срібла, що пояснюється культурними традиціями цієї країни. За деякими даними, в Індії зосереджено близько трьох мільярдів трійських унцій срібла, а це переважна частина усіх наземних запасів даного дорогоцінного металу.

¹⁸⁰ Айзятуллова И., Тодоров В. Инвесторы сплавляют золото – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gazeta.ru/business/2014/11/06/6290885.shtml>.

¹⁸¹ Рудько Г. І., Литвинюк С. Ф., Ловинюков В. І., Лисенко О. А. Геолого-промислова характеристика золоторудних родовищ України як об'єктів геолого-економічної оцінки // Збірник наукових праць УкрДГРІ. – №4. – 2015. – С. 43-64.

Таблиця 2.11

**Країни світу з найбільшими золотими запасами станом
на жовтень 2017 року**

Місце в рейтингу	Країна	Золотий запас, т	Частка золота в золотовалютних резервах, %
1	США	8133,5	73,8
2	Німеччина	3377,9	67,6
3	Італія	2451,8	67,2
4	Франція	2435,8	61,5
5	Китай	1842,6	2,2
6	Росія	1615,2	15,2
7	Швейцарія	1040	5,6
8	Японія	765,2	2,3
9	Нідерланди	612,5	62,8
10	Індія	557,8	5,7

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁸².

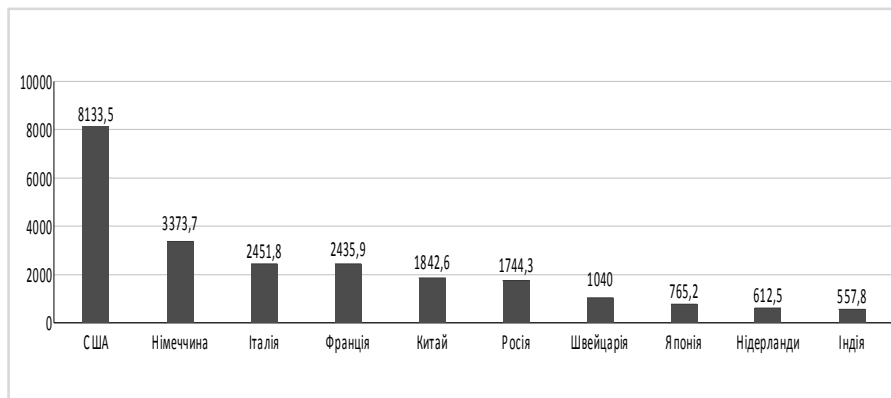

Рис. 2.13. Країни світу з найбільшими запасами золота станом на 2017 рік

Джерело: авторська розробка на основі табл. 3.2

¹⁸² Рудько Г. І., Литвинюк С. Ф., Ловинюков В. І., Лисенко О. А. Геолого-промислова характеристика золоторудних родовищ України як об'єктів геолого-економічної оцінки // Збірник наукових праць УкрДГРІ. – №4. – 2015. – С. 43-64.

Розглянемо динаміку обсягів золотих резервів лідерів світу у період з 2010-го року і до цього часу (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Обсяги сукупних золотовалютних резервів провідних країн світу за період 2010-2017 рр.

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
США	8133,46	8133,46	8133,46	8133,46	8133,46	8133,46	8133,46	8133,46
Німеччина	3406,77	3400,95	3396,29	3391,34	3386,36	3384,2	3380,98	3377,9
Італія	2451,84	2451,84	2451,84	2451,84	2451,84	2451,84	2451,84	2451,84
Франція	2435,41	2435,41	2435,41	2435,41	2435,38	2435,38	2435,63	2435,8
Китай	1054,09	1054,09	1054,09	1054,09	1054,09	1054,09	1762,31	1842,6
Росія	676,03	811,11	895,74	981,62	1040,71	1208,2	1414,5	1615,2
Швейцарія	1040,1	1040,08	1040,07	1040,07	1040,06	1040,06	1040,06	1040,0
Японія	765,22	765,22	765,22	765,22	765,22	765,22	765,22	765,22
Нідерланди	612,45	612,45	612,45	612,45	612,45	612,45	612,45	612,45
Індія	557,75	557,75	557,75	557,75	557,75	557,75	557,75	557,8

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁸³.

Динаміка показує, що найбільш стабільними обсягами золотих резервів упродовж зазначеного часу характеризуються такі країни, як США, Італія, Франція, Швейцарія, Японія, Нідерланди, Індія. Істотний приріст золота спостерігається у Китаї (на 74,8% у 2017 р. порівняно з 2010 р.) та Росії (майже на 139% за останні сім років). Натомість дещо скоротились обсяги запасів золота у Німеччині (на 0,9% у 2017 р. порівняно з 2010 р.).

У сучасних умовах глобалізаційних, трансформаційних процесів, зокрема, у фінансовому секторі, розвиток світового ринку дорогоцінних металів перебуває у стані піднесення. Адже тривалий фінансовий досвід продемонстрував надійність золота та інших дорогоцінних металів як важливого фінансового активу з метою нагромадження, страхування державної грошової системи тощо.

Аналіз світового ринку дорогоцінних металів показав таке:

1. Якщо у 2015 р. спостерігалось здешевлення щонайменше на 14% усіх дорогоцінних металів, то у 2016 р., порівняно з аналогічним

¹⁸³ Рудько Г. І., Литвинюк С. Ф., Ловинюков В. І., Лисенко О. А. Геолого-промислова характеристика золоторудних родовищ України як об'єктів геолого-економічної оцінки // Збірник наукових праць УкрДГРІ. – №4. – 2015. – С. 43-64.

минулорічним періодом, золото і платина подорожчали на 19%, срібло – на 37%, паладій – на 14%. У 2017 р. збереглась тенденція зростання цін на золото та паладій. Срібло і платина знову подешевшали порівняно з минулим роком. Попри різний характер динаміки, усі дорогоцінні метали виступають надійним засобом інфляційного хеджування, особливо в період фінансово-економічних криз, за яких найкраще себе проявляє золото.

2. Дослідження факторів впливу на політику формування цін на дорогоцінні метали на світовому ринку дозволило умовно розділити їх на прямі та непрямі (опосередковані). Визначено, що найбільший вплив на вартість дорогоцінних металів загалом мають такі фактори, як промисловий попит, економіко-політичне та соціальне становище провідних країн світу, геополітична, фінансово-економічна та соціальна глобалізація, інтерес приватних інвесторів (прямі фактори); ціна на нафту, курс долара США, фондові індекси світових фінансових ринків, вартість дорогоцінних металів на суміжних фінансових ринках (непрямі фактори).

3. Дорогоцінні метали виступають своєрідними індикаторами загального стану світової економіки. У цьому контексті важливого значення набуває співвідношення вартості золота та платини. І хоча золото є значно популярнішим серед інвесторів, демонструючи інвестиційні настрої, саме ціни на платину відображають реальні фінансово-економічні процеси. Ціни на срібло та паладій є нееластичними і залежать, як правило, від розвитку інноваційно-технологічної сфери, а також потреб різних галузей промисловості.

4. У результаті обґрунтування інвестиційних переваг дорогоцінних металів, зокрема, золота як найбільш ліквідного фінансового активу, вдалось визначити, що даний фінансовий інструмент характеризується довгостроковою ефективністю з мінімальними інвестиційними ризиками і виступає гарантом багатства кожної нації.

5. Аналіз золотовалютних резервів країн світу підтвердив збереження лідерських позицій низки провідних країн світу. Більшість з них демонструють стабільні показники щодо обсягів золота. Істотний приріст золотих запасів спостерігається в Китаї та Росії, тенденція до незначного скорочення щороку простежується у Німеччині. Україна протягом останніх років демонструє відносну стабільність у даній сфері.

Висновки до розділу 2

Важливою умовою оптимізації механізму державного нагляду у сфері пробірного контролю є синергетична співпраця структурних одиниць на усіх рівнях державного управління.

Першочерговими заходами з удосконалення механізму державного регулювання у системі пробірного нагляду мають стати: оновлення бази стандартів, приведення їх у відповідність із міжнародними та європейськими стандартами; розробка абсолютно нової, адаптованої до сучасних ринкових умов, законодавчої бази з регулювання сфери обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів; посилення ринкового нагляду за якістю ювелірних виробів.

Аналіз ринку показав, що найбільшими експортерами української ювелірної продукції на цей час виступають європейські країни, що свідчить про інтенсифікацію зовнішньоторговельних зв'язків України крізь призму євроінтеграційних прагнень і дає підстави сподіватися на майбутнє розширення багатосторонньої співпраці з європейськими країнами, зокрема, у сфері обігу дорогоцінних металів та ювелірних виробів. Вступ до Конвенції підсилить ці позиції.

Для збільшення обсягів золотовалютних резервів Україні необхідно освоїти родовища золота, розташовані на власній території; впровадити альтернативні фінансово-кредитні інструменти, підкріплені дорогоцінними металами; сприяти розвитку ювелірної промисловості. Це пов'язано зі збереженням тенденції подорожчання дорогоцінних металів в Україні, що має безпосередню залежність від зростання курсу долара США; подорожчанням нафти, яке неминуче вплине на зростання котировань на світових фондових біржах дорогоцінних металів; скороченням Україною обсягів імпорту дорогоцінних металів; зростанням попиту на золото з-поміж фізичних осіб; нестабільним політичним та соціально-економічним становищем у країні.

Аналіз світового ринку дорогоцінних металів показав, що усі дорогоцінні метали виступають надійним засобом інфляційного хеджування, особливо в період фінансово-економічних криз, за яких найкраще себе проявляє золото. Історичний досвід продемонстрував надійність золота та інших дорогоцінних металів як важливого фінансового активу з метою нагромадження, страхування державної грошової системи тощо.

Дослідження факторів впливу на політику формування цін на дорогоцінні метали на світовому ринку дозволило умовно розділити їх на прямі

та непрямі (опосередковані). Визначено, що найбільший вплив на вартість дорогоцінних металів загалом мають такі фактори, як промисловий попит, економіко-політичне та соціальне становище провідних країн світу, геополітична, фінансово-економічна та соціальна глобалізація, інтерес приватних інвесторів (прямі фактори); ціна на нафту, курс долара США, фондові індекси світових фінансових ринків, вартість дорогоцінних металів на суміжних фінансових ринках (непрямі фактори).

Тривалий трансформаційний період національної економіки, а також глобалізаційні процеси суттєво впливають на ринок дорогоцінних металів, який потребує пильної уваги з боку Уряду, оскільки йдеться про стратегічно важливий для держави аспект – стабільність її страхового фонду. У цьому контексті важливо опиратись на світовий досвід провідних країн світу, а також країн, які зуміли подолати кризові періоди і, зокрема, накопичити достатній потенціал золота та інших дорогоцінних металів.

РОЗДІЛ 3

ІННОВАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КАЗЕННИХ ПІДПРИЄМСТВ ПРОБІРНОГО КОНТРОЛЮВ УКРАЇНИ

3.1. Функції казенних підприємств пробірного контролю у сфері операцій з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням

Пробірний нагляд належить до важливих напрямів державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а також напівдорогоцінного каміння. Практична його реалізація здійснюється через відповідне інституційне забезпечення, яке формують профільні державні структури, а також суб'єкти господарювання, на які державою покладено конкретні функції. Вивчення особливостей діяльності казенних підприємств пробірного контролю залишається актуальним з огляду на чергові реформи в системі його інституційного забезпечення та необхідності контролю монополістичних процесів на ринку ювелірних виробів.

Державний пробірний нагляд за змістом є системою організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, а також на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння¹⁸⁴. З цього визначення випливає, що державний пробірний нагляд охоплює різні напрями, які ви-

¹⁸⁴ Про державний пробірний нагляд : декрет Кабінету Міністрів України від 17.05.1993 № 53-93. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/53-93>.

магають залучення окремих структур із метою делегування їм частини відповідних повноважень. Одним із видів таких структур є казенні підприємства пробірного контролю. Для розуміння особливості їхньої діяльності в Україні насамперед визначимо загальний зміст даного поняття.

Казенне підприємство має всі ознаки юридичної особи й загальні чинники підприємств, але є певним видом державного підприємства, оскільки має специфічні риси та особливості щодо утворення і діяльності¹⁸⁵.

Згідно з Господарським кодексом України (ст. 73) казенне підприємство входить до групи державних унітарних підприємств, які не можуть бути приватизовані та, що важливо, визнані банкрутами (ст. 209). Основою їхньої діяльності є державні контракти і договори, базові правові положення щодо неї визначено у статтях 76-77 Господарського кодексу України. Кодекс регламентує, що казенні підприємства створюються в галузях економіки, в яких: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним (понад 50 %) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважним більш як 50 %) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за умовами й характером потреб, що ним задовольняються, здебільшого не може бути рентабельним¹⁸⁶.

Фактично всім критеріям (меншою мірою останньому) відповідає специфіка діяльності казенних підприємств пробірного контролю (КППК).

У сучасному вигляді вони були утворені у 2000 р., разом із Державною пробірною службою України, після ліквідації регіональних державних інспекцій пробірного контролю. Результатом цього було заснування Центрального¹⁸⁷, Східного¹⁸⁸, Західного¹⁸⁹ і Південного¹⁹⁰ казенних

¹⁸⁵ Машковська Л. Казенне підприємство: поняття, ознаки й правова природа. – *Юридична Україна*. – 2014. – № 2. – С. 57-63.

¹⁸⁶ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page4>.

¹⁸⁷ Центральне казенне підприємство пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ckppk.com.ua/index.php?option=com_content&view=featured&Itemid=101

¹⁸⁸ Східне казенне підприємство пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.skppk.kh.ua/posl.html>

¹⁸⁹ Західне казенне підприємство пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

¹⁹⁰ Південне казенне підприємство пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pkppk.vv.si>.

підприємств пробірного контролю. Згодом були відкриті Кримське, Дніпропетровське^{191, 192} казенні підприємства пробірного контролю, відділення пробірного контролю Донецького казенного підприємства пробірного контролю у містах Краматорську та Луганську, відділення пробірного контролю Дніпропетровського казенного підприємства пробірного контролю в м. Запоріжжі, відділення пробірного контролю Західного казенного підприємства пробірного контролю у м. Хмельницькому, відділення пробірного контролю Центрального казенного підприємства пробірного контролю у містах Черкасах та Вінниці (рис. 3.1).

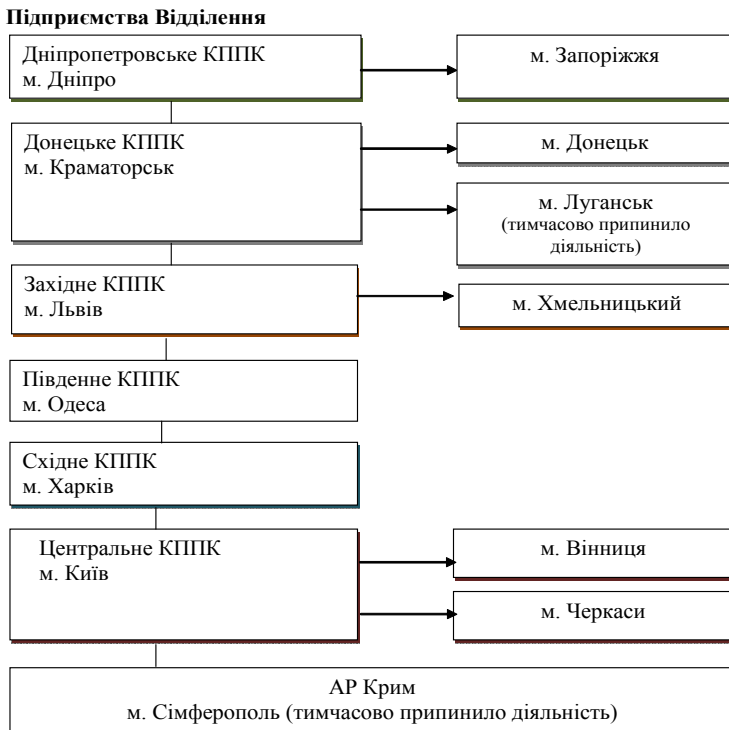

Рис. 3.1. Система казенних підприємств пробірного контролю в Україні*

* під час бойових дій на Сході України та окупації Криму Донецьке казенне підприємство пробірного контролю перенесено у м. Краматорськ, а Луганське відділення та Кримське казенне підприємство тимчасово призупинили діяльність.

Джерело: авторська розробка відповідно до даних¹⁹³

Регіональні казенні підприємства пробірною контролю мають право з дозволу Міністерства фінансів України самостійно утворювати й ліквідувати відділення та інші відокремлені підрозділи, які, варто зауважити, не мають статусу юридичної особи. З рисунку бачимо, що в структурі деяких регіональних казенних підприємств пробірною контролю функціонують відділення – з огляду на підвищене навантаження з виконання покладених на ці структури зобов'язань, у тому числі через високу густоту населення окремих територій.

Щоб зрозуміти функціональне значення казенних підприємств пробірною контролю в Україні, слід розглянути напрями їхньої діяльності. Вони затверджуються у статутних документах конкретно для кожного регіонального підприємства. Також у цих документах формулюється основна мета діяльності – ефективне використання в процесі господарювання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів з метою виконання виробничих завдань у сфері державного пробірною контролю, досягнення економічних, соціальних, інших результатів та отримання прибутку. Це підтверджує комерційну спрямованість діяльності казенних підприємств та поширює їхню функціональність з економічної на соціальну сферу.

Згідно зі статутними положеннями казенні підприємства пробірною контролю зобов'язані формувати й публікувати звіт про результати діяльності за рік. Орієнтуючись на звітні документи казенних підприємств пробірною контролю, можна визначити напрями їхньої діяльності (табл. 3.1).

У своїй діяльності казенні підприємства пробірною контролю, як і інші суб'єкти бізнесу, мають самостійний баланс, розрахунковий рахунок тощо. Окрім вказаних напрямів роботи особливістю діяльності такого типу підприємств є зобов'язання схоронності цінностей, які проходять експертизу, клеймування тощо, під цілодобовою охороною.

З 2008 р. казенні підприємства пробірною контролю були виведені з прямої підпорядкованості Державній пробірній службі України, що діяла на той час, та стали підконтрольними Міністерству фінансів України.

¹⁹¹ Дніпропетровське казенне підприємство пробірною контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnkppk.dp.ua/index.html>

¹⁹² Самое молодое предприятие пробирного контроля // Вісник ювеліра України. – № 6. – 2007. – С. 14-15.

¹⁹³ Міністерство фінансів України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua>.

Таблиця 3.1

Зміст діяльності казенних підприємств пробірного контролю в Україні

№ з/п	Параметр	Характеристика
1	Об'єкт	Дорогоцінні метали, вироби з них (ювелірні, побутові) та матеріали, що містять дорогоцінні метали; дорогоцінне каміння, вироби з них (ювелірні, побутові) та матеріали, що містять дорогоцінне каміння
2	Принципи	Законність (у тому числі державні стандарти), підзвітність (Міністерству фінансів України), звітність і публічність (щорічне опублікування звітів, офіційні веб-сторінки), прибутковість
3	Напрями діяльності	Перевірка якості для встановлення відповідності державним стандартам; проведення випробувань, контрольних (арбітражних) аналізів матеріалів, проведення технічної експертизи; клеймування ювелірних та побутових виробів, виготовлених суб'єктами господарювання в Україні; клеймування ювелірних та побутових виробів, які ввозяться на територію України юридичними і фізичними особами з метою їх реалізації (крім ввезених для власних потреб); клеймування ювелірних та побутових виробів за заявками юридичних і фізичних осіб; оцінка та експертиза вставок з дорогоцінного каміння; виготовлення і реалізація стандартних пробірних реактивів, впровадження нових експертних технологій для проведення випробувань, аналізів та клеймування; інша діяльність, спрямована на забезпечення виконання завдань, покладених на підприємство

Джерело: авторська розробка

У 2014 році через поточні організаційні реформи та у зв'язку з покладенням функцій пробірного контролю в Україні на Міністерство фінансів України, Державну службу з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів та Державну фіскальну службу України деякі поточні питання діяльності казенних підприємств пробірного контролю потребують конкретного вирішення. Як стверджують фахівці, між Міністерством фінансів України і Державною фіскальною службою України відбу-

ваються дискусії, зокрема, щодо форми звітності казенних підприємств, які здійснюють державний пробірний контроль за якістю виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та провадять їх клеймування державним пробірним клеймом на госпрозрахункових засадах. Часто піднімається питання щодо необхідності громадськості впливати на формування тарифів на послуги з клеймування¹⁹⁴. Окрім того, постають питання щодо підпорядкованості казенних підприємств, адже функція управління державними установами (казенними підприємствами) пробірного контролю, на думку окремих фахівців, не може поєднуватися з функціями державного ринкового нагляду, проведення контрольних та арбітражних аналізів дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них – це суперечить принципу неприпустимості поєднання в одному органі повноважень органу ринкового нагляду та органу з оцінки відповідності, встановленому законодавством (Закон України "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції" від 02.12.2010 № 2735-VI)¹⁹⁵.

Потребує також вирішення питання регулярної участі України у міжнародних інституціях, зокрема в Міжнародній асоціації пробірних служб (IAAO) та приєднання до Конвенції з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Ще у 2005 р. нашою державою було отримано від Міністерства закордонних справ Королівства Швеція офіційне запрошення на приєднання до Віденської Конвенції з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Державною пробірною службою України як попередньо діючим центральним органом виконавчої влади, який реалізовував державну політику у сфері державного пробірного контролю, протягом понад 10 років не вжито належних заходів щодо приєднання до зазначеної Конвенції, що сьогодні значно гальмує реалізацію експортного потенціалу вітчизняних виготовлювачів ювелірних виробів¹⁹⁶.

Разом з тим, незважаючи на те, що організація пробірного контролю перебуває у стані реорганізації, Міністерством фінансів України

¹⁹⁴ У Державній пробірній службі відбувся "круглий стіл" з питань реформи системи пробірного контролю (26.08.2014) // Інформаційний портал Союзу Ювелірів України. URL: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=609&lang=ru>.

¹⁹⁵ Закон України "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції" від 02.12.2010 № 735-VI).

¹⁹⁶ У Державній пробірній службі відбувся "круглий стіл" з питань реформи системи пробірного контролю (26.08.2014) // Інформаційний портал Союзу Ювелірів України. URL: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=609&lang=ru>.

здійснюються кроки для ефективної діяльності казенних підприємств з метою виконання виробничих завдань у сфері державного пробірного контролю та досягнення соціально-економічних результатів¹⁹⁷. Так, у 2017 р. з метою вдосконалення національної системи стандартизації у сфері дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння було утворено технічний комітет стандартизації ТК186 "Ювелірна промисловість" та уповноважено Центральне казенне підприємство пробірного контролю здійснювати функції секретаріату. Крім того, на виконання внутрішньодержавних процедур, необхідних для приєднання до Конвенції з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Convention on the Control and Marking of Articles of Precious Metals)¹⁹⁸ та отримання Спільного пробірного клейма (ССМ), Міністерством фінансів розроблено проекти законів України "Про приєднання України до Конвенції з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів" та "Про внесення змін до Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" і надіслано до Міністерства закордонних справ України для направлення на розгляд Президентові України і для подальшого подання до Верховної Ради України.

3.2. Аналіз діяльності казенних підприємств пробірного контролю

Казенні підприємства є одним із видів суб'єктів господарювання, для яких притаманний ряд ознак некомерційних суб'єктів господарської діяльності та які створюються відповідно до спеціально встановленого порядку з дозволу відповідного державного органу, а також мають певні відмінності щодо провадження діяльності та збуту готової продукції/по-

¹⁹⁷ Ivanyshyna G. S. Main roads of efficient development national sector of broad supervision / G.Ivanishina // Science and education: trends and prospects: Collection of scientific articles. – Ascona Publishing, New York, United States of America, 2018. – P. 48-53.

¹⁹⁸ Конвенція з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_397 Конвенція з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Австрія, Фінляндія, Норвегія [...] : Конвенція, Вимоги, Міжнародний документ від 15.11.1972 року : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_397

слуг. Чинним законодавством регламентується порядок заснування казенних підприємств та закріплюється мета і вид його господарської діяльності. Виникнення такого виду підприємств обумовлено рядом економічних та соціальних особливостей і функцій, які вони виконують в системі національної економіки, а саме функцій надання послуг, які реалізуються з метою задоволення суспільних потреб. З огляду на це, аналіз господарської діяльності казенного підприємства як одного з суб'єктів господарювання є актуальним завданням сучасності.

Як свідчить практика, у сфері господарської діяльності підприємств різних видів та форм власності кожному з них притаманні певні економічні та соціальні особливості їх функціонування в національній системі економіки. В умовах сучасної світової посткризової економіки ринковий механізм неспроможний самостійно вирішувати ряд соціальних проблем, які стоять перед суспільством, що обумовило втручання держави у процеси формування ринку та задоволення потреб споживачів. Держава, посиливши свою роль в процесі регулювання економіки, встановлює не тільки жорсткі чи регулятивні механізми, а й застосовує інші методи прямого впливу. Державні органи прагнуть створення гнучкої та економічно обґрунтованої системи державного підприємництва, яка повинна повною мірою відповідати міжнародним нормативам розбудови ринкової економіки та регулювання ефективних ринкових механізмів всередині держави.

Процес ринкової трансформації національної економіки свідчить про те, що держава здатна приймати довгострокові, стратегічні рішення в умовах економічної нестабільності. Зарубіжний досвід переконливо доводить високу ефективність управління державним сектором лише за умов виконання державою своїх функцій та оптимального управління державними підприємствами¹⁹⁹. Становлення та подальший розвиток національної економіки здійснюватиметься на основі впровадження Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", яка визначає мету, вектори руху, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов. Стратегія передбачає в рамках чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави, однією з яких є реформа управління державною власністю²⁰⁰.

¹⁹⁹ Петришина Н. В. Державні підприємства України: проблеми функціонування та шляхи їх вирішення / Н. В. Петришина // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2015. – Вип. 30. – С. 73-79.

²⁰⁰ Там же.

Важлива місія відведа і Міністерству фінансів України, яке відіграє головну роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку. Зокрема, у Стратегічному плані діяльності Міністерства фінансів України на 2018-2021 роки, чітко визначена місія Мінфіну у державотворчому процесі.

Стаття 63 Господарського кодексу України визначає види та організаційні форми підприємств, що можуть діяти в Україні залежно від декількох критеріїв. Так, залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів²⁰¹:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності). Отже, державними підприємствами відповідно до Господарського кодексу України є підприємства, що діють на основі державної власності.

Підприємства продукують, зазвичай, суспільно необхідну продукцію: існує потреба в продукції та послугах, виробництво яких з тих чи інших причин не може бути забезпечено приватним сектором чи довірено йому. Приватні підприємства первинно підпорядковані завданню повністю отримання прибутку і за своєю сутністю не можуть бути безпосередньо орієнтованими на суспільні інтереси. Суспільна потреба приватного підприємця цікавить лише остільки, оскільки її задоволення приносить прибуток. Саме це і визначає необхідність функціонування державних та муніципальних підприємств, їх кількість, сферу функціонування та обсяги виробництва²⁰². Враховуючи різноманітність державних інституцій

²⁰¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-ІУ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 19-20. – Ст. 144.

²⁰² Тюленева Ю. В. Особливості функціонування казенних підприємств України / Ю. В. Тюленева // Економічний вісник НТУУ "КПІ" : збірник наукових праць. – 2012. – № 9. – С. 208-213.

та необхідність виокремлення державних підприємств, Г. Я. Аніловська вказує на такі головні ознаки останніх²⁰³:

1. По-перше, це базування на державній власності – повне чи часткове. У першому випадку держава виступає єдиним постачальником капіталу. В другому – це змішані підприємства, в яких державний і приватний капітали співпрацюють у реалізації комерційних проєктів, але за умови, якщо частка першого є домінуючою і держава має можливість здійснювати стратегічне управління підприємством. Державними вважаються ті підприємства, в управлінні якими ключові посади займають урядовці, що виступають від імені держави-власника. До речі, за рекомендаціями ОЕСР, до державних слід зараховувати підприємства, в яких державні органи володіють більшою часткою капіталу (понад 50%), або ті, які ними контролюються, зокрема шляхом призначення державних чиновників. Останні покликані забезпечити державний інтерес, використання підприємств з метою регулювання економіки, досягнення певних макроекономічних завдань.

2. По-друге, це налаштованість на реалізацію певних суспільних цілей. На відміну від приватних, що переслідують власні (часто суто егоїстичні) інтереси, державні підприємства зорієнтовані на забезпечення суспільних благ, громадської користі. Крім того, якщо перші "запрограмовані" на забезпечення зростання індивідуального капіталу, то другі – сукупного капіталу суспільства. Це передбачає, що їх функціонування не обов'язково мусить бути високоприбутковим. Реалізація суспільної користі може супроводжуватися обмеженою дохідністю, а в окремих випадках – і збитковістю діяльності. По-третє, це функціонування на засадах підприємництва. Воно означає, що суспільне благо досягається в підприємницькій формі: створені продукти набувають характеру товару і реалізуються через ринок, а діяльність виробників здійснюється на комерційних засадах.

Науковець Ю. Тюленева зазначає, що державне комерційне підприємство може бути створене у будь-якій галузі економіки з метою отримання прибутку, а казенні підприємства з метою реалізації державної політики – лише в галузях народного господарства, в яких²⁰⁴:

²⁰³ Аніловська Г. Я. Державний фактор трансформаційних перетворень в економіках перехідного типу / Г. Я. Аніловська ; Укоопспілка. – Л., 2002. – 323 с.

²⁰⁴ Тюленева Ю. В. Особливості функціонування казенних підприємств України / Ю. В. Тюленева // Економічний вісник НТУУ "КПІ" : збірник наукових праць. – 2012. – № 9. – С. 208-213.

- законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;
- основним (понад п'ятдесят відсотків) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;
- за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;
- переважаючим (понад п'ятдесят відсотків) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним.

Авторка також зауважує на тому, що державні підприємства можуть перетворитися на казенні підприємства. Рішення про перетворення державного підприємства на казенне приймається за наявності однієї з таких умов²⁰⁵:

- підприємство провадить виробничу або іншу діяльність, яка відповідно до законодавства може здійснюватись тільки державним підприємством;
- головним споживачем продукції підприємства (більше ніж 50 %) є держава;
- підприємство є суб'єктом природних монополій.

Як відомо, для казенного підприємства характерним є ряд загальних ознак, які зазвичай відносять до підприємств, як юридичних осіб. Досліджуваний вид підприємств є ланкою господарського комплексу та регулюється господарським, податковим, земельним, бюджетним, адміністративним та кримінальним законодавством України.

Будь-яке підприємство, у тому числі й казенне, має права юридичної особи. Воно, якщо законом не встановлене інше, діє на основі статуту, має відособлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення й інші відокремлені підрозділи, самостійно визначати чисельність працівників і штатний розпис, зобов'язано вести податковий і бухгалтерський облік, здавати звітність в установленому порядку²⁰⁶.

²⁰⁵ Тюленева Ю. В. Особливості функціонування казенних підприємств України / Ю. В. Тюленева // Економічний вісник НТУУ "КПІ" : збірник наукових праць. – 2012. – № 9. – С. 208-213.

²⁰⁶ Машковська Л. Казенне підприємство: поняття, ознаки й права природа / Л. Машковська // Юридична Україна. – 2014. – № 2. – С. 57-63.

Майно підприємства складають виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Також у його Статуті зазначений невичерпний перелік джерел формування майна казенного підприємства, серед яких зазначені: майно, передане йому органом управління; доходи, одержані від реалізації продукції, а також від інших видів господарської діяльності; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення та дотації з бюджетів та інші джерела, не заборонені законодавством України. При цьому частина прибутку казенного підприємства підлягає відрахуванню до загального фонду державного бюджету²⁰⁷.

В обороті казенні підприємства виступають не від свого імені, а від імені держави або тієї її частини, у веденні якої вони знаходяться (земля, адміністрація, община, громада). Всяке майно, виокремлене державою для діяльності таких підприємств, може бути використане за розпорядженням компетентних органів для будь-яких інших цілей, безпосередньо не пов'язаних з діяльністю даного підприємства. Наприклад, особливості функціонування державних підприємств Франції залежать від питомої ваги соціальних функцій в їх діяльності. Комерційні функції у зв'язку з цим пригнічуються соціальними і як би відступають на запасні позиції. Залежно від обсягу соціальних функцій знаходиться і об'єм їх господарської самостійності. Чим більший обсяг соціальних функцій здійснюють державні підприємства, тим менше юридичних прав у сфері господарської самостійності надає їм держава²⁰⁸.

Держава гарантує захист майнових прав підприємства. Вилучення державою у підприємства майна, яке ним використовується, здійснюється лише у випадках і порядку, передбачених законом. Також постановою Кабінету Міністрів України від 29.02.2012 № 161 затверджений Порядок, який визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою "Поповнення статутних фондів казенних підприємств для забезпечення їх діяльності", який діє у разі, коли

²⁰⁷ Про норматив і порядок відрахування до загального фонду Державного бюджету України частини прибутку (доходу) державними некорпоративними та корпоративними казенними підприємствами та їх об'єднаннями : постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 79.

²⁰⁸ Грудницькая С. Н. Опыт регулирования хозяйственной правосубъектности государственных предприятий в западных странах / С. Н. Грудницькая // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 201-213.

бюджетні кошти спрямовуються на поповнення статутних фондів казенних підприємств для виконання зобов'язань, які несе держава в особі органу, до сфери управління якого належать такі підприємства, на підставі прийнятих судом рішень про стягнення боргу²⁰⁹.

У контексті даного дослідження актуальним завданням визначено необхідність проведення аналізу господарської діяльності казенних підприємств пробірного контролю у системі національної економіки. Під пробірним контролем розуміємо систему заходів організаційно-технічного та правового характеру, що спрямована на здійснення державного контролю у сфері видобування, виробництва, використання, обігу, обліку та зберігання дорогоцінних металів і коштовного каміння та виробів із них, а також на виконання операцій з даними об'єктами із дотриманням загальнодержавних та світових стандартів. Значення казенних підприємств пробірного контролю для розвитку національної економіки полягає в тому, що такий контроль є важливим напрямом державної політики у сфері функціонування ювелірного ринку, ефективна реалізація якої обумовлює комерційний ефект від раціонального використання матеріального, фінансового та трудового потенціалів даного ринку, задоволення потреб споживачів та досягнення інших соціально-економічних цілей. При цьому, дотримання міжнародних стандартів якості дозволяє вітчизняним казенним підприємствам пробірного контролю здійснювати внесок у розвиток державної зовнішньоекономічної діяльності шляхом створення сприятливих умов для налагодження співпраці з іноземними партнерами та залучення іноземних інвестицій у розвиток національної економіки. Результати проведених розрахунків представлено нижче. Зокрема, у табл. 3.2 наведено аналіз штатного складу казенних підприємств пробірного контролю України.

Як бачимо, на таких підприємствах, як Донецьке КППК, Західне КППК та Південне КППК кількість штатних працівників за останніх три роки не змінилася. При цьому, за даний період зменшилася кількість працівників на Східному КППК (на 4 особи), тоді як на інших їх кількість зросла: на 3 особи на Дніпропетровському КППА та на 5 осіб на Центральному КППК. Такі зміни безумовно вплинули на динаміку доходів та витрат казенних підприємств пробірного контролю України у 2016-2018 рр. (див. табл. 3.3).

²⁰⁹ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для поповнення статутних фондів казенних підприємств для забезпечення їх діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.2012 // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 57.

Таблиця 3.2

Чисельність працівників казенних підприємств пробірного контролю України у 2016-2018 рр.

Назва показника	Рік			Абсолютне відхилення 2018 від 2016
	2016	2017	2018	
Дніпропетровське КППК				
Середня кількість працівників	39	39	42	3
Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень)	8563,5	9280,1	10997,8	2434,3
Донецьке КППК				
Середня кількість працівників	18	17	18	0
Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень)	6733	8927	9285	2552
Західне КППК				
Середня кількість працівників	22	21	22	0
Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень)	4217,25	5707,5	5598	1380,75
Південне КППК				
Середня кількість працівників	12	12	12	0
Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень)	5226	6048	7366	2140
Східне КППК				
Середня кількість працівників	61	58	57	-4
Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень)	7105	9035	10750	3645
Центральне КППК				
Середня кількість працівників	91	89	96	5
Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень)	8486	9674	11065,1	2579,1

Джерело: розраховано за даними підприємств^{210, 211, 212, 213, 214, 215}

²¹⁰ Дніпропетровське КППК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dnkppk.dp.ua>.

²¹¹ Східне КППК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/2251060>.

²¹² Донецьке КППК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dkppk.dn.ua/>

²¹³ Західне КППК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/31073739>.

²¹⁴ Південне КППК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/2251054>.

²¹⁵ Центральне КППК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/21661728>.

Таблиця 3.3

**Аналіз динаміки доходів та витрат казенних підприємств
пробірного контролю України у 2016-2018 рр., тис. гривень**

Назва показника	Рік			Абсолютне відхилення 2018 від 2016
	2016	2017	2018	
Дніпропетровське КППК				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	12279	13877	15183,9	2904,9
Усього виплат на користь держави	9701,3	11264	11230,3	1529
Донецьке КППК				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2822	3586,9	4051	1229
Усього виплат на користь держави	3221	3640,6	3966,2	745,2
Західне КППК				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2883	3065	3139	256
Усього виплат на користь держави	1907	1821	1773	-134
Південне КППК				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1084,7	1224,9	1801,1	716,4
Усього виплат на користь держави	1141,1	1048,2	741	-400,1
Східне КППК				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	12209,6	12586,6	13281,5	1071,9
Усього виплат на користь держави	8901,2	9272,7	9440	538,8
Центральне КППК				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	21771	22895	23537	1766
Усього виплат на користь держави	12714,1	15014,7	14574,3	1860,2

Джерело: розраховано авторами

За даними проведених розрахунків можемо зробити висновок, що протягом аналізованого періоду усі досліджувані підприємства покращили показник чистого доходу. Так, найкращий результат спостерігається на Дніпропетровському КППК (підвищення показника на 2904,9 тис. грн. за останніх 3 роки) та Центральному КППК (підвищення показника на 1766,0 тис. грн. за останніх 3 роки). При цьому, двом підприємствам

вдалося зменшити обсяг витрат, серед них Південне КППК (на 400,1 тис. грн.) та Західне КППК (на 134,0 тис. грн.). Що стосується чистого фінансового результату, то його динаміка наведена на рис. 3.3.

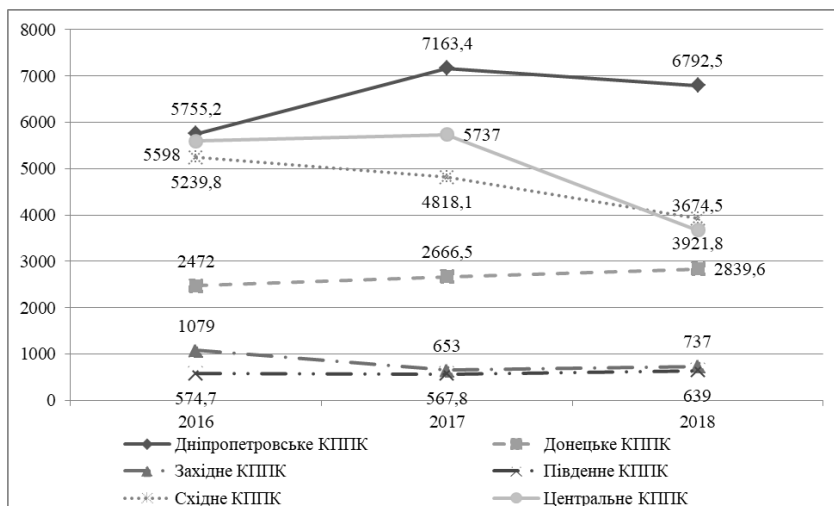

Рис. 3.3. Динаміка чистого прибутку казенних підприємств пробірної контролю України у 2016-2018 рр., тис. гривень

Джерело: розраховано авторами

Можемо помітити, що найбільший обсяг чистого доходу характерний для Дніпропетровського КППК, тоді як найменший прибуток отримує Південне КППК. Варто зауважити, що на трьох підприємствах (Дніпропетровське КППК, Центральне КППК, Східне КППК) спостерігається негативна тенденція даного показника порівняно з попередніми періодами, тоді як для інших характерне стабільне становище, без особливих позитивних змін. Аналіз динаміки рентабельності казенних підприємств пробірної контролю України у 2016-2018 рр. здійснено у табл. 3.4.

З наведених даних чітко видно, що протягом аналізованого періоду рівень рентабельності зменшився на усіх підприємствах. Так, найбільшої уваги потребують такі підприємства, як Південне КППК та Донецьке КППК. Незначне погіршення ситуації спостерігається лише на Дніпропетровському КППК. Розподіл казенних підприємств пробірної контролю України за рівнем рентабельності наведено на рис. 3.4.

Таблиця 3.4

**Аналіз динаміки рентабельності казенних підприємств
пробірного контролю України у 2016-2018 рр.**

Назва показника	Рік			Абсолютне відхилення 2018 від 2016
	2016	2017	2018	
Дніпропетровське КППК	46,9	51,6	44,7	-2,2
Донецьке КППК	87,6	47,3	70,4	-17,2
Західне КППК	37,43	21,31	23,48	-13,95
Південне КППК	53	46,4	35,5	-17,5
Східне КППК	42,9	38,3	29,5	-13,4
Центральне КППК	25,7	25	15,6	-10,1

Джерело: розраховано авторами

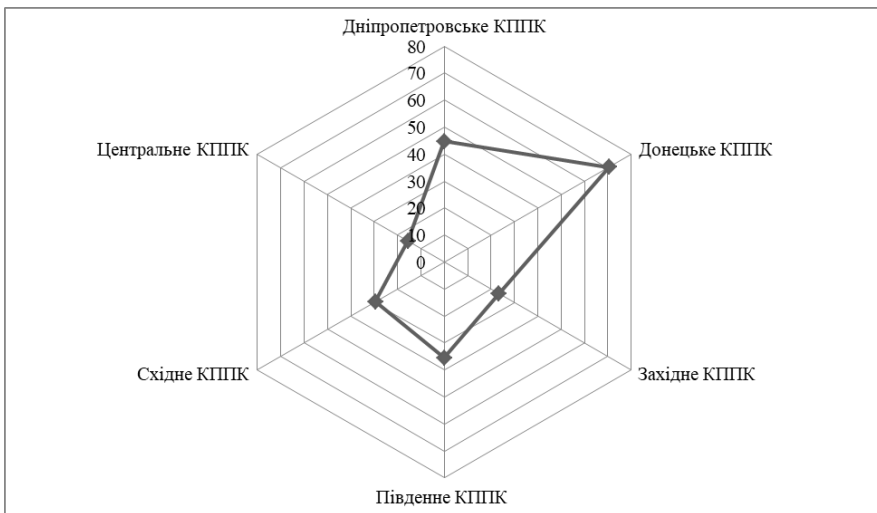

Рис. 3.4. Розподіл казенних підприємств пробірного контролю України за рівнем рентабельності (станом на 31.12.2018)

Джерело: авторська розробка

Здійснивши аналіз господарської діяльності казенних підприємств пробірного контролю, можемо зробити висновок, що існування казенних підприємств пробірного контролю в інституціональному середовищі сучасної ринкової економіки обумовлюється як необхідністю подальшого

суспільного розвитку, так і рядом альтернативних можливостей використання загальноекономічного потенціалу країни. Втім, як свідчить практика, попри ряд здійснених спроб реформувати управлінську систему країни загалом, в Україні ще не створено дієвої системи в частині управління казенними підприємствами пробірного контролю.

З огляду на це, існують проблеми їх функціонування, які потребують здійснення певних кроків для їх усунення. Значимість проведеного дослідження полягає у формуванні практичних рекомендацій для оптимізації господарської діяльності казенних підприємств пробірного контролю, визначення їх ефективності та ролі у наповненні бюджету.

3.3. Оцінювання казенних підприємств пробірного контролю у системі національної економіки

Соціально-економічні та політичні трансформаційні процеси в українському суспільстві, які охопили найрізноманітніші сфери суспільного буття як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях, на цей час характеризуються, здебільшого, малоєфективними законодавчими ініціативами.

Сфера обігу дорогоцінних металів, як одна з найбільш конкурентоспроможних і перспективних в Україні, потребує більш зваженої економічної політики з боку держави, яка сприяла б максимальному розвитку ювелірної галузі. Слушна думка А. Штангрета про те, що "вирішення проблем, які гальмують розвиток ринку ювелірної продукції, потребує узагальнення та систематизації інформації для розроблення й реалізації заходів щодо вдосконалення державного регулювання і формування системи захисту на кожному підприємстві ювелірної промисловості"²¹⁶.

На думку учасників ринку дорогоцінних металів і каміння та виробів з них, в результаті, в першу чергу, нерівномірного податкового навантаження на суб'єктів господарювання, яке виникло після прийняття Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи" в кінці 2014 р., необхідно вжити рішучих кроків для більш ефективного розвитку національної ювелірної галузі.

²¹⁶ Штангрет А.М., Караїм М.М. Український ринок ювелірної продукції: сучасний стан та загрози [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-22-2018/30-vipusk-22-kviten-2018-r/3966-shtangret-a-m-karajim-m-m-ukrajinskij-rinok-yuvelimoji-produktsiji-suchasnij-stan-ta-zagrozi>.

На думку науковців, функціональне навантаження існуючих нормативно-правових актів, їхня регуляторна дія часто потребують узгодженості напрямів і засобів державного регулювання у сфері пробірного нагляду. Особливо помітними є сумнівні нововведення в політиці оподаткування, митного оформлення та боротьби з "тіньовою" реалізацією ювелірних виробів²¹⁷.

Надто ліберальна політика контролю пробірної сфери та не завжди ефективне державне регулювання ювелірним ринком, паліативна фіскально-податкова політика у сфері обігу дорогоцінних металів призвели до істотного скорочення товарообігу²¹⁸.

З огляду на істотні зміни у сфері обігу дорогоцінних металів в Україні упродовж 2015-2017 рр., які відбулись внаслідок дії Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи", вважаємо доцільним і актуальним дослідити основні аспекти процесу врегулювання 10-відсоткового пенсійного збору.

В українській економічній літературі з'являються поодинокі праці, присвячені, зокрема, питанню державного регулювання системи пробірний нагляду та правовому забезпеченню сфери обігу дорогоцінних металів. Разом з тим, вважаємо доцільним провести дослідження наслідків від запровадження зазначеного збору, яке б містило практичні рекомендації.

Слід зауважити, що вступивши у фазу активного функціонування у 90-х роках минулого століття, порівняно з розвиненими країнами світу ринок дорогоцінних металів України все ще перебуває на етапі становлення й характеризується певною кількістю вагомих деструктивних чинників. Зокрема, фахівці зазначають про різкий спад обсягів видобутку та виробництва дорогоцінних металів внаслідок трансформаційних процесів, пов'язаних зі зміною механізмів регулювання, зменшення попиту на ювелірну продукцію вітчизняних виробників внаслідок зuboжіння населення,

²¹⁷ Семенюк К. М. Державне регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / К. М. Семенюк; Нац. академія держ. управл. при Президентові У-ни. Харків, регіон. інст-т держ. управл. – Х., 2015. – 22 с.

²¹⁸ Закон України від 28 грудня 2014 р. "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

зростання частки тіньового сектору на ринку дорогоцінних металів, а також відсутність державної підтримки для суб'єктів господарювання зазначеної сфери^{219, 220}. За такої ситуації необхідною є оптимізація моделі податкового забезпечення сфери обігу дорогоцінних металів, яка б сприяла розвитку ювелірної галузі, адже існує податкове навантаження на цей час спричиняє виникнення негативних тенденцій у сфері обігу дорогоцінних металів. Відповідно до Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи", з 1 січня 2015 р. в Україні введено новий збір на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування для фізичних осіб та суб'єктів господарювання, які подають до казенних підприємств пробірний контроль ювелірні та побутові вироби з дорогоцінних металів (золота, срібла, платини та паладію) на клеймування державним пробірним клеймом, у розмірі 10% від вартості основного дорогоцінного металу, з якого виготовлений ювелірний чи побутовий виріб, за цінами НБУ²²¹.

Загалом, "збір – 10 відсотків від вартості основного дорогоцінного металу (золото, срібло, платина, паладій), у перерахунку на масу чистого металу, що міститься в сплаві, з якого виготовлено ювелірний чи побутовий виріб, визначеної за офіційним курсом Національного банку України на банківські метали на час подання платником збору ювелірних та побутових виробів на клеймування до казенного підприємства"²²².

У контексті цього доцільно звернути увагу на те, що платниками збору виступають фізичні особи та суб'єкти господарювання, які подають ювелірні та побутові вироби з дорогоцінних металів на клей-

²¹⁹ Романов В. П. Зарубіжний досвід правового забезпечення обігу дорогоцінних металів і каміння: перспективи запозичення для України / В. П. Романов / Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 1. – С. 212-220.

²²⁰ Сфремова К. В. Особливості правового регулювання господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння: автореф. дис. канд. юридич. наук: 12.00.04 / К. В. Сфремова; Нац. юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

²²¹ Збір на обов'язкове пенсійне страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pkppk.vv.si/?p=144>

²²² Закон України від 07 грудня 2017 р. "Про Державний бюджет України на 2018 рік" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.

мування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю. У свою чергу, маса чистого металу, що міститься в сплаві, з якого виготовлено ювелірний чи побутовий виріб, визначається КППК на підставі фактично встановленої проби основного дорогоцінного металу, яка засвідчується відбитком державного пробірного клейма. Разом з тим, при поданні на клеймування ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів платники збору в заяві про приймання цінностей зазначають лігатурну масу сплаву, з якого виготовлено ювелірний чи побутовий виріб. Якщо надійшла відмова платника збору від експертизи виробу, лігатурна маса сплаву, з якого виготовлено ювелірний чи побутовий виріб, визнається такою, що дорівнює загальній масі виробу, поданого на клеймування. Підтвердженням сплати збору є платіжний документ, який засвідчує перерахування суми збору на бюджетні рахунки для зарахування надходжень до загального фонду державного бюджету²²³.

До 31.12.2014 податковий збір встановлювався на торгівлю ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини та дорогоцінного каміння у розмірі 5% від вартості реалізованих виробів.

Крім цього, запроваджений новий механізм оподаткування нівелює участь у ньому ювелірних виробів, які виступають предметами розкоші. Адже найкоштовніші ювелірні вироби з дорогоцінних металів, наприклад, з діамантами чи іншим дорогоцінним камінням, в яких вартість самого каміння в десятки-сотні разів є вищою від вартості дорогоцінного металу, з якого виготовлено виріб, звільнені від оподаткування збором на обов'язкове державне пенсійне страхування.

Схематично здійснення даного збору можна зобразити таким чином (рис. 3.5).

Утім, на думку фахівців казенних підприємств, такий механізм має низку істотних недоліків, з-поміж яких:

- по-перше, відсутність контролю за сплатою вищезазначеного збору при поданні ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом, що призвело до виникнення заборгованості упродовж 2015-2017 рр. на суму, за даними Центрального КППК, у понад 4890 тис. грн. (рис. 3.6).

²²³ Закон України від 07 грудня 2017 р. "Про Державний бюджет України на 2018 рік" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.

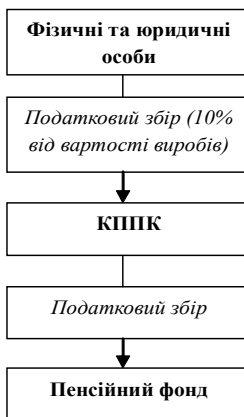

Рис. 3.5. Механізм стягнення збору на обов'язкове державне страхування при поданні на клеймування виробів з дорогоцінних металів

Джерело: авторська розробка

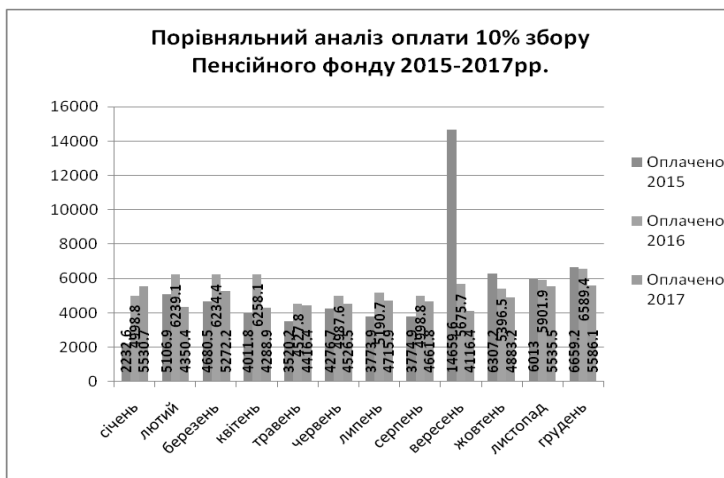

Рис. 3.6. Порівняльний аналіз сплати 10-відсоткового пенсійного збору за 2015-2017 рр., у тис. грн., Центральним КППК

Джерело: авторська розробка на основі даних^{224, 225}

²²⁴ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti>

- по-друге, нестача достовірної інформації у казенних підприємств пробірною контролю щодо фактичного надходження коштів як оплати цього збору до Пенсійного фонду з боку фізичних осіб та суб'єктів господарювання сфери обігу дорогоцінних металів;

- по-третє, відсутність дієвих важелів впливу на платників збору за недостовірну або несвоєчасно надану інформацію казенним підприємствам пробірною контролю про його сплату.

З огляду на це, даний механізм стягнення зазначеного збору потребує вдосконалення, що не тільки сприяло б оптимізації процесу оподаткування, подоланню заборгованості, а й дисциплінувало платників (рис. 3.7).

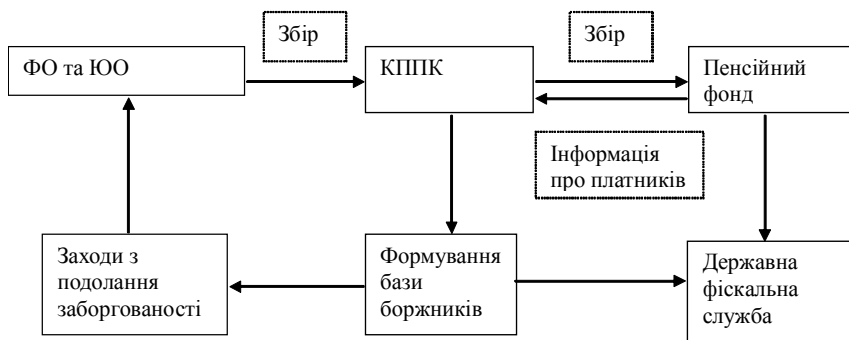

Рис. 3.7. Вдосконалений механізм стягнення 10-відсоткового пенсійного збору

Джерело: авторська розробка

Тобто, налагодження інформаційного взаємообміну між КППК та Пенсійним фондом, за якого КППК отримували б деталізовану інформацію про платників податків, сприятиме значній оптимізації процесу оподаткування. Крім того, доцільно закріпити контрольну функцію за фіскальними органами, які мають всі можливості для цієї роботи, в тому числі й кваліфікованих спеціалістів.

kazennykh-pidpryiemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam

²²⁵ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

Слід зазначити, що за висновками експертів галузі, запровадження даного збору вплинуло на істотне зменшення кількості його платників. Якщо до 2015 р. кількість платників податків з продажу ювелірних виробів з дорогоцінних металів становила більш ніж одну тисячу суб'єктів господарювання, то після введення в дію Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи" платниками 10%-го збору стали близько шестиста суб'єктів господарювання – виробників ювелірних виробів.

Відомо, що близько 90% ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів подають до КППК на клеймування державним пробірним клеймом саме виробники ювелірної продукції. До того ж зазначений податок суб'єкти господарювання сплачують до моменту випуску ювелірних виробів на ринок і отримання доходу від їхнього продажу, адже виробники на клеймування подаються до КППК у стані готовності 80%, без вставок з дорогоцінного каміння тощо.

Таким чином, виріб оподатковується на одному з етапів виробництва, що призводить до "тінізації" обігових коштів виробників, а, отже, суперечить принципам справедливого оподаткування та засадам національної політики України у напрямі підтримки вітчизняних товаровиробників.

Так, за даними Державного казначейства України, надходження від сплати 10-відсоткового пенсійного збору у 2017 р. становили 294,7 млн грн. (4,8% загальних надходжень від сплати на обов'язкове пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій). На 2018 р., згідно з Законом України "Про Державний бюджет України на 2018 рік", передбачено індикативні показники для сплати збору при поданні ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом на суму 344,5 млн грн.²²⁶

Водночас, як зазначають фахівці ювелірної галузі²²⁷, цей збір став головною причиною зменшення маси поданих золотих виробів до казен-

²²⁶ Президент Союзу ювелірів: "Новый налоговый сбор убивает отрасль" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/business/55152bba1d563/>

²²⁷ Діяльність Центрального казенного підприємства пробірної контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ckppk.com.ua

них підприємств пробірного контролю^{228, 229, 230, 231, 232, 233}: Західного²³⁴, Східного²³⁵, Південного²³⁶, Донецького²³⁷, Дніпропетровського²³⁸ та Центрального²³⁹.

Так, у 2015 р., порівняно з 2014 р., показник маси золотих виробів становив 2125,5 тис. кг – 10,2% від загальної маси виробів, поданих на клеймування, зокрема до Центрального КППК (табл. 3.5).

У 2014 р. цей відсоток перебував на позначці 28%. Загалом по Україні, у 2017 р. порівняно з 2014 р. падіння сягнуло 2755,6 тис. кг від загальної маси виробів (табл. 3.6, 3.6а).

²²⁸ Діяльність Центрального казенного підприємства пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: skppk.com.ua.

²²⁹ Діяльність Західного казенного підприємства пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.facebook.com/zkppk.

²³⁰ Діяльність Східного казенного підприємства пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: skppk.kh.ua.

²³¹ Діяльність Південного казенного підприємства пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pkppk.vv.si.

²³² Діяльність Дніпропетровського казенного підприємства пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dnkppk.dp.ua.

²³³ Інформація про результати діяльності казенних підприємств пробірного контролю за 2014-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/aspekti-roboti/operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminjam>.

²³⁴ Інформація про результати діяльності Західного казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua.

²³⁵ Результати діяльності Східного казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua.

²³⁶ Результати діяльності Південного казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua.

²³⁷ Результати діяльності Донецького казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkppk.dn.ua>.

²³⁸ Результати діяльності Дніпропетровського казенного підприємства пробірного контролю за 2013 – роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua.

²³⁹ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2012 – 2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpryemstv-probirnoho-konroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminjam>

Таблиця 3.5

Аналіз маси золота та маси срібла, що подані на клеймування та випробування до Центрального КППК за 2014-2017 рр.

Місяць	2014 рік			2015 рік			2016 рік			2017 рік		
	Золото маса, кг.	Срібло маса, кг.	% маси золота	Золото маса, кг.	Срібло маса, кг.	% маси золота	Золото маса, кг.	Срібло маса, кг.	% маси золота	Золото маса, кг.	Срібло маса, кг.	% маси золота
січень	305.3	833.1	26.8	61.0	497.7	10.9	53.5	659.3	7.5	46.1	857.6	5.1
лютий	385.3	1076	26.4	117.3	847.0	12.2	95.6	891.7	9.7	63.2	858.4	6.9
березень	344.1	745.7	31.6	101.1	833.4	10.8	82.4	1012.9	7.5	71.1	744.4	8.7
квітень	302.2	896.5	25.2	93.4	890.6	9.5	84.7	1320.7	6.0	60.8	921.9	6.2
травень	258.3	780.1	24.9	80.04	704.8	10.2	64.3	976.4	6.2	58.8	793.8	6.9
червень	306.3	796.9	27.8	99.7	790.5	11.2	74.5	773.6	8.8	64.7	807	7.4
липень	355.8	817.1	30.3	98.6	913	9.7	65.3	1122.6	5.5	59.3	677.4	8.0
серпень	302.7	550.1	35.5	94.65	748.4	11.2	64.7	986.5	6.2	65.3	847.1	7.2
вересень	388.9	944.8	29.2	121.3	1092.1	10.0	69.6	962	6.7	63.8	902.7	6.6
жовтень	406.5	913.5	30.8	109.9	856.8	11.4	66.4	1185.3	5.3	65.7	795.9	7.6
листопад	365.5	893.2	29.0	108.4	1157.2	8.6	78.4	1311.6	5.6	70.5	937.9	7.0
грудень	386.4	874.7	30.6	112.9	1274.8	8.1	83.4	973	7.9	74.4	690.3	9.7
Разом за рік	4107	10122	28.9	1198.3	10606.3	10.2	882.9	12175.6	6.8	763.9	9834.1	7.2

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК

Таблиця 3.6

**Загальні обсяги клеймування ювелірних виробів в Україні
у 2014-2017 роках (за кількістю клеймованих виробів)**

		2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Золото	Кількість, тис. шт.	4902,9	2 125,5	2 288,9	2147,3
	<i>у т. ч. імпорт</i>	9,3	7,8	11,8	21,9
Срібло	Кількість, тис. шт.	7 030,7	7 862,1	9 818,1	8 116,7
	<i>у т. ч. імпорт</i>	899,9	694,8	1 478,6	1 223,3
Разом	Кількість, тис. шт.	11 933,6	9 987,6	12 107,0	10 264,0
	<i>у т. ч. імпорт</i>	909,2	702,6	1 490,4	1 245,2

Джерело: авторська розробка за даними Міністерства фінансів України²⁴⁰

Таблиця 3.6а

**Загальні обсяги клеймування ювелірних виробів в Україні
у 2014-2017 роках (за вагою клеймованих виробів)**

		2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Золото	Вага, кг	11 994,3	4 163,2	4 348,6	4 360,9
	<i>у т. ч. імпорт</i>	65,9	36,6	50,8	59,7
Срібло	Вага, кг	26 093,6	23 544,0	27 534,8	22 121,1
	<i>у т. ч. імпорт</i>	3 361,2	2 808,3	4 744,4	3 501,4
Разом	Вага, кг	38 087,9	27 707,2	31 883,4	26 482,0
	<i>у т. ч. імпорт</i>	3 427,1	2 844,9	4 795,2	3 561,1

Джерело: авторська розробка за даними Міністерства фінансів України²⁴¹

²⁴⁰ Інформація про результати діяльності казенних підприємств пробірного контролю за 2015-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/aspekti-roboti/operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminjam>

²⁴¹ Там же.

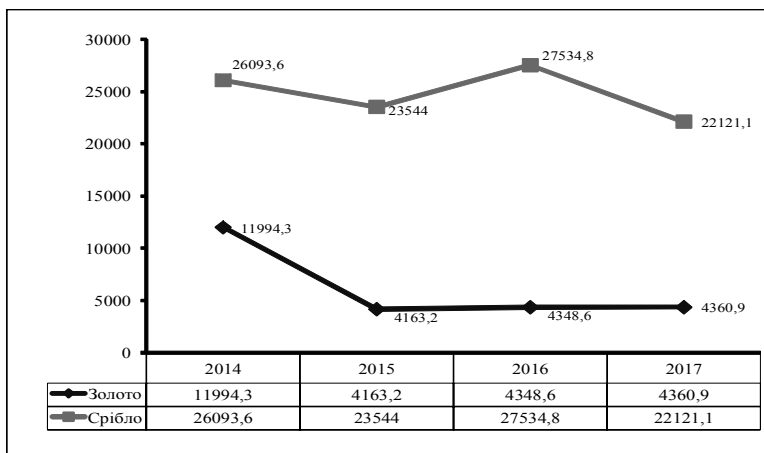

Рис. 3.8. Обсяги клеймування ювелірних виробів в Україні у 2014-2017 роках

Джерело: авторська розробка на основі даних табл. 3.6

Дослідження показує, що масова частка золота, що клеймується казенними підприємствами пробірного контролю за 2014 р., порівняно з 2015 р. впала більше як у 2 рази, а вже починаючи з 2015 р. зберігається відносна стабільність об'єму золота у загальному об'ємі надходжень для клеймування у зазначений період (рис. 3.9, 3.10).

Рис. 3.9. Маса золотих виробів, поданих до Центрального КПК

Джерело: авторська розробка за даними²⁴²

Рис. 3.10. Маса срібних та золотих виробів, поданих до Центрального КППК

Джерело: авторська розробка за даними²⁴³

Вищезазначене зниження надходжень ювелірних виробів із золота для випробування та клеймування і в кількісному, і в масовому еквіваленті зумовлене, в першу чергу, військовим конфліктом на Донбасі, окупацією Криму, а також світовою кризою, яка призвела до зростання цін на дорогоцінні метали та зниження споживчого попиту на них, та введенням 10-відсоткового пенсійного збору, що, на мою думку, є основною причиною такого падіння.

Масова частка срібла за 2014-2017 рр. в цілому по Україні має тенденцію до невеликого зростання. Це зумовлено переорієнтацією ринку на виробництво виробів зі срібла та зменшення середньої маси ювелірних виробів. Така тенденція призводить до того, що при збереженні

²⁴² Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁴³ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

рівня надходжень за масою кількість виробів зростає. А це, в свою чергу, призводить до того, що нарахування за випробування срібних ювелірних виробів залишається на попередньому рівні, а необхідна кількість випробувань та контрольних аналізів зростає. Тобто, навантаження з боку експертів КППК з випробування стає більшим при збереженні рівня пробірної плати підприємцями.

Слід зазначити, що пробірні плати за випробування та клеймування виробів зі срібла в діючих тарифах значно нижча за випробування та клеймування виробів із золота, при цьому трудомісткість експертно-пробірних робіт всіх виробів однакова. Трудомісткість виконання робіт із клеймування розраховується за нормативами "Норма часу на виконання операцій з пробірного контролю за якістю ювелірних натрових виробів із дорогоцінних металів", відповідно до яких норми часу на клеймування ювелірних виробів однакові для всіх сплавів, а також собівартість нанесення одного відтиску для золотих ювелірних виробів аналогічна собівартості клеймування срібних виробів. Для зменшення дисбалансу між встановленими тарифами із клеймування ювелірних виробів та побутових виробів зі срібла та із золота доцільно обґрунтовано та поетапно підвищувати тарифи до рівня вартості клеймування золотих виробів.

Окрім цього, негативними соціально-економічними наслідками від впровадженого податкового збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, який необхідно сплачувати при поданні до КППК ювелірних виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом, є:

- по-перше, скорочення обсягів виготовлення ювелірних виробів. Лише у січні 2015 р. порівняно з 2014 р. загальний показник обсягів значно зменшився, зокрема внаслідок припинення діяльності значної більшості суб'єктів господарювання – виробників ювелірної продукції. У свою чергу, це призвело до істотного зменшення кількості робочих місць та зростання показника безробіття у ювелірній галузі. Зважаючи на важливість зазначеного, дана проблематика буде детальніше розглянута нами нижче;

- по-друге, ненадходження до державних бюджетів очікуваного обсягу податків і зборів;

- по-третє, перенесення виробничих потужностей до інших країн, зростання "тіньового" обігу ювелірної продукції;

- по-четверте, у випадку збереження чинним законодавством процесу стягнення 10-відсоткового пенсійного збору ймовірно скорочення робочих місць у ювелірній галузі, за різними оцінками учасників ринку, може сягнути ще приблизно 70 тис. осіб.

Повертаючись до розгляду одного з головних негативних соціально-економічних наслідків від впровадження 10-відсоткового пенсійного збору, слід зауважити, що даний збір став не тільки головною причиною зменшення маси поданих золотих виробів до казенних підприємств, а також спричинив необхідність підвищення пробірного тарифу за всіма видами робіт.

Проведений аналіз надходжень за останні п'ять років – з 2013 р. по 2017 р. показав тенденцію суттєвого зниження кількості замовників, які подають ювелірні вироби для випробування та клеймування, порівняно з попередніми роками (табл. 3.7 та рис. 3.11).

Таблиця 3.7

Кількість замовників Центрального КППК за 2013-2017 рр., які подавали ювелірні вироби для випробування та клеймування

	Кількість замовників 2013	Кількість замовників 2014	Кількість замовників 2015	Кількість замовників 2016	Кількість замовників 2017
Виробники	269	261	245	234	209
Невиробники	70	54	38	37	31
Фізичні особи	909	836	472	402	367

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{244, 245}

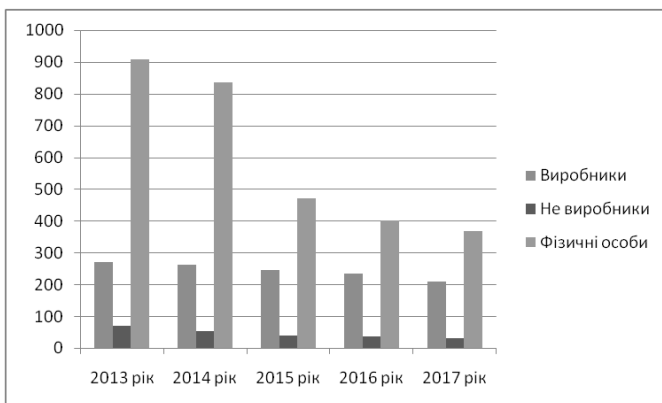

Рис. 3.11. Кількість замовників, які подавали ювелірні вироби для випробування та клеймування

Джерело: авторська розробка

За цей же період спостерігаємо тенденцію до зниження абсолютної кількості надходжень ювелірних виробів для випробування та клеймування і в кількісному, і в масовому еквіваленті (табл. 3.8, 3.9 та рис. 3.12, 3.13).

Таблиця 3.8

Надходження виробів із дорогоцінних металів (за кількістю) для клеймування до Центрального КППК у 2013-2017 роках

Вид дорогоцінного металу	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)
	2013	2014	2015	2016	2017
Золото	925467	935389	361734	295090	241524
Срібло	1922268	1575176	1998582	2487479	2053177
Платина	478	608	367	380	396
Паладій	2	1		1	
Разом	2848215	2511174	2360683	2782950	2295097

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{246,247}

Зменшення об'ємів надходження ювелірних виробів (за кількістю та масою) для випробування та клеймування не призвело до зниження нарахувань пробірної плати. Цьому сприяє підвищення КППК пробірною тарифу, яке викликано інфляцією, збільшенням прожиткового мініму-

²⁴⁴ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁴⁵ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

²⁴⁶ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁴⁷ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

му, цін на обладнання та решти виплат й інших, що забезпечують стабільну роботу казенних підприємств пробірного контролю.

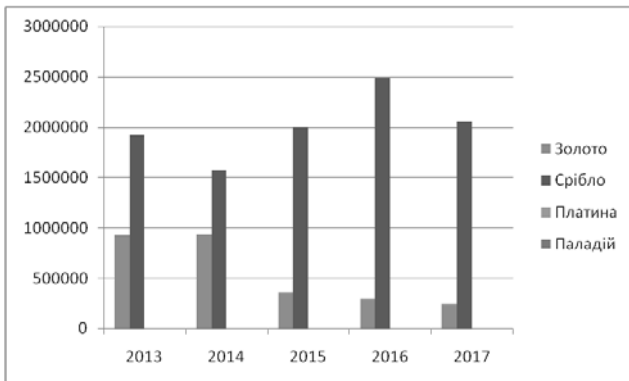

Рис. 3.12. Надходження виробів із дорогоцінних металів (за кількістю) для клеймування до Центрального КППК у 2013-2017 роках

Джерело: авторська розробка

Таблиця 3.9

Надходження виробів із дорогоцінних металів (за масою) для клеймування до Центрального КППК у 2013-2017 роках

Вид дорогоцінного металу	Маса (кг)	Маса (кг)	Маса (кг)	Маса (кг)	Маса (кг)
	2013	2014	2015	2016	2017
Золото	2134.3	1997.5	709.6	608.0	508.9
Срібло	8090.8	6104.3	6952.5	8803.5	6801.1
Платина	2.5	2.5	2.2	1.7	1.8
Паладій	0.01	0.02		0.01	
Разом	10227.61	8104.32	7664.30	9413.21	7311.80

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{248, 249}

²⁴⁸ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁴⁹ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=31.12.2015

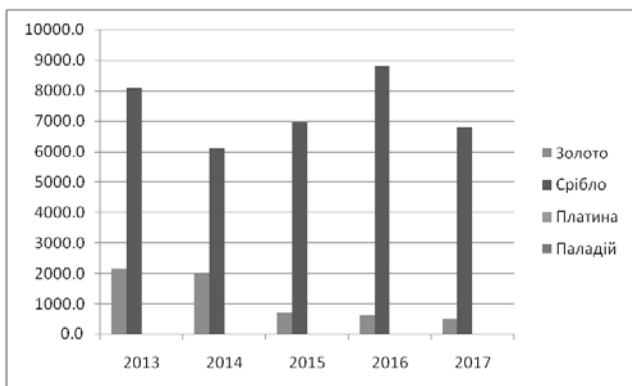

Рис. 3.13. Надходження виробів із дорогоцінних металів (за масою)

Джерело: авторська розробка

Більше 90% надходжень (за масою) для випробування та клеймування – це ювелірні вироби зі сплавів срібла. Починаючи з 2015 р., після введення 10-відсоткового пенсійного збору, кількість надходжень виробів із золота суттєво знизилась і ця тенденція зберігається і у 2018 році.

Середня маса ювелірних виробів зі срібла, які подавались на випробування та клеймування, постійно знижується (табл. 3.10 та рис. 3.14).

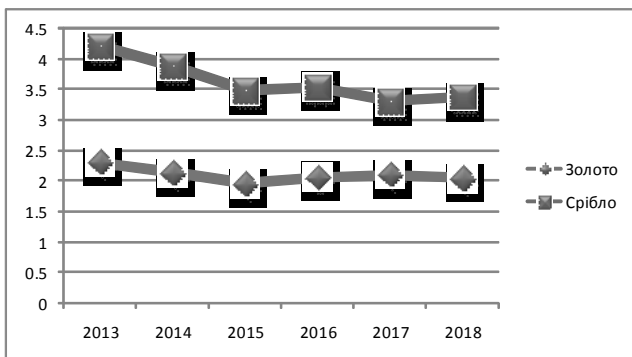
Таблиця 3.10

Середня маса поданих на клеймування ювелірних виробів до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) у 2013-2018 рр.

Вид дорогоцінного металу	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Золото	2.31	2.14	1.96	2.06	2.11	2.05
Срібло	4.21	3.88	3.48	3.54	3.31	3.38
Платина	5.23	4.11	5.99	4.47	4.55	4.72
Паладій	5.00	20.00	0	10.00	0	0

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{250, 251}

²⁵⁰ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti>

Примітка: в зв'язку з малим об'ємом надходжень на діаграмі не відображені вироби з платини та паладію.

Рис. 3.14. Середня маса поданих на клеймування золотих та срібних ювелірних виробів

Джерело: авторська розробка за даними табл. 3.10.

Як показав аналіз, тенденція до зменшення середньої маси призводить до того, що при збереженні рівня надходжень за масою кількість виробів зростає. Це, в свою чергу, призводить до того, що нарахування за випробування срібних ювелірних виробів залишається на попередньому рівні, а необхідна кількість випробувань та контрольних аналізів зростає. Тобто, роботи з випробування стає більше при збереженні рівня пробірної плати.

Проаналізуємо надходження на випробування та клеймування вітчизняних ювелірних виробів (табл. 3.11, 3.12). Платина та паладій становлять менше 1%, переважна кількість – це вироби із золота та срібла.

kazennykh-pidpriumstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam

²⁵¹ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

Таблиця 3.11

Кількість вітчизняних ювелірних виробів, які були подані до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) для клеймування у 2013-2018 роках

Вид дорогоцінного металу	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)	Кількість (шт.)
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Золото	900555	915922	343855	275492	223083	232810
Срібло	1462571	1032770	1617897	1857912	1516471	1315143

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{252, 253}

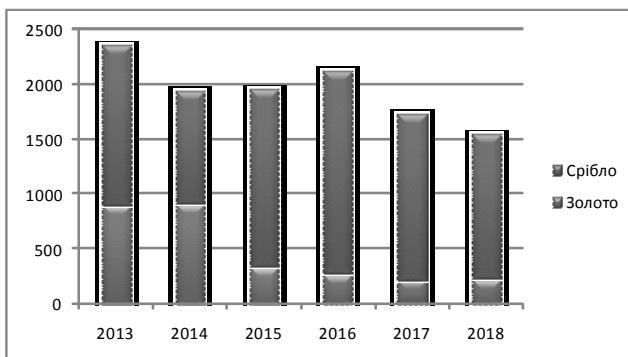

Рис. 3.15. Кількість вітчизняних ювелірних виробів, які були подані до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) для клеймування у 2013-2018 роках

Джерело: авторська розробка за даними табл. 3.11

²⁵² Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroli?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁵³ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

Таблиця 3.12

Об'єм вітчизняних ювелірних виробів (за масою), які були подані до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) для клеймування у 2013-2018 роках

Вид дорогоцінного металу	Маса (г)	Маса (г)	Маса (г)	Маса (г)	Маса (г)	Маса (г)
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Золото	2009135.52	1903671.59	626651.11	515457.48	422673.24	426904.92
Срібло	6279211.42	3925460.74	5080149.16	5850984.75	4748281.09	3821013.49

Джерело: розроблено автором за даними Центрального КППК^{254, 255}

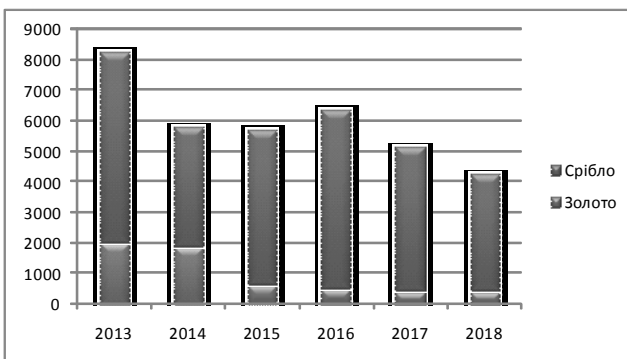

Рис. 3.16. Кількість вітчизняних ювелірних виробів, які були подані до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) для клеймування у 2013-2018 роках

Джерело: авторська розробка за даними табл. 3.12

²⁵⁴ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroli?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁵⁵ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

Також слід відмітити, що середня маса імпортних, і вітчизняних срібних виробів у 2013-2014 рр. була приблизно однаковою (табл. 3.13, рис. 3.17), але вже з 2015 р. середня маса вітчизняних виробів стає меншою майже на один грам і тенденція зниження зберігається і у 2018 році. Суттєво знизилась середня маса золотих виробів, що були ввезені в режимі митного контролю, з 6,11 г у 2013 році до 4,75 г – у 2018 році.

Таблиця 3.13

Середня маса поданих на клеймування вітчизняних та імпортних ювелірних виробів із золота та срібла до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) у 2013-2018 роках

Вид дорогоцінного металу \ джерело надходження	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)	Середня маса (г)
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
золото - вітчизн	2.23	2.08	1.82	1.87	1.89	1.83
золото - імпорт	6.11	6.94	6.44	5.34	5.13	4.75
срібло - вітчизн	4.29	3.8	3.14	3.15	3.13	2.91
срібло-імпорт	3.91	3.99	4.90	4.68	3.81	4.54

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{256,257}

Як показав аналіз, у 2014 р. за кількістю вітчизняні вироби із золота становили майже половину вітчизняних надходжень, а масова частка – більше 30%. А вже у 2017 р. ці показники знизились до 12% та 8% відповідно. У 2018 році доля золотих виробів, і в кількісному, і в масовій частині зросла, але абсолютний приріст у золоті несуттєвий і обумовлене непропорційним суттєвим зниженням надходжень вітчизняних виробів зі срібла.

²⁵⁶ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁵⁷ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

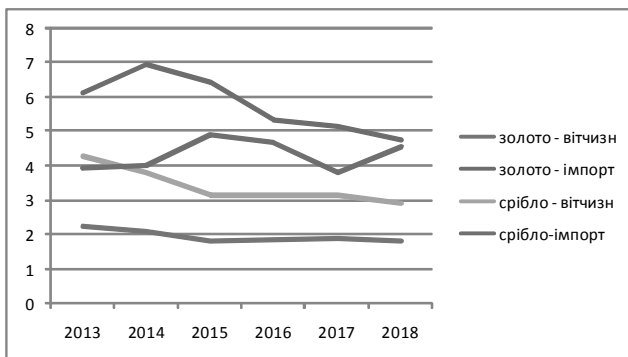

Рис. 3.17. Середня маса поданих за 2013-2018 роки на клеймування вітчизняних та імпортованих ювелірних виробів із золота та срібла

Джерело: авторська розробка

Основним чинником, який призвів до такого суттєвого скорочення маси золотих ювелірних виробів (табл. 3.14-3.16), є введення 10-відсоткового пенсійного збору на клеймування, а скорочення надходжень вітчизняних срібних виробів, на мою думку, пов'язано зі скороченням об'єму оптових та роздрібних продаж.

Таблиця 3.14

Кількісна частка за видами дорогоцінних металів вітчизняних ювелірних виробів, поданих до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) у 2013-2018 рр., відносно до загальної кількості вітчизняних виробів із золота та срібла

Вид дорогоцінного металу	Кількісна частка; %	Кількісна частка; %	Кількісна частка; %	Кількісна частка; %	Кількісна частка; %	Кількісна частка; %
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Золото	38.1	47.0	17.5	12.9	12.8	15.0
Срібло	61.9	53.0	82.5	87.1	87.2	85.0

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{258, 259}

²⁵⁸ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti>

Таблиця 3.15

Масова частка вітчизняних ювелірних виробів, поданих до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) у 2013-2018 рр., відносно до загальної кількості вітчизняних виробів із золота та срібла

Вид дорогоцінного металу	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Золото	24.2	32.7	11.0	8.1	8.2	10.0
Срібло	75.8	67.3	89.0	91.9	91.8	90.0

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{260, 261}

Таблиця 3.16

Масова частка вітчизняних ювелірних виробів відносно до загального об'єму виробів для клеймування, поданих до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) у 2013-2018 рр.

Вид дорогоцінного металу	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %	Масова частка; %
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Золото	19.6	23.5	8.2	5.5	5.8	11.1
Срібло	61.4	48.4	66.3	62.2	64.9	62.5

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{262, 263}

[kazennykh-pidpryiemstv-probirnoho-konroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam](http://www.kazennykh-pidpryiemstv-probirnoho-konroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam)

²⁵⁹ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

²⁶⁰ Там же.

²⁶¹ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpryiemstv-probirnoho-konroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁶² Там же.

²⁶³ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

Аналізуючи дані, наведені у таблиці 3.17, спостерігаємо збереження об'єму золота та срібла у загальному об'ємі надходжень у 2016-2018 роках. При цьому, слід зазначити, що загальні надходження до Центрального КППК для клеймування (без урахування відділення та сектору) складаються з ювелірних виробів вітчизняного виробництва, виробів ввезених на територію України в режимі митного контролю, поданих ломбардами та поодиноких виробів, що надали для клеймування фізичні особи.

Таблиця 3.17

Структура розподілення надходжень золота та срібла до Центрального КППК (без урахування відділення та сектору) у загальному об'ємі за 2017-2018 роки

Назва металу	2017 рік			2018 рік		
	% маси у загальному об'ємі 2017 року	% кількості у загальному об'ємі 2017 року	% пробірної плати у загальному об'ємі 2017 року	% маси у загальному об'ємі 2018 року	% кількості у загальному об'ємі 2018 року	% пробірної плати у загальному об'ємі 2018 року
золото	7.0	10.5	17.0	7.6	12.0	17.9
срібло	93.0	89.5	82.9	92.4	88.0	81.9

Примітка: загальний об'єм надходжень для клеймування складається з надходжень виробів із золота, срібла, платини та паладію.

Джерело: авторська розробка за даними Центрального КППК^{264, 265}

Аналізуючи дані наведені у таблиці 3.17 спостерігаємо збереження основного об'єму срібла у загальному об'ємі надходжень у 2017-2018 роках. Масова частка срібла у 2018 році складає 92,4%, а доходна – 81,9%.

Основну частку надходжень Центральне підприємство пробірною контролю отримує як пробірну плату за клеймування ювелірних виробів

²⁶⁴ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

²⁶⁵ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірною контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

із срібла. За абсолютним значенням маса срібних виробів у 2018 році суттєво впала і надходження пробірної плати у 2018 році знизилось (по сріблу) на 484,4 тис. грн. Це було зумовлено, насамперед, підвищенням на 30% тарифу виконання послуг у 2017 р. (на срібні вироби), затвердженого наказом Центрального КППК від 30.12.2016 № 94-О. Треба віддати належне діяльності всіх КППК, які вже більше як 1,5 року не піднімають тарифів в умовах економічних ризиків сьогодення.

Таким чином, якщо у 2018 р. збережеться аналогічна тенденція до падіння обсягів надходжень ювелірних виробів для випробування та клеймування, то потрібно буде скорочувати кількість експертів не тільки у Центральному підприємстві пробірної контролю, але й у всіх інших КППК.

Враховуючи великий попит на лазерне клеймування, необхідно запланувати оновлення лазерних модулів. До складу модулів входить електронне обладнання, яке морально застаріло за 5-7 років експлуатації і потребує або модернізації, або придбання нового. Також потребує оновлення рентгено-флуоресцентне обладнання. Відрахування казенними підприємствами пробірної контролю дивідендів на користь держави у розмірі 75% це унеможливило.

На основі проведеного аналізу впливає абсолютно аргументоване твердження, що різке зростання зазначених негативних чинників у пробірній сфері національної економіки експерти ювелірної галузі пов'язують, насамперед, із запровадженням 10-відсоткового пенсійного збору. Процес оподаткування пригальмує виробничий ланцюг, адже даний збір суб'єкти господарювання змушені сплатити упродовж місяця. За цей час реалізувати ювелірні вироби не можливо, а це спричиняє вилучення обігових коштів. У такій ситуації виробники змушені замінювати дорожчі дорогоцінні метали на дешевші і виготовляти продукцію, наприклад, зі срібла. Водночас розмір 10-відсоткового пенсійного збору за вироби зі срібла є приблизно у 75 разів меншим порівняно зі збором за продукцію із золота, що пояснюється початковою різницею у ціні за дорогоцінний метал: 1114 грн. за 1 грам золота (999,9 проба) на противагу 14,7 грн. з 1 грам срібла (999 проба) згідно з курсом банківських металів НБУ станом на лютий 2018 року. Таким чином, існує нагальна потреба усунути дисбаланс зі сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування при здійсненні операцій з ювелірними виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння для усіх суб'єктів господарювання – учасників ювелірного ринку.

Слід зазначити, що збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій сплачується на бюджетні рахунки для зарахування надходжень до державного бюджету. Ці кошти в установленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету і використовуються згідно із законом про державний бюджет України.

У рамках чинного законодавства проблематичним є виявлення суб'єктів господарювання, які не сплачують або несвоєчасно сплачують 10-відсотковий пенсійний збір, оскільки звітність про нарахування та сплату такого збору, яка надається до Пенсійного фонду казенними підприємствами пробірного контролю, містить лише загальну суму, нараховану та сплачену суб'єктами господарювання, без зазначення таких суб'єктів.

Таблиця 3.18

Недонадходження збору при здійсненні казенними підприємствами пробірного контролю клеймування державним пробірним клеймом ювелірних та побутових виробів у 2015-2017 рр. (млн.) грн.

Назва підприємства	Роки			
	2015	2016	2017	Всього
Центральне казенне підприємство пробірного контролю	1174,4	1064,8	2650,9	4890,1

Джерело: авторська розробка на основі даних Центрального КППК^{266, 267}

З таблиці 3.18 видно, що недонадходження до бюджету коштів від сплати 10-відсоткового пенсійного збору протягом 2015-2017 рр. становлять 4890,1 млн. гривень.

Якщо розглянути аналогічні приклади недонадходження по всіх казенних підприємствах пробірного контролю за три останніх роки, то їх

²⁶⁶ Інформація про результати діяльності Центрального казенного підприємства пробірного контролю за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-kazennykh-pidpriemstv-probirnoho-kontroliu?category=aspekti-roboti&subcategory=operacii-z-dorogocinnimi-metalami-ta-dorogocinnim-kaminnjam>

²⁶⁷ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2015&dateTo=31.12.2015

динаміка зростання очевидна, а саме перерахування зазначеного збору до загального фонду державного бюджету не має позитивної динаміки.

Оперативний аналіз виконання доходів загального фонду Державного бюджету України показав, що подібна тенденція характерна і в цілому по країні (табл. 3.19).

Таблиця 3.19

Аналіз виконання доходів загального фонду Державного бюджету України за 2015-2017 рр. від запровадження 10-відсоткового пенсійного збору

Область	Збір при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю, 241402		
	2015 р. січень-грудень	2016 р. січень-грудень	2017 р. січень-грудень
Вінницька	169,7	10000,00	85,0
Волинська	35,5	67,39	0,7
Дніпропетровська	94817,0	143060121,72	159664,6
Донецька	15752,7	26403516,32	28952,8
Житомирська	-27,3	28197,94	0,2
Закарпатська	14,9	-	-
Запорізька	35,3	116678,63	-96,0
Івано-Франківська	5,3	-24137,94	-
Київська	31,9	51242,95	22,7
Кіровоградська	11,4	-	-
Луганська	2,3	-	-
Львівська	13032,6	15844041,49	15560,7
Миколаївська	2,7	-	-
Одеська	5310,1	7429069,22	8007,4
Полтавська	25,6	21704,84	2,1
Рівненська	-6,5	-	-
Сумська	35,1	-	-
Тернопільська	3,1	-	-
Харківська	19757,2	25371541,82	23182,4
Херсонська	-25,3	-	-
Хмельницька	-4,1	-	-
Черкаська	3,2	108,00	-
Чернівецька	16,8	-	-

Закінчення табл. 3.19

Область	Збір при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю, 241402		
	2015 р. січень-грудень	2016 р. січень-грудень	2017 р. січень-грудень
Чернігівська	17,5	14488,34	84,6
м. Київ	62665,0	65925626,67	59226,9
Всього (млн. грн.)	211,6	284,2	294,7

Джерело: авторська розробка за даними Державного казначейства України^{268, 269, 270}.

Якщо ж теоретично припустити, що із 1 січня 2019 р. 10-відсотковий пенсійний збір становитиме 5% замість 10%, а маса золотих виробів повернеться до показників 2014 р., то у цьому випадку надходження від збору може зрости у декілька разів порівняно з фактично нарахованим збором за 2017 р. і досягнути 84727,6 тис. грн. (табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Прогноз надходжень від пенсійного збору у розмірі 5% на рівні Центрального КППК

Назва металу	2019 рік			2017 рік	Різниця
	Вартість металу 26.02.2018 р.	Маса, кг.	Нараховано, тис. грн. (5%)	Нараховано, тис. грн. (10%)	2019/2017 тис. грн.
Золото	1153,09	4107,0	138708,8	48458,0	90250,8
Срібло	14,41	9834,0	6554,2	12077,4	-5523,2
Разом	1167,5	13941,0	145263,0	60535,4	84727,6

Джерело: авторська розробка.

²⁶⁸ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2016&dateTo=31.12.2016

²⁶⁹ Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=22813&dateFrom=01.01.2017&dateTo=01.12.2017

²⁷⁰ Іванишина Г. С. Сучасні тенденції управління діяльністю підприємств пробірного контролю в Україні / Г. С. Іванишина // Трансформація фінансових відносин в умовах економічної глобалізації: тези доповідей учасників всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Харків, 20 квітня 2017 р. – Харків: ХІФ КНТЕУ, 2017. – С. 221-223

До того ж, зростуть інші відрахування. У свою чергу, збільшення маси золотих виробів, поданих на клеймування до Центрального КППК, вплине на покращання фінансово-господарських показників підприємства. За підрахунками автора, дохід у Центральному КППК від реалізації товарів і послуг, за умови впровадження 5% збору та зростання маси ювелірних виробів, становитиме 52996,3 тис. грн. (193% приросту). Підвищиться також розмір надходжень до державного бюджету від сплати податків та зборів (приріст може досягнути 183%, або на 12432,1 тис. грн. більше порівняно з фактичними показниками 2017 року) (табл. 3.21).

Таблиця 3.21

Прогноз фінансово-господарських показників Центрального КППК на 2019 рік (при введенні 5% збору)

Рік	Маса, кг (золото, срібло, разом)	Дохід від реаліза- ції	Податок на прибуток	Диви- денди	ПДВ	Прибут- ковий податок	ЄСВ	Війсь- ковий збір	Усього виплат
2019	13941,0	52996,3	2946,1	10066,03	8832,7	2430,0	2970,0	202,0	27446,8
2017	10600,0	27474,0	1631,6	3880,8	4140,0	2280,2	3007,4	74,7	15014,7

Джерело: авторська розробка.

На наш погляд, зменшення розміру пенсійного збору з 10% до 5%, запровадження рівномірного навантаження на всіх суб'єктів господарювання – учасників сфери обігу дорогоцінних металів створить передумови для активного розвитку ювелірної галузі України, зростання кількості робочих місць та збільшення надходжень у вигляді податків і зборів до державних бюджетів усіх рівнів^{271, 272, 273}.

²⁷¹ Ivanishina G. Special aspects of the development of the national market of products from precious metals and gems / G.Ivanishina // Science and society: Collection of scientific articles. – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2017. – P. 184-187.

²⁷² Іванишина Г. С. Роль держави у розвитку сфери дорогоцінних металів і каміння / Г. С. Іванишина // Перспективи інноваційного розвитку економіки: сучасні підходи та напрями: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 17-18 листопада 2017 року) / За. заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Кrynski. – У 2-х частинах. – Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2017. – Ч. 1. – С. 51-53.

²⁷³ Вартанян В.М. Дослідження розвитку українського ринку ювелірної продукції / В. М. Вартанян, В. М. Гавва, Д. О. Турко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2008. – № 3. – с. 115

Висновки до розділу 3

Діяльність казенних підприємств пробірного контролю показала, що механізм стягнення 10-відсоткового пенсійного збору потребує істотного вдосконалення. На нашу думку, налагодження інформаційного взаємобміну між КППК та Пенсійним фондом, за якого КППК отримували б деталізовану інформацію про платників такого збору, істотно сприятиме оптимізації процесу оподаткування, подоланню заборгованості суб'єктами господарювання перед державою та вдосконаленню дисципліни платників.

Наразі запроваджений новий механізм оподаткування нівелює можливість оподаткування таких категорій ювелірних виробів, які виступають предметами розкоші, оскільки найкоштовніші ювелірні вироби з дорогоцінних металів, наприклад, з діамантами чи іншим дорогоцінним камінням, в яких вартість самого каміння є вищою від вартості дорогоцінного металу, з якого виготовлено виріб, звільнені від оподаткування 10-відсотковим пенсійним збором.

З моменту введення вищезазначеного збору стрімко зросла заміна виробниками дорожчих дорогоцінних металів на дешевші при виготовленні ювелірних виробів призведе до значного скорочення надходжень від 10-відсоткового пенсійного збору, оскільки розмір такого збору за вироби із срібла у десятки разів є меншим порівняно з продукцією із золота.

Обґрунтовано, що в Україні за останніх чотири роки масова частка золота, яка клеймується казенними підприємствами пробірного контролю, є більш мінливою, ніж частка срібла. Це зумовлено переорієнтацією ринку на виробництво виробів зі срібла та зменшення середньої маси ювелірних виробів. Тобто, роботи з випробування стає більше при збереженні рівня пробірної плати.

Натомість пробірні плата за випробування та клеймування виробів зі срібла за діючими тарифами значно нижча за аналогічну плату для виробів із золота, при цьому трудомісткість експертно-пробірних робіт всіх виробів однакова. Для зменшення дисбалансу між встановленими тарифами на клеймування ювелірних виробів та побутових виробів зі срібла пропонується підвищити ці тарифи до рівня вартості клеймування золотих виробів у найблищій час.

РОЗДІЛ 4

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ ПОЛІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

4.1. Світовий досвід організації регулювання операцій з дорогоцінними металами

Беззаперечним є той факт, що дорогоцінні метали є специфічним об'єктом обміну й торгівлі. У цьому зв'язку не можна не нагадати про те, що згідно із законодавством України перелік дорогоцінних металів включає золото, срібло, платину і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, осмій, рутеній) у будь-якому вигляді та стані (сировина, сплави, напівфабрикати, промислові продукти, хімічні сполуки, вироби, відходи, брухт тощо)²⁷⁴.

Все це означає, що названі метали складають особливу ціннісну групу, яка проявляється не лише в фінансовому, але й історико-культурному аспекті. Між тим, фінансова цінність підсилюється обмеженістю об'єму даних видів металів, їх значимістю у золотовалютних резервах країни, що суттєво впливає на національні конкурентні позиції в глобальному масштабі. Це здається найтипівішим поясненням того, що саме дорогоцінні метали можна у будь-який момент використати для регулювання платіжного дисбалансу, здійснення міжнародних платежів на дер-

²⁷⁴ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

жавному рівні та для захисту заощаджень на рівні суб'єктів господарювання і населення²⁷⁵.

Сказане дає можливість стверджувати, що операції з дорогоцінними металами в силу специфічності їх об'єкта вимагають вироблення чітких підходів до регулювання. При цьому, неприпустимими є зловживання в частині недотримання регламентних процедур. Якщо ж державні інституції, відповідальні за контроль у цій сфері, не забезпечують його належного здійснення, то така держава ризикує втратити базові можливості фінансово-економічного розвитку.

Стосовно України зазначимо, що питання регулювання операцій з дорогоцінними металами певною мірою вирішені, хоча на практиці мають місце ухилення від регламентних норм. Однак це лише внутрішній аспект проблеми, натомість існують ще й зовнішні протиріччя, які виникають у ході виконання Україною зобов'язань як повноправного члена Світової організації торгівлі (СОТ) та з огляду продовження процесу інтеграції до ЄС. Через це актуальним напрямом наукових досліджень постає вивчення світового досвіду регулювання операцій з дорогоцінними металами як теоретичного і практичного базису подальших реформ у даній сфері для нашої держави.

Необхідно сказати, що операції з дорогоцінними металами охоплюють різноманітний спектр дій, пов'язаних із дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органогенного утворення та напівдорогоцінним камінням. Всі ці дії регламентуються Законом України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" (рис. 4.1).

Слід зазначити, що регулювання операцій з дорогоцінними металами охоплює систему заходів з контролю та визначення процедурних питань щодо дій з використання дорогоцінних металів, які включають клеймування, сертифікацію, експертизу (підтвердження відповідності), стандартизацію, оподаткування, квотування й митне декларування (експорт/імпорт), визначення порядку обліку та звітності, а також інші заходи, передбачені законодавством.

Національну систему регулювання операцій з дорогоцінними металами в Україні доповнює співпраця з державними та недержавними інсти-

²⁷⁵ Коваленко С. О. Розвиток операцій з дорогоцінними металами та їх роль у стабілізації економіки / С. О. Коваленко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 31. – С. 102-104.

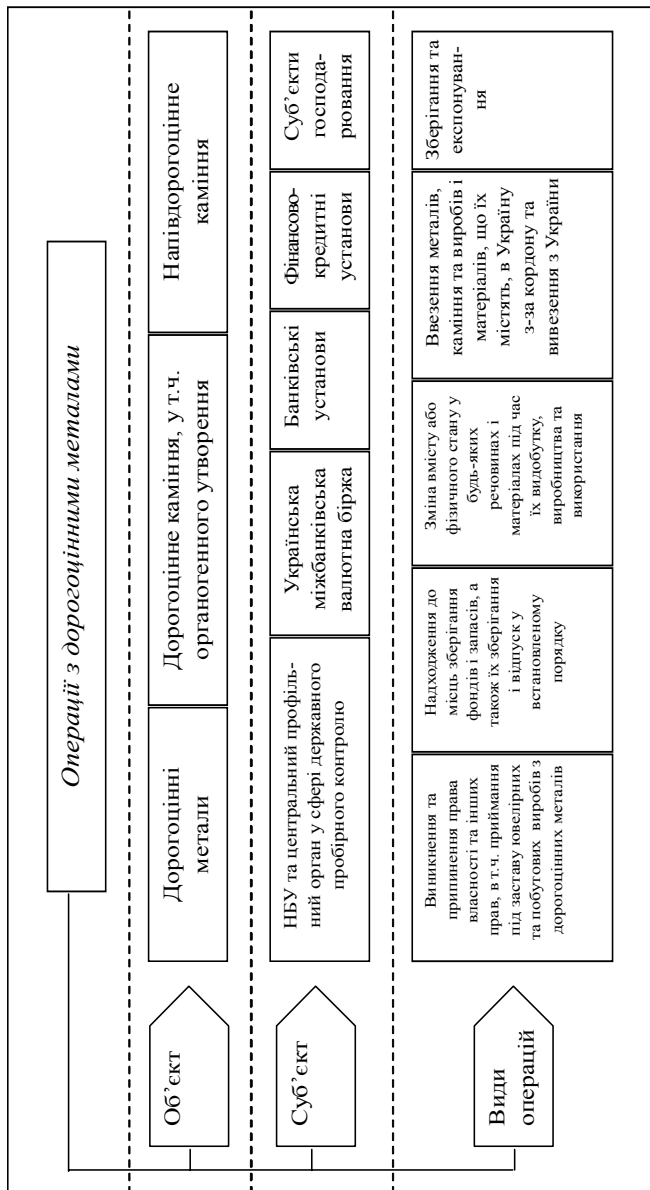

Рис. 4.1. Види операцій з дорогоцінними металами та їх суб'єктно-об'єктна характеристика

Джерело: авторська розробка за даними²⁷⁶

²⁷⁶ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

тутами. Вони можуть забезпечувати регулювання та виступати суб'єктами, які здійснюють відповідні операції. Зокрема:

- центральними інституціями, які реалізують державну політику у сфері державного пробірного контролю – це Міністерство фінансів України і Національний банк України; вони здійснюють операції із купівлі-продажу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, інших коштовностей на внутрішньому і зовнішньому ринках; Національний банк України також проводить розміщення золотого запасу (у т.ч. в іноземних банках) самостійно або через банки, інші уповноважені фінансово-кредитні установи²⁷⁷;

- Українська міжбанківська валютна біржа, яка має право здійснювати торгівлю банківськими металами;

- банківські установи, які володіють відповідними ліцензіями, що надають їм таке право; при цьому вони можуть надавати послуги купівлі-продажу дорогоцінних металів, зокрема злитків (операції типу "spot", "тод", "том", ф'ючерсні, опціонні, форвардні), здійснювати продаж ювілейних і пам'ятних монет, відкриття поточних і депозитних рахунків у металах²⁷⁸;

- суб'єкти господарювання, однак за результатами здійснення відповідних операцій в обов'язковому порядку вони підлягають реєстрації у центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного пробірного контролю;

- інші суб'єкти, в тому числі уповноважені фінансово-кредитні установи, у встановленому законодавством порядку – вітчизняне законодавство визначає, що суб'єктами праввідносин у сфері проведення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням можуть бути суб'єкти господарювання незалежно від форм власності, які провадять свою господарську діяльність згідно із законом²⁷⁹.

²⁷⁷ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

²⁷⁸ Ліфанова М. І. Проблеми та перспективи розвитку світової валютної системи в посткризовий період / М. І. Ліфанова [Електронний ресурс]. // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_63

²⁷⁹ Закон України від 18 листопада 1997 р. "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

Серед суб'єктів господарювання у сфері операцій з дорогоцінними металами важливими є афінажні компанії, які займаються очисткою благородних металів, зокрема золота і срібла. Загальносуб'єктний рівень організації системи операцій з дорогоцінними металами формують:

- постачальники металу (видобувні компанії, згадані афінажні компанії, асоціації виробників тощо);
- професійні посередники (банки, спеціалізовані компанії);
- фінансові і промислові споживачі (центральні банки, інвестори, ювелірні підприємства тощо)^{280, 281}.

Серед промислових споживачів найбільший попит формують ювелірні підприємства, а також суб'єкти бізнесу електронної промисловості і стоматологічних послуг.

Необхідно зазначити, що для України формування ефективної системи регулювання операцій з дорогоцінними металами важливе з огляду на декілька аспектів:

- по-перше, стратегічної значущості даного ресурсу, про що вже йшлося у вступній частині публікації;
- по-друге, Україна входить до сорока золотовидобувних країн світу, має зростаючі перспективи до збільшення державних запасів дорогоцінного металу та підвищення стабільності в країні²⁸²;
- по-третє, для України залишається актуальним питання формування інвестиційного попиту на дорогоцінні метали, розвитку конкурентного ринку банківських металів.

Виходячи з того, що поточна українська практика оцінюється експертами як малоефективна, чому, зокрема, сприяє часте і не завжди обгрунтоване проведення інституційних реформ з визначенням центрального профільного органу у сфері державного пробірного контролю, то

²⁸⁰ Герасимович А. М. Методичні засади обліку банківських операцій на ринку банківських металів / А. М. Герасимович // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2015. – № 1. – С. 42-50.

²⁸¹ Іванишина Г. С. Функціонування ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння в Україні: сучасний стан та перспективи / Г. С. Іванишина // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Економіка". – 2017. – Вип. 2 (8). – С. 19-25.

²⁸² Коваленко С. О. Розвиток операцій з дорогоцінними металами та їх роль у стабілізації економіки / С. О. Коваленко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 31. – С. 102-104.

актуальним предметом наукових досліджень стає світовий досвід регулювання операцій з дорогоцінними металами.

Стосовно вивчення досвіду інших країн у формуванні системи регулювання операцій з дорогоцінними металами зазначимо, що різні країни мають свій сформований практикум з різною часовою тривалістю. Разом з тим, більшість сучасних розвинених держав уніфікують стандарти до єдиного міжнародного зразка.

Варто в цьому зв'язку зауважити, що глибокі традиції у сфері регулювання операцій з дорогоцінними металами мають Франція, Бельгія, Італія і Швейцарія. Саме ці країни перші у світовому просторі розробили і затвердили міжнародний правовий документ, яким регулювалися правила операцій з дорогоцінними металами – договір про створення так званого Лагінського монетного союзу 1865 року; згодом до нього приєдналися Греція, Румунія, Болгарія, Іспанія, Фінляндія та Сербія, погоджуючи правила карбування монет з золота і срібла та використання їх як міри вартості²⁸³. Слід відзначити, що після винесення рішення на Кінгстонській конференції 1976 р. була скасована офіційна ціна золота, припинено розмін доларів на золото і країнам надано право вибору будь-якого режиму валютного курсу; запроваджувалась Ямайська валютна система паперового (доларового) стандарту²⁸⁴. Такий хід подій став початком того, що золото та інші дорогоцінні метали перестали використовуватись у міжнародних валютних розрахунках, змінюючи своє функціональне призначення.

Вбачається, що вивчення досвіду інших країн щодо регулювання операцій з дорогоцінними металами слід здійснювати за декількома напрямками, наведеними у табл. 4.1.

При цьому слід пам'ятати, що більшість розвинених держав мають давні традиції регулювання операцій з дорогоцінними металами. Для прикладу, США ще з 1973 р. впроваджували активні заходи з балансу-

²⁸³ Ліфанова М. І. Проблеми та перспективи розвитку світової валютної системи в посткризовий період / М. І. Ліфанова [Електронний ресурс]. // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_63

²⁸⁴ Семенко С. В. Особливості здійснення пробірнього контролю за якістю ювелірних виробів з дорогоцінних металів в країнах Європейського союзу / С. В. Семенко, К. М. Семенюк // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 98-105.

вання інтересів суб'єктів, які займались видобуванням срібла, в умовах переходу до системи золотого стандарту. Україна за часи незалежності не мала можливості настільки стабілізувати власну систему, яка регулює ринок дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння. Недосконалі практики інституціональних нововведень потребують негайного виправлення та формування сприятливих передумов для здійснення операцій з дорогоцінними металами і забезпечення на цій основі економічного зростання держави. В іншому разі Україна ризикує поглиблювати фінансові інституціональні пастки, що надалі деформуватиме внутрішню фінансово-кредитну організацію.

Таблиця 4.1

Особливості регулювання операцій з дорогоцінними металами у деяких країнах світу

№	Напрямок	Пріоритети адаптації до вітчизняних умов
1	Централізація регулювання	<p>Функціональність профільного центрального органу державної влади у сфері пробірного контролю (Польща, Португалія, Угорщина, Чехія, країни Прибалтики і т. д.)</p> <p>Високий рівень централізації регулювання з поетапним послабленням (Японія)</p> <p>Відновлення потенціалу видобутку золота з зобов'язанням продажу в обмежений термін уповноваженим державним органам (ΠΑΡ)</p> <p>Дозвільна система експортно-імпоротної діяльності (ΠΑΡ)</p> <p>Заборона експорту сировини, лише виробів з дорогоцінних металів (Індія)</p> <p>Відсутність оподаткування імпорту золотих злитків до певної ваги (Сінгапур), золотих злитків, монет, необробленого золота (Німеччина)</p>
2	Клеймування й оцінювання відповідності продукції	<p>Уніфікація вітчизняних норм і процедур до міжнародних стандартів (ЄС)</p> <p>Експертиза «третьою стороною» (ЄС)</p> <p>Експертиза з використанням новітніх технологічних досягнень (розвинені країни)</p> <p>Вільна експортно-імпортна діяльність щодо клеймованих виробів за узгодженими стандартами (ЄС)</p> <p>Контроль вмісту нікелю у дорогоцінних сплавах (ЄС)</p>

№	Напрямок	Пріоритети адаптації до вітчизняних умов
3	Розвиток ринку банківських металів	Формування авторитетного інституційного середовища регулювання організації діяльності сектору торгівлі дорогоцінними металами на фондовому ринку (США) Стимулювання розвитку внутрішньому ринку через відкриття золотих депозитних рахунків від декількох грамів металу, що розширить доступ населення з різною купівельною спроможністю (Сінгапур)
4	Регламентування діяльності суб'єктів, що здійснюють операції з дорогоцінними металами	Дозвіл на вільну внутрішню торгівлю (Японія, Сінгапур, Німеччина) Продаж імпортованих дорогоцінних металів у національній валюті (Індія)

Джерело: авторська розробка.

Вивчення світового досвіду щодо регулювання операцій з дорогоцінними металами, найперше, слід здійснювати з позиції обґрунтувань міри централізації даного процесу. Вважаємо, що з огляду на стратегічну важливість сфери використання дорогоцінних металів, виключну функціональність тут має виконувати держава. Вивчення світового досвіду дозволило зробити висновок, що в більшості європейських держав функціонує профільний центральний орган державної влади у сфері пробірного контролю. Такі узагальнення можна знайти в праці авторів С. Семенко і К. Семенюк. Учені зазначають про діяльність таких структур у європейських країнах: Пробірний офіс, підпорядкований Міністерству торгівлі та промисловості, у Чехії; Пробірна інституція, підпорядкована Міністерству економіки та транспорту, в Угорщині; Пробірна палата, підпорядкована Центральному офісу мір і Міністерству економіки та праці, у Польщі; Пробірний офіс, підпорядкований Міністерству економіки, в Словаччині; Офіси пробірної служби в системі митної служби, підпорядковані Міністерству економіки, фінансів та промисловості, у Франції; Департамент промисловості, торгівлі та зайнятості Ірландії; Пробірна служба, підпорядкована Міністерству фінансів, в Естонії, Литві та Латвії; Дер-

жавний монетно-банкотний двір (одночасно виконує функції клеймування) у Португалії; Пробірний офіс, підпорядкований Міністерству торгівлі, промисловості і туризму, на Кіпрі; Пробірні офіси, підпорядковані Радам по промисловості та торгівлі у регіонах (без підпорядкування на центральному рівні), в Іспанії; Пробірні офіси, підпорядковані Міністерству економічних зв'язків, у Нідерландах; Офіси пробірної служби, підпорядковані Державному департаменту з торгівлі та промисловості, у Великобританії; Пробірний офіс, підпорядкований Міністерству економіки та торгівлі, у Данії; Міністерство торгівлі та промисловості у Фінляндії; Державний пробірний офіс, підпорядкований Палаті мір, у Словенії; Центральне бюро по контролю за дорогоцінними металами у Швейцарії²⁸⁵.

Незважаючи на те, що в Україні наразі існують проблеми щодо використання золоторудного потенціалу (щодо процедури продажу землі і залучення іноземних інвесторів з новітніми технологіями), можливості відновлення видобутку золота потребують використання практики ПАР, яка є найбільшою в світі країною-добувачем даного благородного металу. Згідно із законодавством ПАР, усе видобуте золото має бути продане протягом 30 днів Резервному банку Південної Африки, який діє від імені Міністерства фінансів²⁸⁶. Крім того, законодавство Південно-Африканської Республіки також визначає, що юридичні особи можуть купувати золото для своїх виробничих потреб (їх перелік визначається Міністерством фінансів) з обов'язковим використанням тільки за цільовим призначенням²⁸⁷. Цей досвід важливий для України, насамперед, в умовах ліквідації Державної пробірної служби та провідної функціональності у сфері пробірного контролю з боку Міністерства фінансів України. Досвід багатьох європейських країн показує, що не завжди підпорядкованість профільної структури у сфері пробірного контролю підпадає під сферу фінансів, а частіше – економіки і торгівлі, а також митного регу-

²⁸⁵ Артюх Т. Система технічного регулювання обігу ювелірних виробів з дорогоцінних металів в Україні / Тетяна Артюх // Тези доповідей за результатами роботи Міжнародної науково-практичної конференції "Україна та ЄС: подолання технічних бар'єрів у торгівлі" (Київ, 18-19 березня 2015 року). – Київ, 2015. – 426 с. – С. 44-46.

²⁸⁶ Чиж Л. Зарубіжний досвід регулювання ринку банківських металів і рекомендації Україні / Л. Чиж // Вісник Львів. ун-ту. Серія екон. – 2009, Вип. 41. – С. 124-130.

²⁸⁷ Там же.

лювання. Цей факт не слід оминати увагою в контексті вироблення подальших практичних рекомендацій за напрямом організаційних реформ.

Загалом політика Південно-Африканської Республіки має чітко виражений директивний характер. Дуже жорсткою також є політика Індії, де до середини ХХ століття взагалі заборонявся імпорт золота. Історично жорстку політику регулювання операцій з дорогоцінними металами реалізовувала Японія, однак у 1974, 1978 і 1980 рр. були поетапно лібералізовані правила операцій із золотом та скасовано всі обмеження, що дало значний поштовх до розвитку ринку²⁸⁸. Цікавим є досвід Японії щодо експортно-імпоротної діяльності відносно злитків золота, що не підлягає ліцензуванню, а внутрішня торгівля не має жодних обмежень.

Натомість, протилежним є підхід у Сінгапурі, де експортно-імпортна, внутрішня торгівельна діяльність, пов'язана з дорогоцінними металами, взагалі не потребує спеціальних дозволів. До того ж, має місце практика неоподаткування окремих операцій з дорогоцінними металами, в яких зацікавлена держава, для прикладу щодо імпорту злитків золота вагою до 1 кг.

Ліберальною політикою відзначається Німеччина. Зокрема, тут немає обмежень експортно-імпоротної діяльності щодо торгівлі дорогоцінними металами, однак вона підлягає обов'язковому митному декларуванню.

Особливо важливим інструментом державного пробірнього контролю є клеймування як складова процедури оцінювання відповідності виробів встановленим стандартам. З огляду на євроінтеграційні перспективи нашої держави, світовий досвід щодо клеймування виробів з дорогоцінних металів для України є досить корисним, тим більше, що за даним напрямом уже здійснено певні реформи. Зокрема, починаючи з 2012 р., відповідно до постанови Кабінету Міністрів України діяльність із клеймування виробів з дорогоцінних металів може провадитися виключно казенними підприємствами пробірнього контролю, що було здійснено в рамках ратифікації Віденської конвенції та приєднання до Міжнародної Асоціації пробірних служб, до складу якої сьогодні входять 18 країн. Приєднання України до Віденської конвенції дозволить впровадити також інші позитивні практики щодо оцінювання відповідності стандартам виробів з

²⁸⁸ Чиж Л. Зарубіжний досвід регулювання ринку банківських металів і рекомендації Україні / Л. Чиж // Вісник Львів. ун-ту. Серія екон. – 2009, Вип. 41. – С. 124-130.

дорогоцінних металів. Як пише Т. Артюх, по-перше, оцінювання відповідності щодо вмісту дорогоцінного металу в сплавах ювелірних виробів здійснюється "третьою стороною", яка акредитована на виконання робіт відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 17025; по-друге, клеймовані вироби безперешкодно ввозяться в іншу країну – учасницю Конвенції без наступного контролю з боку національної пробірної служби, а результати випробувань визнаються в усіх країнах Конвенції²⁹⁰.

Цінним для національної ювелірної галузі є досвід ЄС, зокрема у рамках удосконалення процедур і норм оцінювання відповідності продукції з дорогоцінних металів в частині контролю вмісту нікелю в дорогоцінних сплавах. До ратифікації Україною Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС № 94/27/ЕС від 30 червня 1994 р., яку ще називають Нікелева Директива, у нашій державі і надалі зберігатиметься негативна практика імпорту лігатур, які містять нікель та інші токсичні елементи, що не лише порушує якісні властивості ювелірних та інших виробів, що містять дорогоцінні метали, але й є загрозою для здоров'я людини, яка їх використовує.

Досвід регулювання ринку банківських металів в інших країнах заслуговує на особливу увагу українських фахівців у силу слабкої розвиненості такого ринку в нашій державі. Є цінним досвід Сінгапуру щодо проведення операцій з банківськими металами на внутрішньому ринку через відкриття золотих депозитних рахунків від декількох грамів металу²⁹¹. Адже така практика може бути стимулюючим стартом для залучення населення до відповідних операцій і формування його фінансової грамотності на ринку банківських металів.

²⁸⁹ Чиж Л. М. Регулювання ринку банківських металів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / Л. М. Чиж. – Львів, 2009. – 20 с.

²⁹⁰ Чиж Л. М. Регулювання ринку банківських металів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / Л. М. Чиж. – Львів, 2009. – 20 с.

²⁹¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння... : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Міністерство фінансів України від 26.12.2000 року № 82/350 (втратив чинність) : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0024-01>

Досвід Сполучених Штатів Америки також є корисним для нас. Насамперед, найкращим є досвід щодо торгівлі дорогоцінними металами через фондові механізми.

У США функціонують: Товарна біржа Нью-Йорку (ще з 1933 р.), яка є найбільшою в світі біржею ф'ючерсної торгівлі металами, активним агентом торгівлі контрактами із продажу золота (з 1975 р.) та переважно орієнтована на міжнародних клієнтів; Міжнародний валютний ринок Чикаго, представлений валютною біржею, яка обслуговує внутрішні потреби, пропонуючи ф'ючерсні контракти із золотом, і товарною біржею (заснована ще у 1919 р.), яка торгує золотом з поставкою "spot" або "форвард"; Чиказька торгова палата, яка є найбільшою і найстарішою з товарних бірж, на якій торгують товарними ф'ючерсами і золотими опціонами; Середньо-американська товарна біржа, яка є ф'ючерсною товарною біржею (функціонує з 1868 р.) і спеціалізується на торгівлі міні-контрактами; Нью-Йоркська товарна біржа (з 1872 р.), яка спеціалізується на торгівлі ф'ючерсами на платину²⁹².

Виходячи з того, що для функціонування ринку банківських металів велику роль відіграє рівень розвитку фондового ринку, що вже апіорі є проблемним для України, актуалізується вивчення та висвітлення практики в інших країнах.

Вивчення досвіду інших країн щодо регламентування діяльності суб'єктів, які здійснюють операції з дорогоцінними металами, є важливим у частині формування конкурентного середовища. Актуальним для України залишається досвід діяльності іноземних афінажних компаній та процедур регулювання їхньої діяльності. Відомо, що провідною міжнародною структурою, яка визначає порядок сертифікації злитків з золота і срібла, є Лондонська асоціація ринку дорогоцінних металів (LBMA). Відтак компанії, які хочуть отримати право на виробництво злитків з дорогоцінних металів, зобов'язані бути зареєстровані даною структурою або ж стати учасниками Лондонського ринку платини і паладію (LPPM).

Україна повинна формувати свою політику у сфері регулювання операцій з дорогоцінними металами. Тим більше, що сучасні умови глобалізації, орієнтир на євроінтеграцію, членство в СОТ змушують нашу

²⁹² Чиж Л. Зарубіжний досвід регулювання ринку банківських металів і рекомендації Україні / Л. Чиж // Вісник Львів. ун-ту. Серія екон. – 2009, Вип. 41. – С. 124-130.

державу реагувати на тренди уніфікації і стандартизації за даним напрямом. У контексті цього найперше слід забезпечити відповідність вітчизняних систем класифікації дорогоцінних металів, стандартизації, методик оцінювання відповідності міжнародним стандартам. Те ж саме стосується й інституціонального забезпечення. Однак, що найбільш важливо для України за результатами вивчення досвіду інших держав, у пріоритеті має стояти розвиток фондового ринку. Вкрай важливим для нашої держави є формування належного рівня фінансової грамотності населення та підвищення рівня інституційної довіри внутрішніх інвесторів до фондового ринку. Такі операції з цільовим стимулюванням, нехай і за поточної нестабільної макроекономічної ситуації, можуть стати вагомим кроком на шляху фінансової стабілізації нашої держави. Саме тому актуальним напрямом для подальших наукових досліджень має бути вивчення практики і досвіду розвитку бірж дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

4.2. Особливості державної політики забезпечення ефективності пробірного нагляду

Незважаючи на те, що в інституціональному середовищі державотворення відбувалися часті зміни, Україна зберігає давню історію і глибоку традицію виробництва та обробки дорогоцінних металів і каміння. Водночас сучасні реалії ринкової економіки поряд із негативним впливом зовнішніх чинників, зокрема, імпортом неякісних як правило ювелірних виробів, сировинних матеріалів, вносять суттєвий деструктив у процеси розвитку українського ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Аналізуючи цей ринок, можна сказати, що він охоплює два головних сегменти – виробничий та банківський. Виходячи з мети нашого дослідження, увагу сфокусовано на ринку виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні, зокрема в контексті виявлення поточних тенденцій та перспектив розвитку конкурентних відносин на ньому. Це особливо актуальне питання з огляду на подальші інтеграційні процеси, у тому числі членство України у Світовій організації торгівлі.

Взагалі, ринок виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння слід розглядати як механізм узгодження попиту і пропозиції на стратегічно важливі ресурси – дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органогенного утворення тощо. Даний ринок формується такими основними сегментами:

1) виробничим – сфера переробки, обробки дорогоцінних металів і каміння;

2) операційним – сфера здійснення операцій з дорогоцінними металами і камінням.

Структуру ринку згідно з його спеціалізацією можна схематично відобразити таким чином, рис. 4.2^{293, 294}.

При цьому слід звернути увагу на те, що ринок виробів з дорогоцінних металів орієнтований не лише на виготовлення ювелірних виробів. Вагомий сегмент обіймає також виготовлення побутових виробів – столових приборів, глибокого посуду, офісних або настільних виробів, виробів ритуального і релігійного призначення тощо. Також окремо слід виділяти вироби технічного та лабораторного призначення з дорогоцінних металів (крім інструментів та їх частин) – тиглі, шпателі, аноди з гальванічним покриттям тощо. Дані положення регламентовані чинним КВЕД²⁹⁵.

Інституціональний вимір функціонування ринку відображають суб'єкти-регулятори, суб'єкти-споживачі, суб'єкти-виробники і посередники. Велику роль у даній інституційній системі відіграють афінажні компанії, які займаються виготовленням злитків з дорогоцінних металів, зокрема золота і срібла. Суб'єкти – виробники продукції з дорогоцінних металів і каміння мають, як правило, різну спеціалізацію, однак здебільшого орієнтовані на традиційний сегмент ювелірних виробів, який налічує близько 2500 одиниць. Водночас залишається перспективним сегмент побутових і промислових виробів (згадані вище технічні і лабораторні вироби).

Вчені та експерти неоднозначно оцінюють сучасний стан розвитку ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння України. Безперечно, базою причиною більшості деструктивів є недотримання виробниками вимог законодавства України у сфері застосування технічних регламентів та стандартів. Окрім виконавської складової, залишається вкрай проблемним стан

²⁹³ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 року № 637/97-ВР : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80/page>

²⁹⁴ Виробництво ювелірних і подібних виробів : Клас 32.12 : КВЕД-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/32/KVED10_32_12.html

²⁹⁵ Закон України "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції" від 02.12.2010 № 2735-VI).

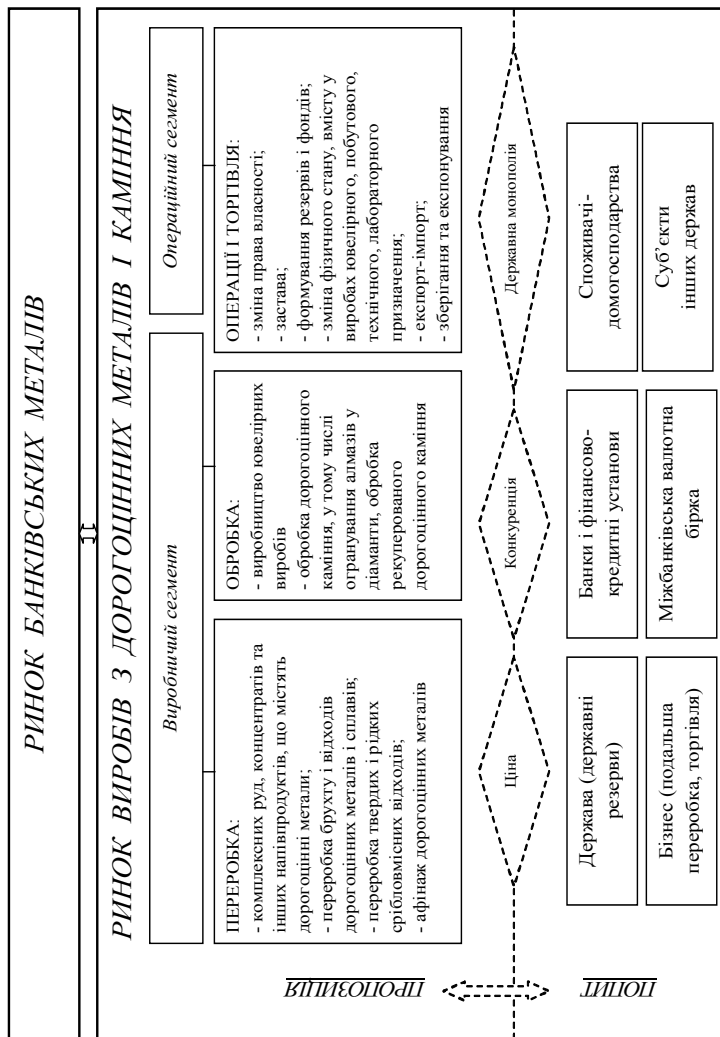

Рис. 4.2. Структура ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння згідно з його спеціалізацією

Джерело: авторська розробка

правового та нормативного забезпечення контролю за якістю сплавів ювелірних виробів з дорогоцінних металів, а також стан законодавства у сфері технічного регулювання, стандартизації, підтвердження відповідності якості та захисту прав споживачів²⁹⁶. Щоб мати глибше уявлення про дану проблематику, варто відзначити позицію К. Семенюк, яка, зокрема, вдало виділяє вади нормативно-правового регулювання даної сфери. Серед них вона вказує на: відсутність технічних норм та стандартів якості ювелірних виробів, які б регламентували не лише кількість дорогоцінного металу та його пробу, але й якість та місткість лігатурних домішок, покриття тощо; заборона для суб'єктів господарювання, які займаються виробництвом та реалізацією ювелірних виробів, використовувати у своїй діяльності спрощену систему оподаткування; відсутність чіткого визначення контрольних складових, що становить механізм державного пробірною контролю, а також органів, які здійснюють цей контроль, та ін.²⁹⁷.

При цьому виникає питання – як можна виправити ситуацію в частині нормативно-правового забезпечення. Безперечно, великий вплив у цьому плані має відігравати міжнародна конкуренція, а відтак, затребуваним є впровадження міжнародних стандартів якості. Хоча наразі експортно-імпортна діяльність сировинної продукції у сфері виробництва з дорогоцінних металів і каміння в Україні є обмеженою, вітчизняний ринок потребує відкритості та інтегрованості у світовий економічний простір.

Серед науковців та в експертних колах побутує думка, що сфера виробництва й збуту дорогоцінних металів та каміння в Україні є доволі централізованою в управлінському плані. У зв'язку з цим учені зауважують, що єдиним реалістичним шляхом створення в Україні ринку дорогоцінних металів є його поступовий, поетапний розвиток від ринку, регульованого державними органами, операції якого сконцентровано в одному місці, до лібералізованого, вільного міжбанківського ринку²⁹⁸. З іншо-

²⁹⁶ Чиж Л. Особливості відмивання грошей на ринку дорогоцінних металів / Л. Чиж [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektivna-ekonomika&s=ua&z=887>

²⁹⁷ Семенюк К. М. Державне регулювання розвитку ювелірної галузі в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / К. М. Семенюк; Нац. академія держ. управл. при Президентіві У-ни. Харків. регіон. інст-т держ. управл. – Х., 2015. – 22 с.

²⁹⁸ Семенюк К. М. Нормативно-правова складова державного регулювання ювелірною галуззю в Україні: стан і перспективи / К. М. Семенюк // Економіка та держава. – 2013. – № 11. – С. 145-148.

го боку, стратегічна вага даного ринку не допускає виключно саморегулюючого середовища. Тому функція держави має посилюватись у частині контролю і моніторингу ситуації.

Серед інших проблем, які виділяють вітчизняні фахівці для даної сфери, – відсутність на підприємствах системи управління якістю, застосування суб'єктами господарювання "нестандартних сплавів" та домішок, використання імпортованих сплавів низької якості, нестійких покриттів, які не пройшли випробування на відповідність показникам надійності та безпеки²⁹⁹. У цьому контексті впливає проблема неефективної системи контролю якості виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні. Як пише К. Семенюк, гармонічне й ефективне функціонування та розвиток ринку виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння неможливі без розроблення та впровадження нового механізму контролю якості виробів як промислового призначення, так і ювелірних; відміна ліцензування (вже відмінено – заув. авт.) даного виду діяльності, як неефективної форми контролю, вже є першим кроком на шляху створення цього механізму³⁰⁰. При цьому виникає питання – які практики інших країн краще використовувати, для забезпечення споживача при купівлі та використанні виробів з дорогоцінних металів і каміння.

Ще одна специфічна проблема – конкурентне середовище ринку. Дана сфера є доволі прибутковою і стратегічною, відтак приваблива з позиції тінізації бізнесу. Свідченням цьому є швидкий розвиток ювелірної торговельної мережі у великих містах України. Як правило, вони займають торговельні площі у центральних районах міст, що свідчить про прибутковість даного бізнесу. У той же час, спостерігаємо проблеми щодо ефективності діяльності такого роду підприємств. Вони доповнюються збереженням державної власності у деяких суб'єктів господарювання. Слід відмітити, що до 2012 р. державним ювелірним заводам було надано виключне право самостійного клеймування, на відміну від решти виробників. Нині це право делеговано державним казенним підприємствам пробірного контролю.

²⁹⁹ Чиж Л. Особливості відмивання грошей на ринку дорогоцінних металів / Л. Чиж [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=887>

³⁰⁰ Інформація щодо прозорості діяльності державного підприємства "Львівський державний ювелірний завод" за I півріччя 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zoloto.lviv.ua/dialnist/2015.pdf>

Низька конкурентоспроможність інституціонального середовища демотивує розвиток і диверсифікацію бізнесу. Вітчизняні ювелірні підприємства у своїй діяльності можуть орієнтуватись на: виробництво ювелірних і побутових виробів; оптову і роздрібну (в спеціалізованих магазинах) торгівлю; ремонт годинників та ювелірних виробів; виробництво дорогоцінних металів; афінаж. Важливо у цьому контексті, щоб дані сегменти розвивались з формуванням фірмових торговельних мереж. У виробничому сегменті важливо, щоб суб'єкти спеціалізувались не лише на виготовленні виробів із золота та срібла, але й використанні вставок із дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння. Приклад асортиментного різноманіття – зі звіту поки ще державного підприємства "Львівський державний ювелірний завод"³⁰¹:

- виготовлення ювелірних виробів з дорогоцінних металів – золото, срібло; дорогоцінні метали зі вставками з дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння – діамантів, аметисту, сапфіру, топазу, смарагду, гранату, бурштину, цитрину, кварцу, перлин і т. д.;

- виготовлення виробів з недорогоцінних металів – медалей, знаків, значків, державних нагород, відзнак і т. д.;

- основні товарні групи: персні, сережки, кулони, броші, браслети та ланцюжки ручного в'язання, кільце, затискачі до краватки, брелки, запонки, ланцюжки і браслети машинного в'язання, вироби посудної групи зі срібла (чайні, кавні, десертні та столові ложки, виделки, ножі, виделки до лимона і торта, ікорниці, лопатки до торта, молочники, цукерниці, фляги з лійкою, графіни, підноси, чарки, бокали, фужери, чашки з блюдцями, кавники), сувенірні та церковні чаші, кубки, сувеніри, медалі і т. д.;

- виробництво промислової продукції.

При цьому доцільно звернути увагу на те, що способи виробництва можуть бути з власної і давальницької сировини. Другий вид практики стає все більш популярним у бізнес-схемах організації виробничого процесу.

У цьому контексті потрібно відзначити, що в пріоритеті має бути розвиток суб'єктів, які охоплюють різні напрями виробництва й торгівлі. Незважаючи на те, що, з одного боку, це може сприяти монополізації

³⁰¹ Дідорук М. Проблеми та основні тенденції розвитку вітчизняного ринку ювелірних товарів / Марія Дідорук // Реформування економіки України як фактор забезпечення сталого розвитку. Матеріали VI Всеукраїнської студентської наукової Інтернет-конференції, м. Чернівці, 31 березня 2017 р. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2017. – 212 с. – С. 173-175.

ринку, проте, з іншого боку, така стратегічно важлива і специфічна сфера потребує становлення інституту відповідальності.

Розглядаючи статистичні дані, одразу звертаємо увагу на ще одну суттєву проблему вітчизняного ринку – брак офіційної інформації. Існують різні дані щодо кількості суб'єктів господарювання ювелірної промисловості України. З інтернет-даних 2012 р. таких налічувалось близько 7500, з яких більше 99% були недержавними (з огляду на це приватизація є закономірним процесом; інше питання, щоб вона відбувалась на прозорих засадах і зберегла традиції господарювання попередніх років). Фактично, на сьогоднішній день Львівський державний ювелірний завод – єдине державне підприємство в Україні з усіх ювелірних заводів³⁰². В інших дослідженнях українських авторів, з посиланням на дані Державної служби статистики України, знаходимо інформацію, що на сьогодні в країні працює понад 1050 комерційних структур, які займаються виготовленням коштовностей, і понад 4,5 тис. структур, які мають право на їх продаж вроздріб. За 2016 р. найбільше ювелірних товарів було виготовлено зі срібла, а найменше – із платини; це свідчить про те, що виробники в умовах економічної кризи намагаються зберегти виробничі потужності за рахунок виготовлення більш дешевої ювелірної продукції³⁰³.

Не має потреби підтверджувати, що здійснити комплексний статистичний аналіз ринку виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння дуже складно. До ліквідації Державної пробірної служби України у вільному доступі в мережі Інтернет була інформація зі звітів про результати її роботи. Вибірковим є представлення звітів державних ювелірних підприємств. На окремих порталах можна знайти огляди ювелірного ринку, однак за певну плату. Для прикладу, на сайті "<http://www.marketing.net.ua>" доступ до даних, серед яких також аналіз ринку ювелірних виробів України, Великої Британії, Італії, Індії, США та інших країн, світу загалом, вимагає реєстрації, що є платною і для фізичних осіб коштує 2287 грн на місяць. З огляду на фінансові можливості дослідників, такі витрати обмежують їхню мотивацію до проведення відповідних досліджень.

³⁰² Львівський державний ювелірний завод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zoloto.lviv.ua>.

³⁰³ Попівняк Ю. М. Проблеми функціонування ювелірної промисловості України у світовому контексті та шляхи їх розв'язання / Ю. М. Попівняк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9. – С. 62-69.

Очевидним є те, що формування і публічність офіційних статистичних даних щодо тенденцій розвитку українського ринку виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, зокрема з деталізацією в регіональному розрізі, є обов'язковою умовою наукових обґрунтувань пріоритетів його подальшого розвитку.

Серед основних недоліків розвитку вітчизняного ринку також наголосимо на дуже серйозній, можна сказати, основоположній проблемі – це наявність слабосформованої власної сировинної бази та залежність від імпорту іноземної сировини, адже на сьогодні розробка родовищ і промисловий видобуток дорогоцінних металів в Україні майже не ведуться; відсутність розроблених родовищ і видобутку дорогоцінних металів в Україні пояснюється браком власних коштів та іноземних інвестицій, високим ступенем ризику цих інвестицій, низькою рентабельністю видобутку, спротивом місцевого населення до реалізації програм з видобутку, високою вартістю підготовки родовища до освоєння і тривалим терміном окупності проекту металодобування^{304, 305}. Вихід, звичайно, є, але він потребує регламентування продажу землі та гарантування державою можливостей інвесторів здійснювати відповідні розробки.

Наголошуємо, що існування великої кількості проблем на українському ринку вимагає виділення пріоритетних з них у співставленні до можливих наслідків. Вбачається, що такі проблеми доцільно класифікувати як управлінські, підприємницькі, ресурсні і секторальні. Відповідно це відображено на рис. 4.3.

Особливої уваги потребує висвітлення ще однієї проблеми на українському ринку виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Мова йде про ситуацію щодо стихійного видобутку бурштину. Це яскравий приклад секторальної проблеми, зумовленої тінізацією сфери видобутку, слабкістю державних важелів впливу в умовах домінування суб'єктних інтересів, завуальованих політичними рішеннями. Після загострення, а також оприлюднення в засобах масової інформації ситуації з видобутком бурштину були здійснені незначні заходи із врегулювання проблеми – шляхом надання спеціальних дозволів на геологічне вивчен-

³⁰⁴ Попівняк Ю.М. Проблеми функціонування ювелірної промисловості України у світовому контексті та шляхи їх розв'язання / Ю.М. Попівняк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9. – С. 62-69.

³⁰⁵ Закон України "Про стандартизацію" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1315-18>

ня з дослідно-промисловою розробкою та видобуванням. Вирішення даної ситуації є вкрай важливим як у контексті розвитку вітчизняного ринку виробів з дорогоцінного каміння, так і в контексті формування культури надрокористування. За інших умов говорити про вартісне відновлення добування золота в Україні неможливо. Проблема з бурштином також є негативним зразком того, як ресурсний потенціал нашої держави незаконним шляхом використовують інші держави у розвитку власної ювелірної галузі. Очевидно, немає потреби доводити, що за умови призупинення золотодобування в Україні, відсутності нормативних актів видобування бурштину такий стан речей є серйозним викликом для українського суспільства.

Рис. 4.3. Ключові проблеми розвитку вітчизняного ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння: сучасний контекст

Джерело: авторська розробка

Таким чином, на основі вищезгаданого слід зазначити, що вітчизняний ринок виробів з дорогоцінних металів і каміння потребує значного вдосконалення. Перспективи розвитку ринку мають орієнтуватись на цілі стабільності ринку з балансуванням економічних, екологічних і соціальних інтересів. Вважаємо, що на сьогодні центровим питанням у забезпеченні розвитку ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння України є формування належного інформаційного забезпечення, без публічності якого неможливо побудувати комунікаційну платформу для фахівців та науковців. Зокрема, потрібний ефективніший процес впливу громадськості на прийняття урядових рішень з метою формування конкурентних ринкових умов у сфері виробництва продукції з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

4.3. Пріоритети організації пробірною контролю в Україні

У часи глобалізації світового господарства, для ефективного розвитку сфери пробірною нагляду в Україні необхідно вжити рішучих кроків з боку держави на мікро- та макрорівнях. Насамперед, доцільно вжити декілька стратегічних заходів (термінове зменшення розміру зазначеного пенсійного збору з 10% до 3-5%, підвищення захисту державних пробірних клейм, активізація міжнародної діяльності), що сприятиме не тільки гармонійному розвитку галузі, але й створить умови для здорової конкуренції та виходу на міжнародний рівень. Крім того, потрібно першочергово запровадити дієвий механізм здійснення контролю за сплатою 10-відсоткового пенсійного збору з боку суб'єктів господарювання, створити базу даних, де зберігатиметься інформація про фактичне надходження коштів зі сплати збору в розрізі суб'єктів, тощо.

У широкому розумінні державний пробірний контроль за змістом є системою організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на здійснення державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів із них, виконанням операцій із зазначеними цінностями, а також на забезпечення залучення до вторинної переробки відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння³⁰⁶. Вба-

³⁰⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 № 695 "Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140695.html

чається, що поряд із розвитком ефективного державного пробірного контролю потрібно зробити декілька першочергових кроків для ефективного розвитку системи пробірного нагляду в Україні.

Проблема полягає в тому, що після внесення змін до Закону України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" N 400/97-ВР від 26.06.1997³⁰⁷ та вступу в дію з 01 січня 2015 р. Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" N71-VIII від 28.12.2014³⁰⁸ відбулося значне зменшення маси поданих золотих виробів до казенних підприємств пробірного контролю.

Запровадження 10-відсоткового пенсійного збору від вартості дорогоцінного металу призвело до відчутних негативних наслідків³⁰⁹.

Зокрема, протягом 2015 р. падіння маси золотих виробів становило 10,2 % від загальної маси виробів, поданих на клеймування до Центрального казенного підприємства пробірного контролю, проти 28,9% маси золота у 2014 р., у 2016 р. зменшення маси золотих виробів становило 6,8%, а срібних виробів – відповідно збільшилось до 93,2 %.

Натомість, при теоретичному впровадженні 5-відсоткового пенсійного збору передбачається, що тільки в Центральному КППК маса золотих виробів у 2019 р. вийде на рівень 2014 р., і нарахування збору на обов'язкове державне страхування тільки із золотих виробів становитиме 265 мільйонів 628 тис. грн. (розрахунок проведений станом на 06.11.2017 при банківській ціні металу 1105,51 грн. за 1 г).

Порівнявши з фактично нарахованим аналогічним збором за 9 місяців 2017 року, що становить 43 889,5 тис. грн., і, відповідно, теоретично, зі збором, що планується одержати за 9 місяців 2018 р., тобто, 113840,5 тис. грн., нарахування зростуть на 69951,0 тис. грн. (майже у два рази).

³⁰⁷ Постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII "Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dp_20141211_26-VIII.html

³⁰⁸ Про затвердження Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/138-2011-%D0%BF>

³⁰⁹ Діяльність Центрального казенного підприємства пробірного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ckprk.com.ua

Серед спеціалістів ювелірної галузі обговорюється ще один варіант щодо збільшення надходжень від нарахованого КППК зазначеного збору. Це – відтермінування сплати 10-відсоткового пенсійного збору до 6 місяців, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва ювелірних виробів із золота та їх подальшого зберігання на складі до моменту реалізації.

Якщо припустити, що пенсійний збір у 2019 р. буде становити не 10%, а 5%, а маса золотих виробів залишатиметься на рівні 2014 р. і буде становити 29% від загальної маси, то нарахований збір становитиме 132814 тис. грн., що на 95% більше від вищезазначеного збору у 2016 році.

Характерно, що наступним кроком повинно стати зменшення відрахувань частини чистого прибутку (дивідендів) до бюджету. До 31.12.2015 згідно із постановою Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 №138 "Про затвердження Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями"³¹⁰ ставка відрахувань частини чистого прибутку (дивіденди) до бюджету для казенних підприємств становила 15%.

Згідно із постановою Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до пункту 1 Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями" від 30.12.2015 №1156, до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 №138, були внесені зміни. Відповідно до п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1156³¹¹ затверджено базовий норматив відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності у 2015 р. (далі – базовий норматив) господарських товариств, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток, паїв) яких належать господарським товари-

³¹⁰ Закон України "Про метрологію та метрологічну діяльність" № 1314-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1314-18/page2>

³¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1156 "Про внесення змін до пункту 1 Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1156-2015-%D0%BF>

ствам, частка держави в яких становить 100 %, у тому числі дочірніх підприємств (далі – суб'єкти господарювання), у розмірі 75 % (ст.136 Податкового кодексу України).

Такі відрахування негативно впливають на розвиток підприємства, що унеможливує оновлення матеріально-технічної бази, придбання обладнання та інструментів. Пропонується зменшити відрахування частини чистого прибутку (дивіденди) з 75% до 50%.

Характеристика першочергових заходів дозволяє зробити висновок про те, що потрібно також гармонізувати систему стандартизації.

Створення Технічного комітету зі стандартизації (ТК 32) "Ювелірна промисловість" припадає на 60-ті роки минулого сторіччя, функції секретаріату виконувало Львівське ДСКБ "Топаз" Міністерства промислової політики України. У 2012 р. ТК 32 припинив свою діяльність, а функції офіційно було передано до Державної пробірної служби України. Виходячи із своїх повноважень, вона оновила склад ТК 32 та подала його на затвердження до Міністерства економічного розвитку України, але наказу про надання повноважень не видано. Всі ці роки роботи зі стандартизації за напрямом діяльності базувались на напрацюваннях Державної пробірної служби України.

Після ліквідації Державної пробірної служби України в системі управління казенними підприємствами пробірного контролю з'явився ряд проблем, які потребують ретельного вивчення, а також розробки нових підходів до вирішення їх в умовах, що склалися.

Однією з основних таких проблем була відсутність в Україні Технічного комітету зі стандартизації робіт з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням і, як наслідок, – неможливість проведення таких робіт. Створення такого комітету та його повноваження як одного з суб'єктів стандартизації передбачені ст. 8 і 15 розділу II Закону України "Про стандартизацію", який набрав чинності від 03.01.2015 за № 1315-18³¹².

Незадовго після проголошення незалежності української держави Програмою діяльності Кабінету Міністрів України визначено ціль щодо припинення дії на території України стандартів колишнього СРСР, розроблених до 1992 р. (постанова Кабінету Міністрів України від

³¹² Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 № 695 "Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140695.html

09.12.2014 № 695 та Постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII)^{313, 314}. Нормативні документи, що стосуються роботи з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням, були прийняті 40-50 років тому і мають бути повністю переглянуті, а деякі з них – взагалі скасовані. Таким чином, стає очевидним та зрозумілим, що питання виконання робіт зі стандартизації стає ще більш актуальним. Тим більше, що роботи у цьому напрямі майже не проводились.

Проведений аналіз свідчить, що зовсім недавно (у 2017 р.) Міністерством фінансів України було погоджено створення Технічного комітету стандартизації ТК 186 "Ювелірна промисловість" та функції секретаріату покладено на Центральне казенне підприємство пробірного контролю. Створення технічного комітету зі стандартизації надасть можливість ураховувати усі напрями робіт з дорогоцінними металами та представництво інтересів усіх зацікавлених сторін, а саме: Міністерства фінансів України, казенних підприємств пробірного контролю, виробників ювелірних виробів, переробних підприємств, ломбардів, банків, торгівлі, громадських організацій і т. д. Як свідчить практика, на перспективу це дозволить актуалізувати чинні нормативні документи та розробляти нові документи, необхідні для ефективного функціонування ювелірної галузі. Поряд з тим потрібно визнати, що іншою проблемою щодо роботи з дорогоцінними металами, яка потребує нагального вирішення, було уповноваження (атестація) лабораторій, які здійснюють операції з дорогоцінними металами. З 01.01.2016 набрав чинності Закон України "Про метрологію та метрологічну діяльність" № 1314-18³¹⁵. Найактуальнішим питанням даного закону є ліквідація старої національної системи атестації вимірвальних лабораторій. На сьогодні в Україні діють більше 40 вимірвальних лабораторій, які здійснюють операції з дорогоцінними ме-

³¹³ Постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII "Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dp_20141211_26-VIII.html

³¹⁴ Про затвердження Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/138-2011-%D0%BF>

³¹⁵ Наказ Міністерства фінансів України від 27.03.2017 № 394 "Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 25 грудня 2003 року № 700".

талами. Діяльність цих лабораторій є сферою законодавчо регульованої метрології і, починаючи з 1986 р., 1 раз на 3 роки вони підлягали метрологічній атестації, вартість якої становила від 5000 до 12 000 гривень.

В останнє десятиріччя роботу атестованих лабораторій України, в галузі яких було заявлено операції з дорогоцінними металами, перевіряла Державна пробірня служба України. До того ж фахівці Пробірної служби брали участь у роботі комісії з атестації. Також Пробірня служба була затверджена координатором та проводила національну програму міжлабораторних порівнянь результатів вимірювань (МІПР). У зв'язку з ліквідацією Державної пробірної служби України майже всі вищезазначені роботи призупинені.

Однією з вузлових проблем залишилось те, що у всіх лабораторіях казенних підприємств у 2017 р. закінчився термін атестації і вони були вимушені звертатися до Національного агентства акредитації лабораторій України для проведення акредитації відповідно до міжнародних вимог ДСТУ ISO 17025:2005.

Додатковою проблемою стала вартість акредитації у Національному агентстві, яка становить 100-300 тис. грн., тому не всі казенні підприємства пробірної контролю за таких умов мали фінансову можливість щодо забезпечення проведення акредитації своїх лабораторій.

З метою вирішення цієї проблеми видано наказ Міністерства фінансів України № 394 від 27.03.2017³¹⁶ та у відповідності із ГСТУ 75.1-00013-480-003-2017 органом з уповноваження (атестації) вимірювальних лабораторій, що здійснюють операції з дорогоцінними металами, визначено Центр аналітичних досліджень Центрального казенного підприємства пробірної контролю, який створено за ініціативи Міністерства фінансів. Внаслідок цього надано можливість дотримуватись якості і єдності вимірювань у лабораторіях, які здійснюють операції з дорогоцінними металами, проводити їх уповноваження (атестації) і, тим самим, продовжити роботу тих лабораторій, які є фінансово неспроможними забезпечити проведення акредитації.

Очевидно, що ювелірні вироби в Україні повинні вироблятися у відповідності із чинними нормативними документами. Але на практиці вимоги стандартів є часто добровільними і значний відсоток (від 20 до 80%) ювелірних виробів, які підлягають клеймуванню, за своїм хімічним скла-

³¹⁶ Піркович К. А. Хімічний склад ювелірних виробів із золота, виготовлених у республіці Македонія // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол. : Б. Д. Семак, І. В. Донцова, Н. І. Доманцевич та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2014 – Вип. 14. – 178 с. – С.66-68.

дом не відповідають жодному нормативному документу. Це створює труднощі для проведення експертизи в казенних підприємствах. Хімічний склад таких сплавів ніким не досліджувався, вміст деяких елементів може впливати на здоров'я людини, і цьому є наукові підтвердження.

Більшість нормативних документів, що стосуються роботи з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням, потребують негайного повного перегляду, так як вони були затверджені ще 40-50 років тому, та основні з них мають бути скасовані з 01.01.2019.

Наразі в Україні відсутні будь-які документи, які б обмежували вміст шкідливих домішок у ювелірних виробках. Для прикладу, у країнах ЄС діє Нікелева Директива, яка забороняє присутність нікелю у виробках, які контактують зі шкірою людини.

Вважаємо, що одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми є досконале вивчення Технічним комітетом стандартизації ТК 186 разом із зацікавленими сторонами різних сплавів, із яких виробляються ювелірні вироби, щодо систематизації цих сплавів та виявлення вміщення шкідливих домішок. Доцільним є введення реєстрації для нових сплавів (як це здійснюється, наприклад, Чеською пробірною службою) або використання досвіду Чорногорії^{317, 318, 319, 320} та розроблення технічного регламенту або національного стандарту для марок ювелірних сплавів.

Як стверджують фахівці, "сплави благородних металів, що застосовуються для виготовлення ювелірних виробів, мають відповідати естетичним, експлуатаційним та технологічним вимогам, тобто, задовольняти потреби споживачів в подальшому використанні ювелірних виробів, що виготовляються з таких сплавів, а також бути придатними для виготовлення таких ювелірних виробів"³²¹.

³¹⁷ Чепіль Л. Проблеми безпечності та якості ювелірних виробів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/149-1661-1>.

³¹⁸ Димитров П. Златарскиот бизнес во Македонија / П. Димитров // Капитал – №158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kapital.com.mk>.

³¹⁹ Колку е годишно производство на злато во Македонија? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tocka.com.mk/1/95022/kolku-e-godisnoto-proizvodstvo-na-zlato-vo-makedonija>.

³²⁰ Goldmak Radovis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goldmak.mk>.

³²¹ В Украине появились ювелирные изделия с клеймом ДНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://korrespondent.net/ukraine/3776324-v-ukrayne-poiavylys-yuvelirnye-izdelyia-s-kleimom-dnr>

У 2017 році згідно з наказом державного підприємства "Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості (ДП "УкрНДНЦ") затверджено Положення про Технічний комітет стандартизації ТК186 "Ювелірна промисловість"³²². Це Положення розроблено у відповідності із вимогами ДСТУ 1.14:2015 "Процедури створення, діяльності та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації".

Створення Технічного комітету стандартизації дає можливість забезпечити перегляд чинних нормативних документів та в перспективі розробляти нові і вносити зміни та доповнення до чинних. Найактуальнішими питаннями є:

- відтермінування скасування ГОСТів до 01.01.2019;
- розробка Національного стандарту на ювелірні сплави на заміну ГОСТ 30649;
- перегляд всіх нормативних документів для провадження робіт з дорогоцінними металами.

Особливо гостро останнім часом постала проблема актуалізації захисту державних пробірних клейм. Насамперед, викликає занепокоєння система захисту державних пробірних клейм через знаходження окремого обладнання та клейм на тимчасово непідконтрольних Україні територіях та в зоні бойових дій – частина Донецької та Луганської областей, а також в окупованому Криму^{323, 324, 325}. Існує можливість несанкціонованого клеймування ювелірних виробів на вищезазначених територіях українськими клеймами. У зв'язку з цим пропонується забезпечити впровадження нової системи захисту та ідентифікації державних пробірних клейм та створення їх у новому дизайні, а також поступовий перехід на лазерне клеймування.

³²² Коренюк П. І. Особливості функціонування вітчизняного ринку золота в умовах глобалізації – Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ "ПДТУ", 2017. – Вип. 16. – С. 105-111.

³²³ Ювеліров становитися всё меньше. За два года число производителей ювелирных изделий в Украине сократилось почти на 40%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://juvelir.org.ua/index.php?news=1766&lang>

³²⁴ Ювелірні товари та побутові годинники: навч. посібник / [Т. М. Артюх, Л. В. Черняк, О. І. Сім'ячко, І. В. Григоренко]. – К.: КНТЕУ, 2010. – 292 с.

³²⁵ Димитров П. Златарскиот бизнес во Македония / П. Димитров // Капитал – №158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kapital.com.mk>.

Незважаючи на всі об'єктивні передумови ефективного розвитку ринку дорогоцінних металів, потребує розв'язання також питання поводження із дорогоцінним камінням, зокрема із дорогоцінним камінням органічного утворення. Тим більше, що Закон України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" визначає також дорогоцінне каміння органічного утворення – перли і бурштин.

Якщо алмаз – це найтвердіший самоцвіт, то бурштин – один із найм'якших. Бурштин – це скам'яніла смола хвойних дерев верхньокрейдяного – палеогенового періодів.

Україна посідає друге місце у світі за запасами бурштину, при цьому вирізняється найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості в покладах. Співвідношення ювелірного та технічного бурштину в них становить 24:76% відповідно, тоді як в Польщі та Росії частка крупних шматкових фракцій ювелірної якості не перевищує 10-15% видобутку.

Незважаючи на природні можливості, ця галузь економіки України не збагачує державу, а розвиває корупцію та проблеми у ній і призвели до екологічної катастрофи у місцях нелегального старательського видобування бурштину на Поліссі.

З 2015 р. народними депутатами України неодноразово вноситься проєкт Закону України "Про видобування та реалізацію бурштину". Зазначений Закон повинен поставити крапку у вирішенні проблеми щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні цієї галузі економіки, пов'язаної з видобуванням, реалізацією та обробкою бурштину, залученням у цю галузь інвестицій та впровадженням новітніх технологій, зростанням рівня життя населення в регіоні видобування бурштину, припиненням незаконного видобування бурштину, забезпеченням охорони навколишнього природного середовища під час видобування бурштину та рекультивациі порушених земель, гарантуванням безпеки людей, їхнього життя, здоров'я та майна.

Протягом останніх років жоден із законопроектів Верховною Радою не прийнятий. Загальна схема легалізації видобутку бурштину, запропонована в проєкті вищезазначеного закону, полягала в наданні дозволів на роботу старателям. Обласні ради та профільні органи державної влади мали розробляти програми видобутку та рекультивациі територій. Після узгодження з урядом місцева влада мала видавати дозволи на надкористування та видобуток бурштину суб'єктами господарювання.

На думку спеціалістів ювелірної галузі, бурштинові біржі повинні стати єдиним майданчиком легальної торгівлі видобутим бурштином.

Одним з найважливіших питань у сфері національного пробірного нагляду постає визначення місця і ролі України у відповідному світовому співтоваристві. Тобто, важливою організаційною формою міждержавного економічного співробітництва в сучасних умовах глобалізаційних процесів є участь України у Міжнародній асоціації пробірних служб (ІААО) та приєднання до Конвенції з випробування і клеймування виробів з дорогоцінних металів³²⁶.

Україна має статус дійсного члена у Міжнародній асоціації пробірних служб (ІААО) з 9 грудня 1997 р. і статус спостерігача у Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Офіційним представником у зазначених міжнародних організаціях була Державна пробірна служба України.

Після ліквідації Державної пробірної служби України потребують вирішення та врегулювання питання представництва України у міжнародних організаціях.

Засідання ІААО проходять 2 рази на рік у різних країнах світу. Державна пробірна служба України до 2013 р. регулярно брала участь у зазначених заходах з правом вирішального голосу, сплачувала внески і організовувала свою діяльність у відповідності із міжнародними нормами і вимогами. Внаслідок цього пробірний контроль в Україні неодноразово визнавався на рівні європейської практики. Після 2013 р. нашою країною частково сплачуються внески, а також Україна не бере участі у засіданнях ІААО. Разом з тим, участь лабораторій казенних підприємств пробірного контролю України у міжнародному тестуванні та позитивні результати такого тестування є доказом існування в нашій країні системи пробірного контролю на належному рівні.

Хочеться наголосити на тому, що вищезазначене питання нещодавно вирішене частково. Так, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 348-р Міністерство фінансів України визначено представником від України в Міжнародній асоціації пробірних

³²⁶ Конвенція з випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Австрія, Фінляндія, Норвегія [...] : Конвенція, Вимоги, Міжнародний документ від 15.11.1972 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_397

служб. Також згідно з наказом Міністерства фінансів України від 12.06.2018 № 559 Центральне казенне підприємство пробірного контролю уповноважено на координацію співпраці з Міжнародною асоціацією пробірних служб IAAO та організацію участі казенних підприємств пробірного контролю у проведенні міжнародного тестування за системами ROUND ROBIN та LABTEST.

У контексті співробітництва України з ЄС у сфері пробірного контролю та відповідності міжнародним стандартам і найкращій світовій практиці актуальним є вирішення питання приєднання України до Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Відповідні кроки з боку Міністерства фінансів зроблені, наразі документи щодо приєднання до Конвенції подані на ратифікацію до Верховної Ради України.

Україна подала заявку на членство у 1 грудні 2004 року. Інспекційний огляд був проведений 10-11 березня 2005 р. і Україна була запрошена приєднатися до Конвенції 24 жовтня 2005 року. Процес ратифікації документів Верховною Радою України щодо приєднання до Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів не завершений до теперішнього часу. До Секретаріату Конвенції протягом 12 років надсилається інформація, що намір вступу України до Конвенції залишається в силі і процес прийняття закону щодо визнання іноземних клейм розпочато.

Для того, щоб зберегти своє членство в Міжнародній асоціації пробірних служб та статус спостерігача у Конвенції, Україна повинна брати участь у засіданнях; вирішити питання ратифікації необхідних документів, в тому числі шляхом прийняття закону щодо визнання іноземних клейм тощо.

Від нагальності вирішення цих та інших першочергових питань залежатиме перспектива подальшого розвитку системи пробірного нагляду України, у тому числі з урахуванням міжнародної практики. Разом з тим, окреслені шляхи ефективного розвитку національної системи пробірного нагляду сприятимуть суттєвому наповненню державного бюджету³²⁷.

³²⁷ Іванишина Г. С. Особливості регулювання операцій з дорогоцінними металами: міжнародний та вітчизняний досвід / Г. С. Іванишина // Сучасні міжнародні економічні відносини: драйвери успіху та виклики розвитку: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 23-24 березня 2017 року. – Дніпро. – 2017. – С. 69-72.

Висновки до розділу 4

Обґрунтовано, що перспективи розвитку національного ринку мають орієнтуватись на цілі стабільності ринку з балансуванням економічних, екологічних і соціальних інтересів. Вважаємо, що на сьогодні центровим питанням у забезпеченні розвитку ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння України є формування належного інформаційного забезпечення, без публічності якого неможливо побудувати комунікаційну платформу для фахівців та науковців. Таким чином, потрібний активніший процес впливу громадськості на прийняття урядових рішень з метою формування конкурентних ринкових умов у сфері виробництва з дорогоцінних металів і каміння.

Потрібно підняти рівень наукової складової у цій сфері. До 2014 року науковою роботою у сфері ювелірної галузі займався Донецький державний науково-дослідний і проєктний інститут кольорових металів, але військові дії на сході України зупинили його діяльність. Станом на сьогодні жодна наукова інституція України не займається таким важливим напрямом, як ювелірна галузь.

Акцентовано увагу на проблемі відсутності належного інформаційного забезпечення розвитку ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння України. Без формування належного інформаційного забезпечення неможливо побудувати комунікаційну платформу для фахівців та науковців. Потрібний більший процес впливу громадськості на прийняття урядових рішень з метою формування конкурентних ринкових умов у сфері виробництва з дорогоцінних металів і каміння.

Відображено структуру ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння згідно його спеціалізації. У частині пропозиції, виробничому сегменті вказано на об'єкти переробки та обробки, в операційному сегменті – на об'єкти операцій і торгівлі. У частині попиту визначено основних суб'єктів ринку, а саме державу, банки і фінансово-кредитні установи, бізнес (подальша переробка, торгівля), міжбанківську валютну біржу, суб'єктів інших держав, споживачів-домогосподарств.

Зосереджено увагу на основних проблемах вітчизняного ринку, які проявляються в управлінському, підприємницькому, ресурсному і секторальному аспектах. Їх вирішення окреслює перспективність подальшого розвитку ринку виробів з дорогоцінних металів і каміння України. Перспективи розвитку ринку мають орієнтуватись на цілі сталості з балансуванням економічних, екологічних і соціальних інтересів.

Зосереджено увагу на ризики неефективної системи контролю якості виробів з дорогоцінних металів і каміння в Україні, наслідком чого є слаба конкурентоспроможність вітчизняної продукції, послаблення позицій вітчизняного ринку за експортним потенціалом.

Обґрунтовано, що перспективи розвитку національного ринку слід орієнтувати на вирішення гострих проблем, пов'язаних з сировинною імпортозалежністю, неефективною системою управління якістю продукції, недосконалим конкурентним середовищем, технічною відсталістю в обробці окремих матеріалів, браком статистичної інформації та практикою секторальних проблем на зразок ситуації зі стихійним видобутком бурштину.

У контексті співробітництва України з ЄС у сфері пробірного контролю та відповідності міжнародним стандартам і найкращої світової практики актуальним є вирішення питання приєднання України до Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Конвенція).

ПІСЛЯМОВА

У монографії теоретично узагальнено і запропоновано запровадження нових підходів до вирішення важливого наукового завдання – актуалізації теоретико-методичних положень і розробки науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів регулювання у сфері пробірної нагляду в Україні. Проведене комплексне дослідження дозволило сформулювати такі загальні висновки теоретичного та науково-практичного характеру, що відображають вирішення завдань дослідження відповідно до поставленої мети:

1. Обґрунтовано актуальність теми та розроблено концепцію дослідження системи пробірної нагляду в інституціональному середовищі в умовах трансформації національної економіки на основі принципів релевантності, селективності (виокремлення самостійного напрямку дослідження), синергізму (відображення органічної єдності основних складових системи пробірної нагляду).

Це сприятиме її висвітленню у двох площинах: по-перше, у тісному взаємозв'язку із суспільно-господарськими проблемами та шляхами їх вирішення в умовах трансформаційного розвитку національної економіки; по-друге, через спрямованість досліджень на вирішення актуальних завдань, пов'язаних із проблемами видобутку, обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виготовлених з них виробів, відрахувань частини чистого прибутку до бюджету; вдосконалення механізму підвищення тарифів на випробування та клеймування виробів із дорогоцінних металів; зменшення розміру пенсійного збору; захисту державних пробірних клейм; приєднання України до Конвенції з випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів тощо.

2. На підґрунті критичного аналізу наукових джерел виокремлено основні етапи розвитку пробірної нагляду в Україні та здійснено детальну характеристику кожного з них. Висвітлено характерні ознаки процесу історичного розвитку національної системи пробірної нагляду, починаючи з організації золотарських ремесел на українських землях, а також вироблення і реалізації політики, спрямованої на регулювання пробірної сфери як за часів перебування України у складі інших держав, так

і в часи незалежності. Доведено, що ретроспективність дослідження сприяє поглибленому вивченню питання здійснення пробірного нагляду, аналізу ключових проблем в періоди інституціональних змін, вирішення яких визначає перспективи подальшої еволюції системи національного пробірного нагляду.

3. Встановлено, що для ефективного функціонування системи пробірного нагляду загально визнаною є необхідність розвитку та удосконалення як ринкових механізмів, так і методів державного регулювання. У цьому контексті до здійснення аналізу розвитку системи пробірного нагляду в Україні та ефективності механізмів її регулювання запропоновано комплексний методичний підхід. Він охоплює з'ясування ключових тенденцій ринкового розвитку, його інфраструктурного і ресурсного забезпечення та синергетичної співпраці відповідальних структурних одиниць на усіх рівнях державного управління у системі пробірного нагляду. Обґрунтовано потребу у функціональному вдосконаленні існуючого в Україні механізму державного регулювання у пробірній сфері, ускладненого постійними реформами в державно-управлінському секторі, адміністративними зловживаннями, частими порушеннями існуючого законодавства та прихованою монополізацією ринку.

4. Систематизовано національне нормативно-правове забезпечення у сфері видобування, виробництва, використання, обігу, зберігання дорогоцінних металів, каміння та виробів з них за різними критеріями, серед яких виділено: часові, функціональні, інституційні, якісні. Обґрунтовано інституціональний підхід до систематизації нормативно-правових документів, а також на основі функціонального підходу систематизовано нормативи за групами суб'єктно-облікових (облік суб'єктів господарювання, клейм та іменників), об'єктно-облікових (поводження з відходами, облік і вартість дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння), комерційних (процедурні питання торгівлі та побутового обслуговування населення), митних (питання митного оформлення) нормативів.

Виділено та розкрито сутність характеру загальносистемного та конкретного пріоритетів вдосконалення нормативно-правового забезпечення пробірного нагляду в Україні. Зазначено, що загальносистемний характер вказує на необхідність удосконалення контролю за підприємницькою діяльністю взагалі. Пріоритети конкретного характеру слід більше скеровувати до тих питань, які необхідно регламентувати в першу чергу та на стратегічну перспективу.

5. Проведений порівняльний аналіз основних фінансово-економічних показників роботи КППК продемонстрував зниження основних показників, що стало предметом пошуків виходу із ситуації, що склалась. Зокрема, висловлено припущення, що такий стан речей став можливим через низку факторів: по-перше, виплати дивідендів з боку КППК на рівні 75%; по-друге, недосконале податкове законодавство.

Одночасно спостерігається тенденція щодо зменшення кількості суб'єктів господарювання, які обслуговуються КППК, порівняно з попередніми роками. Проведені розрахунки показали, що окрім втрачених надходжень до казни держави, ювелірна галузь втратила тисячі робочих місць.

Основним чинником негативної динаміки стало запровадження збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в розмірі 10% від вартості дорогоцінного металу, що спустошує обігові кошти підприємств, а також підштовхує ювелірний бізнес переходити на виробництво виробів із срібла. Разом з тим, в умовах зубожіння населення заміна виробниками дорожчих дорогоцінних металів на дешевші при виготовленні ювелірних виробів призведе до значного скорочення надходжень від пенсійного збору, оскільки його розмір за вироби із срібла становить у 75 разів менше порівняно з продукцією із золота.

6. На основі вивчення досвіду регулювання сфери пробірного нагляду в економічно розвинутих зарубіжних країнах систематизовано ключові вектори та запропоновано механізм його адаптації до вітчизняних умов з урахуванням ресурсних можливостей, інституційних реакцій та очікуваних ефектів. Обґрунтовано, що в Україні найперше має адаптуватися позитивний досвід інших країн – членів Конвенції щодо перегляду повноважень у сфері пробірного контролю в умовах сьогодення; міри централізації та директивності управлінських рішень у сфері регулювання операціями з дорогоцінними металами тощо. Доведено необхідність схвалення закону про визнання клейм Конвенції, а також проведення відповідної роботи щодо визнання українських пробірних клейм на рівні країн – членів Міжнародної Асоціації пробірних служб (IAAO).

7. За допомогою узагальнення одержаних результатів дослідження концептуалізовано та аргументовано, що вдосконалення державного регулювання у системі національного пробірного нагляду, забезпечення ефективного і гармонійного розвитку ювелірної галузі, а також її конкурентоздатності на світовому ринку має досягатися через рішучі заходи

з боку держави на мікро- та макрорівнях. Зокрема, доцільно зробити декілька стратегічних кроків щодо вдосконалення розрахунку підвищення тарифів на експертно-пробірні послуги казенних підприємств пробірного контролю; впровадження нової системи захисту та ідентифікації державних пробірних клейм, а також розробки їх у новому дизайні; ратифікації Верховною Радою України документів, що дозволять Україні приєднатися до Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Акцентовано на необхідності сприяння розвитку середнього бізнесу у ювелірній галузі, а також створення на рівні держави відповідних наукових інституцій.

ДОДАТКИ

Перелік країн конвенції

Країна	Заявка	Ратифікація угоди	Рік приєднання
Австрія	15.11.1972	12.02.1974	27.06.1975
Хорватія		27.10.2017	19.03.2018
Кіпр		17.10.2006	17.01.2007
Чехія		02.08.1994	02.11.1994
Данія		17.11.1987	17.01.1988
Фінляндія	15.11.1972	09.01.1975	27.06.1975
Угорщина		1.12.2005	1.03.2006
Ірландія		08.08.1983	08.11.1983
Ізраїль		01.03.2005	01.06.2005
Латвія		29.04.2004	29.07.2004
Литва		04.05.2004	04.08.2004
Нідерланди		16.04.1999	16.07.1999
Норвегія	15.11.1972	01.07.1983	01.09.1983
Польща		22.08.2005	22.11.2005
Португалія	15.11.1972	06.07.1982	06.09.1982
Словацька Республіка		06.02.2007	06.05.2007
Словенія		5.12.2008	5.03.2009
Швеція	15.11.1972	27.02.1975	27.06.1975
Швейцарія	15.11.1972	01.04.1974	27.06.1975
Великобританія	15.11.1972	01.04.1976	01.06.1976

Обсяг клеймування ювелірних виробів на основі золота та срібла казенними підприємствами пробірного контролю України за 2013-2018 роки

Назва підприємств пробірного контролю	К-сть тис., шт/ вага, кг	Роки					
		2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Дніпропетровське КППК	Кількість, тис. шт.	1957,9	2015,2	1724,6	2475,6	2253,9	2747,2
	Вага, кг	5341,2	5256,0	3627,7	5123,3	4854,1	5489,0
Донецьке КППК	Кількість, тис. шт.	2091,5	811,0	502,2	742,6	764,4	857,5
	Вага, кг	6316,7	2351,6	949,4	1455,9	1578,2	2462,2
Західне КППК	Кількість, тис. шт.	662,9	700,3	380,9	558,9	449,9	413,7
	Вага, кг	2608,4	2764,8	1584,5	1669,3	1372,1	1208,39
Південне КППК	Кількість, тис. шт.	628,9	538,9	208,9	243,4	247,5	375,2
	Вага, кг	1673,4	1547,7	441,2	491,1	467,3	873,8
Східне КППК	Кількість, тис. шт.	3633,9	3435,2	3427,8	3993,3	3008,3	3098,2
	Вага, кг	12474,7	11938,4	9301,8	10087,1	7312,0	7968,5
Центральне КППК	Кількість, тис. шт.	4776,1	4433,0	3743,2	4093,2	3540,0	3523,8
	Вага, кг	16444,7	14229,4	11802,6	13056,7	10598,3	10304,2
Всього:	Кількість, тис. шт.	13 751,2	11 933,6	9 987,6	12 107,0	10 264,0	11 015,6
	Вага, кг	44 859,1	38 087,9	27 707,2	23 143,8	26 182,0	28 306,09

Додаток В

Центральне казенне підприємство пробірного контролю обсяги клеймування виробів з дорогоцінних металів за 2015-2018 рік

Назва металу	Київ				Вінниця				Черкаси				Разом			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Золото																
Кількість, тис.шт	362,6	295,5	241,9	251,8	160,6	111,8	97,9	102,0	70,2	24,0	36,2	67,5	593,5	431,3	376,0	421,4
в т.ч імпорт	4,8	8,3	8,9	7,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,4	0,3	5,1	5,2	8,7	9,2	12,3
Маса, кг	713,7	609,9	510,6	516,5	358,9	242,0	203,6	205,9	126,0	31,0	51,3	120,8	1198,5	882,9	765,5	843,2
в т.ч імпорт	30,8	43,5	45,6	38,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	1,2	0,6	20,0	32,1	44,7	46,2	58,2
Проб.штата, тис.грн.	2942,1	3059,7	3023,9	3096,2	1238,9	1079,0	1100,0	1158,1	466,0	176,2	305,6	720,2	4647,1	4314,9	4429,5	4974,5
в т.ч імпорт	168,2	275,1	338,6	283,6	0,0	0,0	0,0	0,0	7,4	9,6	5,4	121,5	175,6	284,7	344,0	405,1
Срібло																
Кількість, тис.шт	1998,6	2487,3	2053,1	1853,6	913,7	1081,8	916,7	810,5	237,9	93,2	194,7	437,9	3150,2	3662,3	3164,5	3101,8
в т.ч імпорт	378,7	628,5	533,5	536,0	11,0	15,2	0,0	0,0	45,9	53,7	64,0	170,3	435,6	697,4	597,5	706,3
Маса, кг	6954,0	8803,3	6801,2	6263,4	2825,9	3097,4	2478,7	2050,0	826,5	274,9	554,6	1147,6	10606,4	12175,6	9834,5	9461,0
в т.ч імпорт	1857,0	2938,9	2033,9	2426,3	54,8	78,3	0,0	0,0	201,3	190,5	213,6	427,5	2113,1	3207,7	2247,5	2853,8
Проб.штата, тис.грн.	9441,1	#####	#####	#####	3518,0	4816,9	5103,9	4379,9	1021,1	479,1	1181,7	2592,9	13980,2	19917,0	20896,4	21099,4
в т.ч імпорт	3136,6	6139,7	5537,0	6556,6	100,4	143,1	0,0	0,0	335,6	369,3	512,8	1120,8	3572,6	6652,1	6049,8	7677,4

Закінчення дод. В

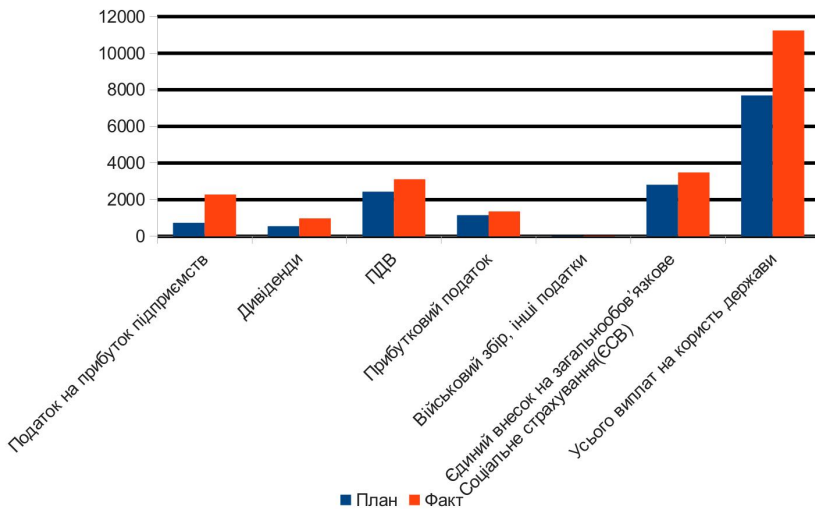
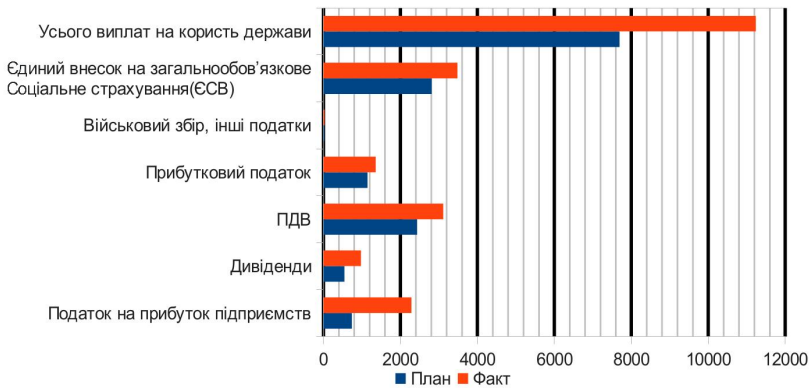
Назва металу	Київ			Вінниця			Черкаси			Разом						
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Разом (золото+срібло)																
Кількість, тис.шт	2361,2	2782,8	2295,0	2105,4	1074,4	1193,6	1014,6	912,5	308,1	117,2	230,9	505,4	3743,7	4093,6	3540,5	3523,2
в т.ч імпорт	383,5	636,8	542,4	543,2	11,0	15,2	0,0	0,0	46,3	54,1	64,3	175,4	440,8	706,1	606,7	718,6
Маса, кг	7667,7	9413,2	7311,8	6779,9	3184,7	3339,4	2682,3	2255,9	952,5	305,9	605,9	1268,4	11804,8	13058,5	10600,0	10304,2
в т.ч імпорт	1887,8	2982,4	2079,5	2464,5	54,8	78,3	0,0	0,0	202,6	191,7	214,2	447,5	2145,3	3252,4	2293,7	2912,0
Проб.плата, тис.грн.	#####	#####	#####	#####	4756,9	5895,9	6203,9	5538,0	1487,1	655,3	1487,3	3313,1	18627,2	24231,9	25325,9	26073,9
в т.ч імпорт	3304,8	6414,8	5875,6	6840,2	100,4	143,1	0,0	0,0	342,8	378,9	518,2	1242,3	3748,0	6936,8	6393,8	8082,5

Показники діяльності казенних підприємств пробірного контролю за 2016-2018 роки

№ п/п	Назва показника	Дніпропетровське КППК			Донецьке КППК			Західне КППК			Південне КППК			Східне КППК			Центральне КППК		
		2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
1	Чистий дохід від реалізації продажів (товарів, робіт, послуг)	12278,7	13877,4	15 183,9	2822	3588,9	4051	2883	3085	3139	1084,7	1224,9	1801,1	12209,6	12588,6	13281,5	21771	22895	23537
2	Валовий прибуток/збиток	6891,4	8003,1	7910,1	1267	1752	2010,2	1133	938	1021	275,8	384,7	608,5	5521,7	5861	4954,2	8422	9068	7931
3	Фінансовий результат до оподаткування	7018,7	8735,8	8283,5	3015	3257	3463	1315,6	796,7	899	700,9	692,4	779,4	6390	5876	4783	7178	7122	4482
4	Чистий фінансовий результат	5755,2	7163,4	6792,5	2472	2666,5	2839,6	1079	653	737	574,7	567,8	639	5239,8	4818,1	3921,8	5598	5737	3674,5
5	Нараховані до оплати відрахування чистий числого прибутку	4316,4	5372,6	5094,4	1854,2	2000,1	2129,6	809	322,1	253,7	431,1	425,8	341,8	3929,9	3613,6	2941,4	4198,6	4302,8	3035,8
6	Рентабельність діяльності	46,9	51,6	44,7	87,6	47,3	70,4	37,43	21,31	23,48	53	46,4	35,5	42,9	38,3	29,5	25,7	25	15,6
7	Усього виплат на користь держави	9701,3	11264	11230,3	3221	3640,6	3966,2	1907	1821	1773	1141,1	1048,2	741	8901,2	9272,7	9440	12714,1	15014,7	14574,3
8	Виплати на оплату праці	4007,7	4343,1	5642,9	1468,4	1468,4	1640,2	1128	1486	1470	779,4	762,6	1068,4	5201,1	6286,5	7352,9	9286,4	10322	12747
9	Середня кількість працівників (штатних працівників, зовнішніх сумісників та працівників, що працюють за цивільно-правовими договорами); у тому числі:	39	39	42	18	17	18	22	21	22	12	12	12	61	56	57	91	89	96
10	Середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника (гривень), усього, у тому числі:	8563,5	9280,1	10997,8	6733	8927	9285	4217,25	5707,5	5588	5226	6048	7366	7105	9035	10750	8486	9674	11065,1

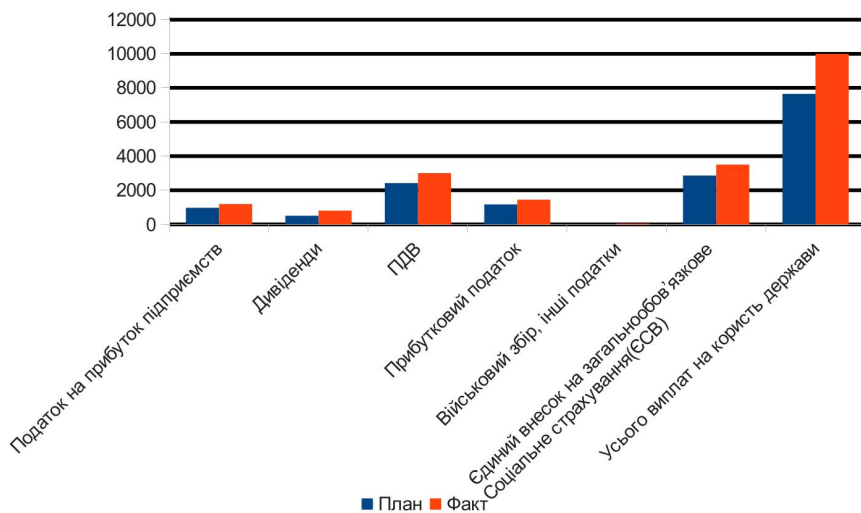
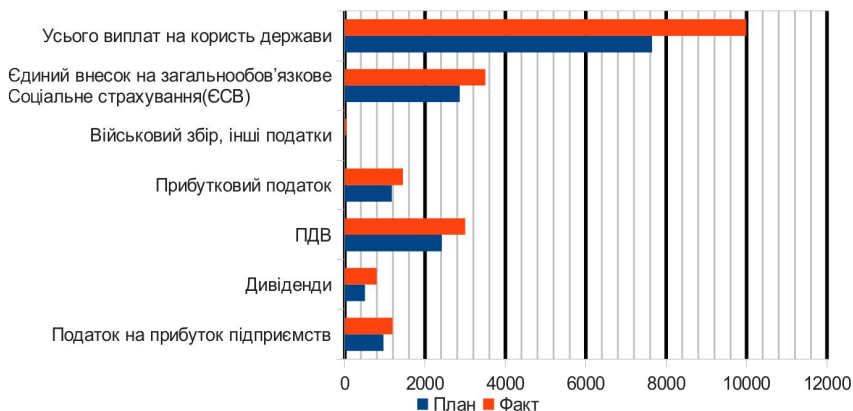
Виконання сплати податків Центрального КПК за 2014 рік

Перелік податків	План	Факт
Податок на прибуток підприємств	736	2283
Дивіденди	544,2	974,6
ПДВ	2432	3114
Прибутковий податок	1146,1	1355
Військовий збір, інші податки	20,4	28
Єдиний внесок на загальнообов'язкове Соціальне страхування(ССВ)	2814	3480
Усього виплат на користь держави	7692,7	11235

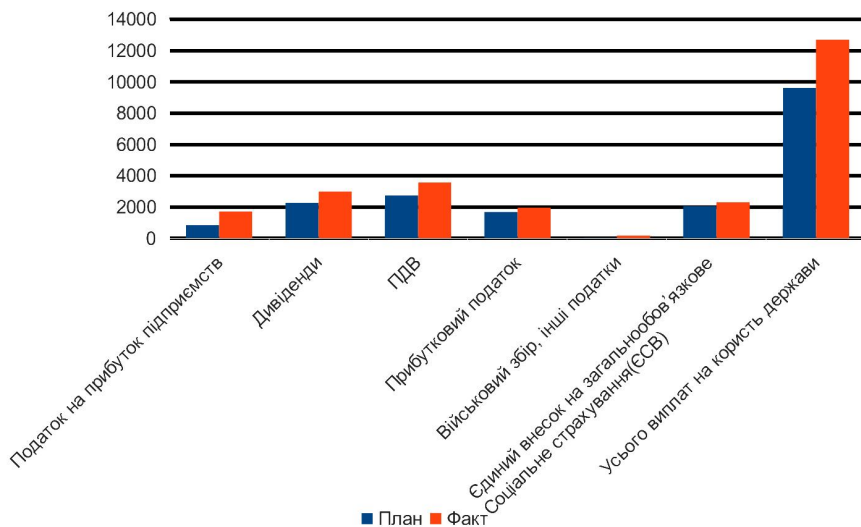
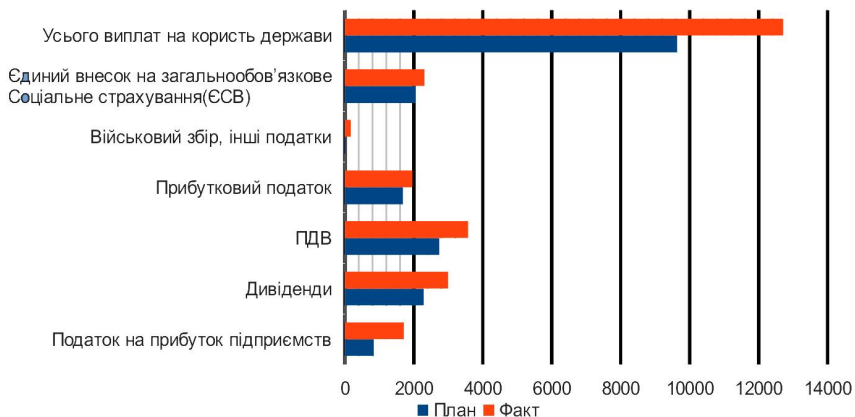
Виконання сплати податків Центрального КПК за 2015 рік

Перелік податків	План	Факт
Податок на прибуток підприємств	965	1194,4
Дивіденди	504	798
ПДВ	2416	2999,5
Прибутковий податок	1172	1451,3
Військовий збір, інші податки	0	46,9
Єдиний внесок на загальнообов'язкове Соціальне страхування(ЄСВ)	2862	3500
Усього виплат на користь держави	7649	9990,1

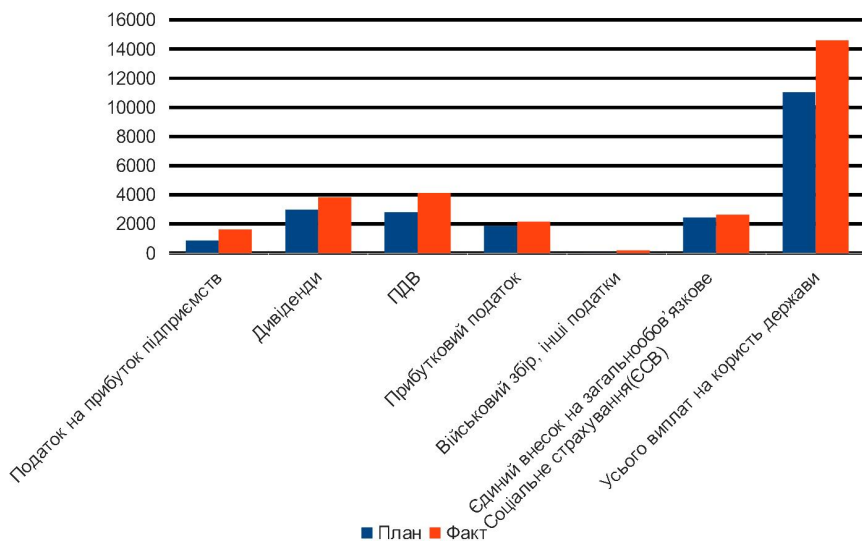
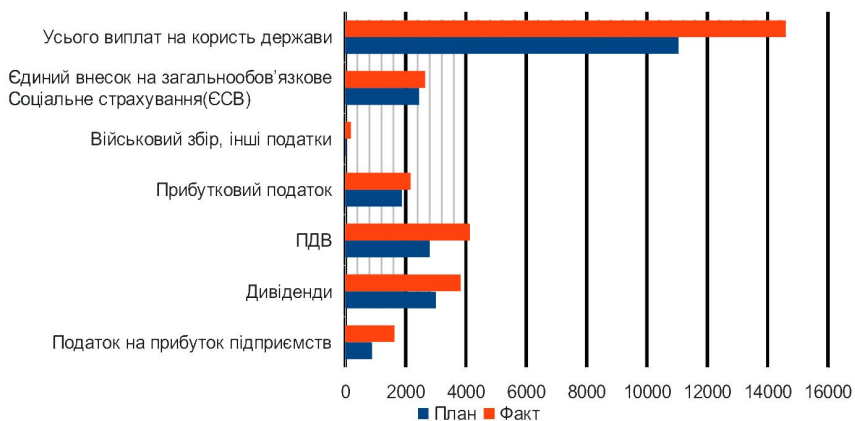
Виконання сплати податків Центрального КППК за 2016 рік

Перелік податків	План	Факт
Податок на прибуток підприємств	842,3	1711,1
Дивіденди	2285,8	2995,5
ПДВ	2741	3572,9
Прибутковий податок	1681,3	1954,6
Військовий збір, інші податки	28	168
Єдиний внесок на загальнообов'язкове Соціальне страхування(ССВ)	2054,8	2312
Усього виплат на користь держави	9633,2	12714,1

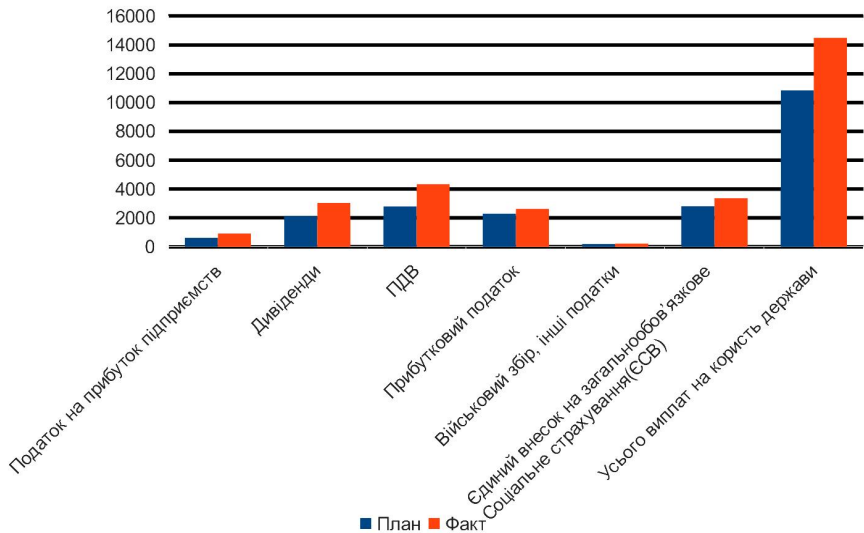
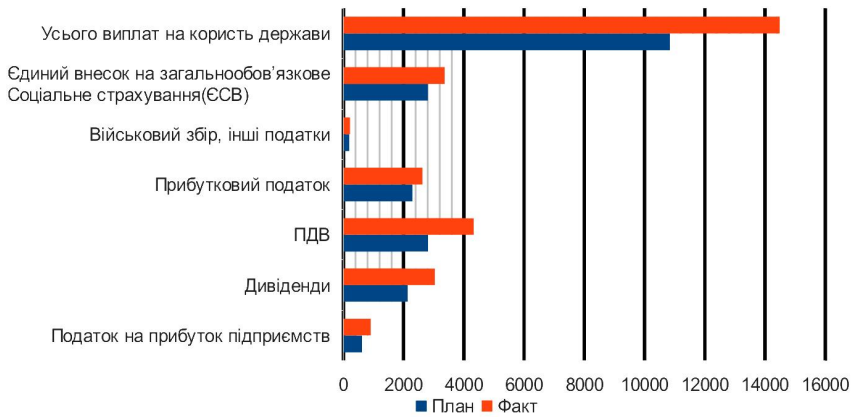
Виконання сплати податків Центрального КППК за 2017 рік

Перелік податків	План	Факт
Податок на прибуток підприємств	887,9	1631,6
Дивіденди	3004	3830,8
ПДВ	2806,3	4140
Прибутковий податок	1879,2	2165,8
Військовий збір, інші податки	28	186,4
Єдиний внесок на загальнообов'язкове Соціальне страхування(ЄСВ)	2445,6	2646,1
Усього виплат на користь держави	11051	14600,7

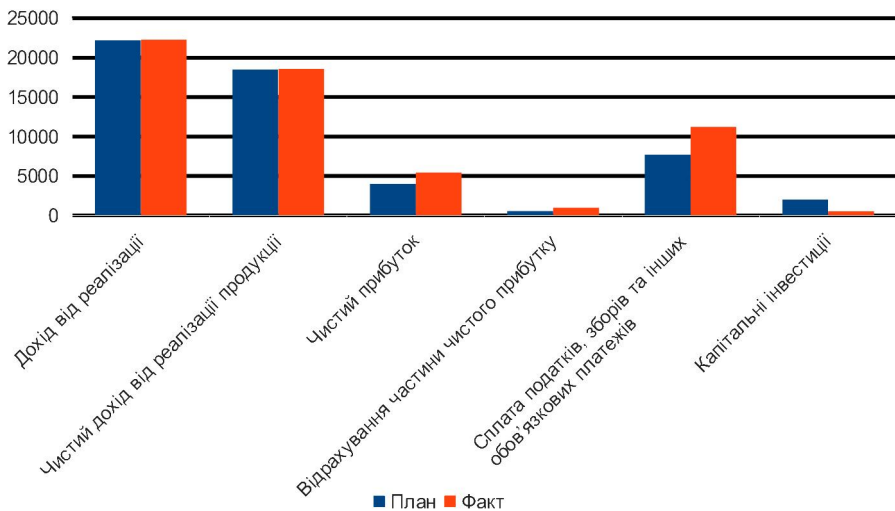
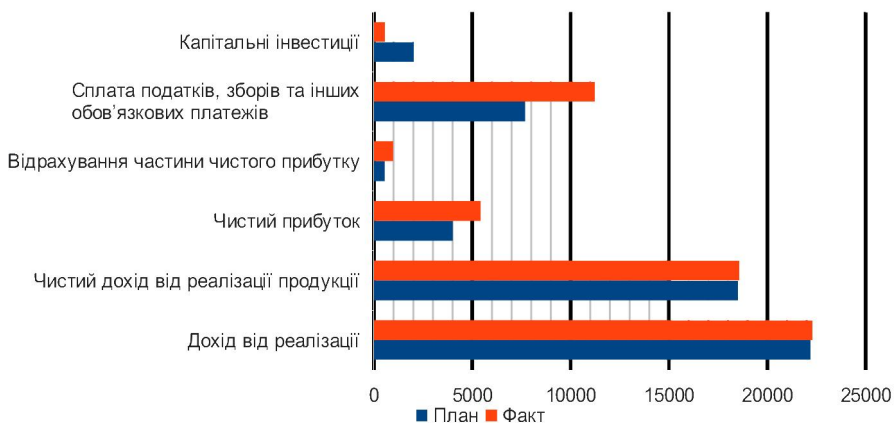
Виконання сплати податків Центрального КПК за 2018 рік

Перелік податків	План	Факт
Податок на прибуток підприємств	625,7	911,9
Дивіденди	2136,7	3035,8
ПДВ	2808,2	4335,4
Прибутковий податок	2294,6	2625,8
Військовий збір, інші податки	191,2	220,4
Єдиний внесок на загальнообов'язкове Соціальне страхування(ЄСВ)	2804,4	3359,4
Усього виплат на користь держави	10850,8	14488,7

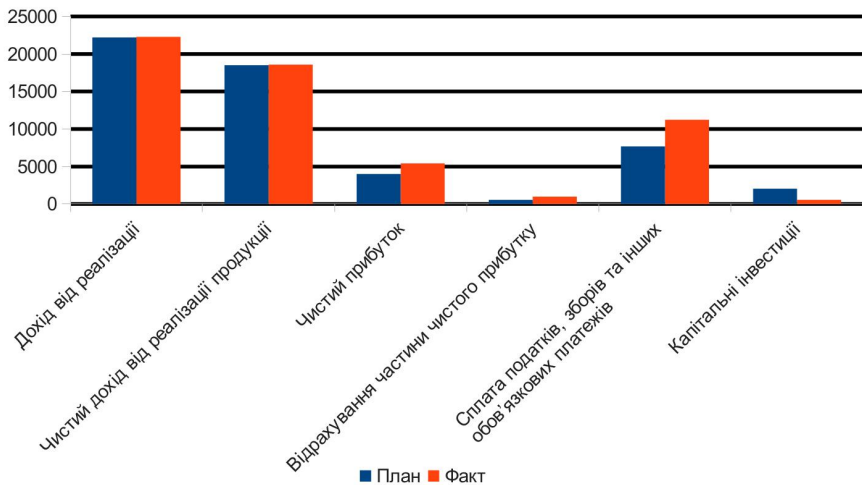
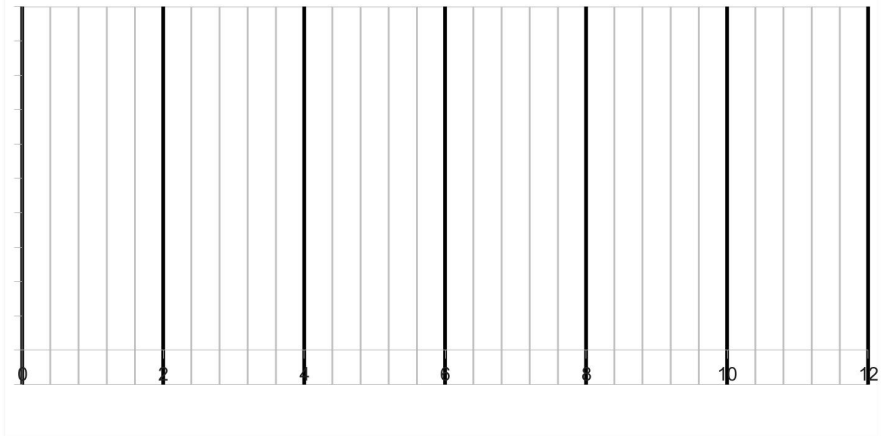
Виконання окремих показників фінансового плану Центрального КПК за 2014 рік

Перелік податків	План	Факт
Дохід від реалізації	22209,1	22293,6
Чистий дохід від реалізації продукції	18507,6	18578
Чистий прибуток	4004,3	5425,9
Відрахування частини чистого прибутку	544,2	974,6
Сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів	7692,7	11235
Капітальні інвестиції	2042,2	563

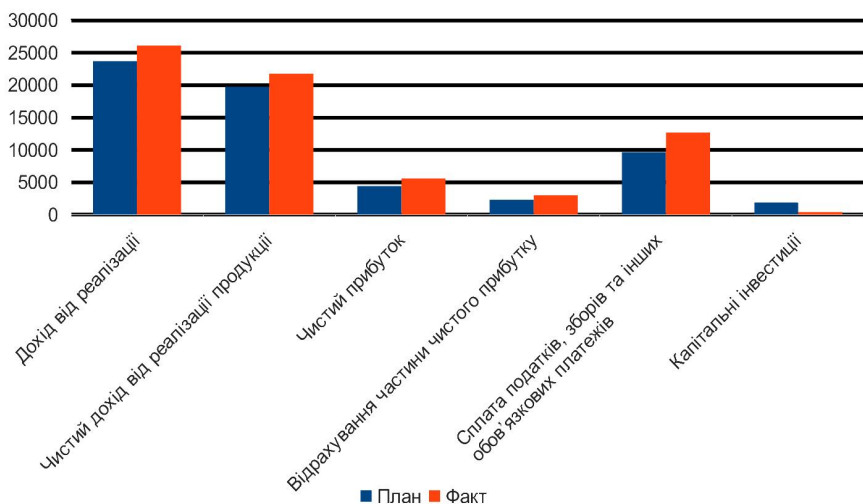
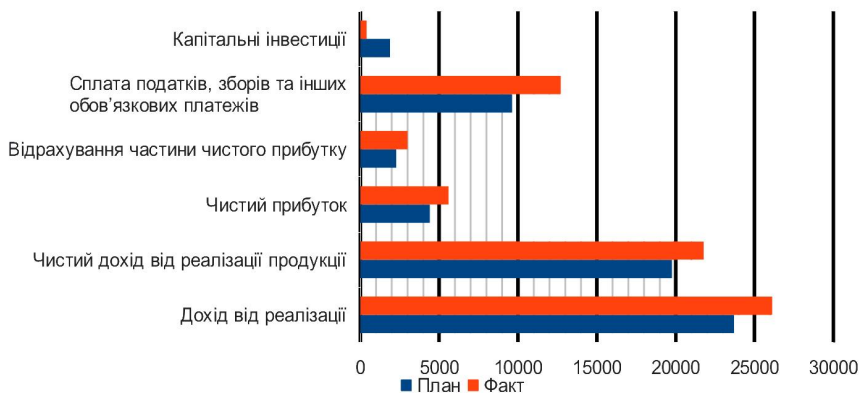
**Виконання окремих показників фінансового плану
Центрального КППК за 2015 рік**

Перелік податків	План	Факт
Дохід від реалізації	19750,8	19894,8
Чистий дохід від реалізації продукції	16459	16579
Чистий прибуток	2636	4174
Відрахування частини чистого прибутку	594	798
Сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів	7649	9990,1
Капітальні інвестиції	2343	554

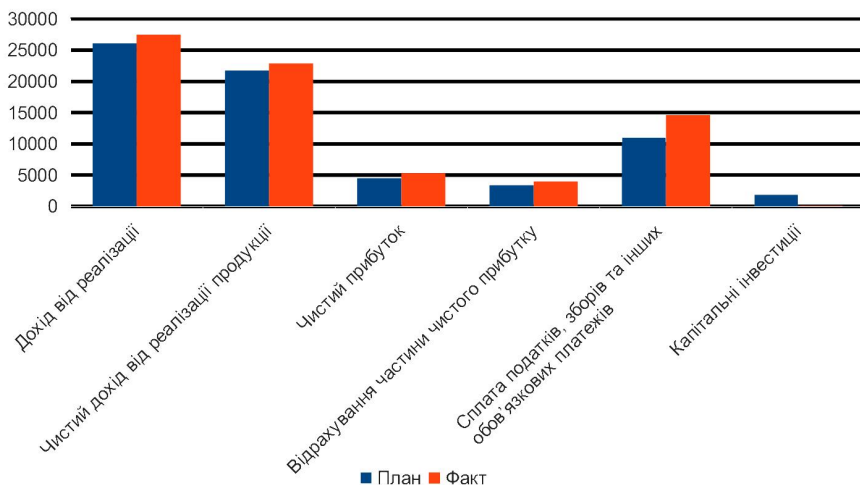
Виконання окремих показників фінансового плану Центрального КППК за 2016 рік

Перелік податків	План	Факт
Дохід від реалізації	23711,5	26125,2
Чистий дохід від реалізації продукції	19759,6	21771
Чистий прибуток	4415,5	5598
Відрахування частини чистого прибутку	2285,8	2995,5
Сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів	9633,2	12714,1
Капітальні інвестиції	1899,4	412,4

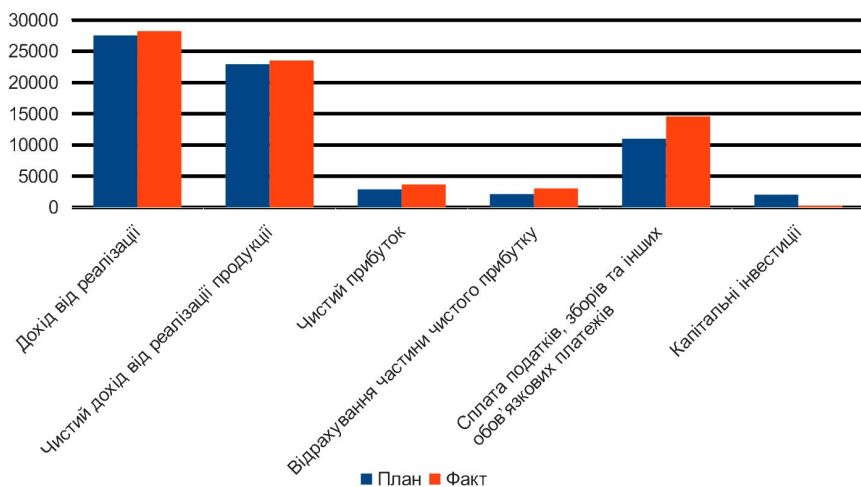
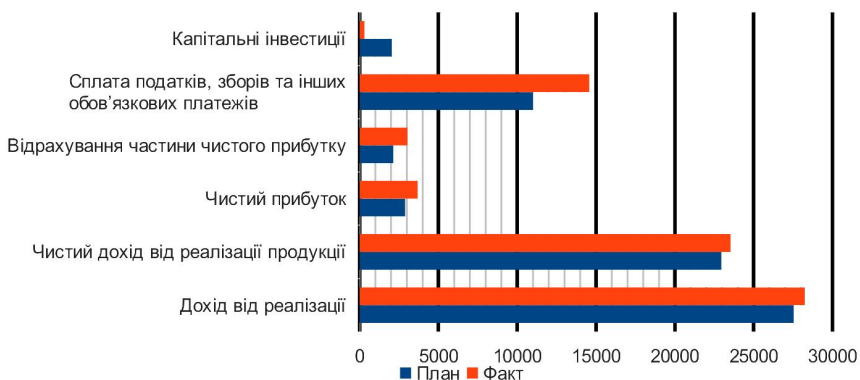
**Виконання окремих показників фінансового плану
Центрального КППК за 2017 рік**

Перелік податків	План	Факт
Дохід від реалізації	26095,2	27474
Чистий дохід від реалізації продукції	21746	22895
Чистий прибуток	4496,3	5297
Відрахування частини чистого прибутку	3372,2	3972,8
Сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів	11051	14600,7
Капітальні інвестиції	1874	71,2

Виконання окремих показників фінансового плану Центрального КПК за 2018 рік

Перелік податків	План	Факт
Дохід від реалізації	27542,5	28244,6
Чистий дохід від реалізації продукції	22952	23537
Чистий прибуток	2893,1	3674,5
Відрахування частини чистого прибутку	2136,7	3035,8
Сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів	11008	14574,3
Капітальні інвестиції	2055	302

Наукове видання

Г.С. Іванишина, С.М. Голубка

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ
ПРОБІРНОГО НАГЛЯДУ
В УКРАЇНІ**

Монографія

Scientific edition

G. Ivanyshyna, S. Holubka

**THE INSTITUTIONAL
ENVIRONMENT FOR THE
DEVELOPMENT OF ASSAY
SUPERVISION IN UKRAINE**

Monograph

Відповідальний технічний редактор
та комп'ютерна верстка *Цаплюк І.В.*

Підп.до друку 07.10.2019. Формат вид. 60x84^{1/16}
Папір офсет. № 1. Офс. друк. Гарн. "Times New Roman Cyr"
Ум. друк. арк. 16,32. Обл.-вид. арк. 15,16.
Наклад 300 прим. Зам. 89.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1824 від 02.06.2004.

ВНЗ «Національна академія управління»
03151, Україна, м. Київ, вул. Ушинського, 15, км. 312.
тел. 242-24-46, 242-24-64, 242-10-95,
www.nam.kiev.ua, eco@nam.kiev.ua, NAU-kniga@ukr.net

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Наш Формат»

Україна, 02105, м. Київ, пр-т. Миру, 7